

АРТУРО ПЕРЕС-РЕВЕРТЕ СЛЪНЦЕТО НА БРЕДА

Част 3 от „Приключенията на капитан Алатристе“

Превод от испански: Боряна Дукова, 2007

chitanka.info

*На Жан Схалекамп,
проклет еретик,
преводач и приятел.*

*Войници стари по пътеката
вървят —
брадати, груби, следват своя
път,
та след водача да не
изостанат.*

*Испански капитане, Андите
познаваш,
във Фландрия и Мексико си се
сражавал —
нима сънуваш нови битки,
капитане?*

*К. С. дел
Рио
„Земята“*

I. НЕОЧАКВАН УДАР

Бог ми е свидетел, в есенните утрини холандските канали тънат във влага. Тук-там над мъглата, стелеща се над дигата, плахото слънце огряваше едва-едва движещите се по пътя силуети на хора, поели към града, който бе отворил портите си за сутрешния пазар. Това слънце напомняше на едва видима звезда — студено, калвинистко, еретично и без съмнение недостойно да носи името си. Светлината му беше мръсна, сивкава и здрачна, а сред нея се движеха волски каруци, селяни с кошници зеленчуци, жени с бели забрадки, натоварени със сирене и стомни с мляко.

Аз вървах бавно в мъглата, праметнал през рамо дисагите и стиснал зъби, за да не тракат от студа. Хвърлих поглед към насипа на дигата, където мъглата се сливаше с водата, но различих единствено смътни очертания на тръстики, трева и дървета. Наистина, за миг ми се стори, че виждам някакъв метален, матов отблясък, сякаш от шлем или ризница, но после влажната пара, издигаща се над канала, отново потули всичко. Момичето, което вървеше до мен, навярно също го беше видяло, защото ми отправи тревожен поглед изпод гънките на забрадката, покриваща главата и лицето му, а после извърна очи към холандските стражи. С нагръдници, каски и алебарди, те се очертаваха — тъмносиви фигури на сив фон — пред външната порта на крепостната стена, до подвижния мост.

Градът, който приличаше по-скоро на голямо село, се наричаше Оудкерк и беше разположен там, където се сливаха канал Остер, река Мерк и делтата на река Моса, наричана от фламандците Маас. Имаше по-скоро военно, отколкото някакво друго значение, защото контролираше достъпа до канала, по който бунтовните еретици изпращаха помощ на сънародниците си, обсадени в град Бреда, намиращ се на три левги оттук. Пазеха го градско опълчение и две роти редовна войска, едната от които английска. Освен това, укрепленията бяха здрави, а главната порта, защитена с бастион, ров и

подвижен мост, нямаше да се даде току-така. Именно затова в онази утрин аз бях там.

Предполагам, че сте досетили кой съм. Казвам се Иниго Балбоа и по онова време, за което разказвам, бях четиринадесетгодишен. Не го приемайте за самохвалство, но трябва да кажа, че ако ветеран е онзи, който е врял и кипял в много битки, то аз, въпреки младостта си, бях вещ майстор във военното изкуство. Подир опасните приключения, случили се в Мадрид по време на владичеството на нашия крал дон Фелипе IV, при които се видях принуден да вадя пистолет и дага^[1], след като бях на крачка и от кладата, последните дванадесет месеца прекарах с господаря си, капитан Алатристе, във войската във Фландрия. Преди това старият легион на Картагена бе стигнал до Генуа по море и мина през Милано и така наречения „Испански Път“ до зоната на военните действия срещу непокорните провинции. Там войната, далеч от епохата на големите капитани, големите завоевания и големите плячки, се беше превърнала в нещо като дълга и тягостна игра на шах, в която силните позиции бяха обсадени и преминаваха от ръка на ръка, и в която често търпението се оказваше по-важно от храбростта.

В такива размисли бях потънал аз в онази мъглива утрин, докато вървах, съвсем невъзмутимо, към холандските часови и към портата на Оудкерк, редом със забраденото момиче, сред селяни, гъски, волове и каруци. Продължих да крача напред, дори след като един селяк, прекалено мургав за онзи пейзаж и онзи народ — там почти всички са руси, със светли кожи и очи — мина покрай мен, мърморейки много тихо нещо подобно на „Аве, Мария“, и ускори стъпка, сякаш се опитваше да настигне други четирима мъже, също необичайно слаби и мургани, които вървяха малко по-напред.

Тогава четиримата отпред, поизостаналият, момичето със забрадката и аз стигнахме заедно, почти едновременно, до часовите при подвижния мост и портата. Там стояха един дебел, червендалест ефрейтор, загърнат с черен плащ, и друг страж с дълги руси мустаци, когото си спомням много добре, защото той каза нещо на фламандски, несъмнено някакъв комплимент, отправен към девойката със забрадката, и след това силно се изсмя. А после внезапно смехът му секна, защото слабоватият селянин, мърморещ „Аве Мария“, извади кама от дрехата си и му преряза гърлото. Кръвта бликна от зиналата

рана на такава силна струя, че опръска дисагите ми точно в момента, когато ги отварях, а другите четирима, в чиито ръце също бяха просветнали мълниеносно ками, вадеха добре смазаните пистолети, носени от мен. Тогава дебелият ефрейтор отвори уста, за да призове „На оръжие“. Ала само това и успя да стори — да я отвори, защото преди да издаде и звук, му опряха друга кама над голямата яка на бронята и прерязаха гръкляна му от ухо до ухо. Когато падна в трапа, аз вече бях оставил торбите и със собствената си кама между зъбите се катерех като катерица по стълба на подвижния мост. Междувременно девойката със забрадката, превърнала се в младеж на моя възраст, отговарящ на името Хайме Корас, се качваше от другата страна, за да препречи като мен с клин механизма на подвижния мост и да среже въжетата и скрипците.

Оудкерк не помнеше да е осъмвал така. Защото четиримата мъже с пистолетите, ведно с другия, мълвящия молитвата, префучаха като дяволи из бастиона, стреляйки и мушкайки с камите си всичко живо наоколо. Едновременно с това, когато другарят ми и аз препречихме моста и вече се спускахме по веригите надолу, от брега на дигата се надигна глух вой. Това бе ревът на сто и петдесет мъже, прекарали нощта във вода до пояса, които сега изплуваха от нея с възгласи „Свети Сантяго! Свети Сантяго!... Испания и свети Сантяго!“. Решени да прогонят студа с огън и меч, те възлизаха по насипа с оръжие в ръка, завземаха бастиона и после, за ужас на холандците, които се щураха насам-натам като полудели гъски, нахълтваха в града и сечаха наред.

Днес учебниците по история говорят за превземането на Оудкерк като за клане, споменават „испанската ярост от Антверпен“ наред с други подобни силни изрази, и уверяват, че в онова ранно утро легионът на Картагена е действал с небивала жестокост. Е, добре... На мен не са ми го разказвали, защото аз бях там. Истина е, че в първия момент стана касапница. Но вие ми кажете как по друг начин да превземеш със сто и петдесет души укрепено холандско селище, чийто гарнизон наброява седемстотин души? Единствено ужасът от едно неочаквано и безмилостно нападение можеше да прекърши в миг гръбнака на еретиците. И точно към това се придържаха нашите хора с

професионалната суровост на старите легиони. Полковник дон Педро де ла Дага беше издал заповед в началото да се избива всичко наред и без помайване, за да се всее ужас у защитниците и да бъдат принудени да се предадат незабавно, и никой да не се разсейва с грабеж, докато победата не е сигурна. Тъй че спестявам някои подробности. Ще кажа само, че отвред трещяха аркебузни изстрели, носеха се викове, просветваха остриетата на шпаги, и че нито един холандец над петнадесет-шестнадесет години, от тези, които нашите войници срещнаха в първите мигове от нападението, независимо дали се биеше, бягаше или се предаваше, не оцеля, за да разкаже.

Нашият полковник беше прав. Паниката, обзела врага, беше най-големият ни съюзник, та дори не понесохме големи загуби. Десет-дванайсет души общо убити и ранени. И това е нищо, да му се не види, в сравнение с двестатината еретици, които градчето погребва на следващия ден, и с факта, че Оудкерк падна като зряла круша в ръцете ни. Основната съпротива беше оказана в сградата на Кметството, където двадесетина англичани успяха да се прегрупират в някакъв ред. Англичаните, които бяха съюзници на бунтовниците, откакто нашият господар, кралят, отказа да даде ръката на инфантата Мария на техния Уелски принц, не се ползваха с добро име сред нас. Тъй че когато първите испанци достигнаха градския площад, с окървавени ками, пики и шпаги, а англичаните ги посрещнаха с дружен мускетен залп от балкона на Кметството, нашите го приеха доста зле. Затова струпаха барут, кълчища и смола, подпалиха Кметството ведно с двајсетината англичани вътре, а после посрещнаха с аркебузи и ножове малцината, опитали да се измъкнат оттам.

Сетне започна плячкосването. Според стария войнишки обичай победителите имаха право да разграбят градовете, които не се предаваха според установеното договаряне или биваха превземани със сила. А в жаждата си за плячка всеки войник грабеше за десет и ругаше за стотина. И понеже Оудкерк не се беше предал — губернаторът-еретик беше убит с пистолетен изстрел още в началото, а сега бесеха военния комендант на града на портата на дома му — и освен това градчето беше превзето, честно казано, със зъби и нокти, не беше нужно някой да дава специална заповед, та ние, испанците, да нахлуем по къщите, що сметнем за подходящи, сиреч всички, и да завлечем каквото ни падне. Последното, както можете да си

представите, даде повод за мъчителни сцени. Защото и фламандските буржоа, подобно на всички останали, яростно се противят, когато им се отнема имуществото, та мнозина трябваше да бъдат убеждавани с острието на шпагата. Тъй че скоро улиците се изпълниха с войници, нарамили най-разнообразни предмети, сновящи сред дима на пожарищата, стъпканите завеси, потрошените мебели и трупове. Мнозина от тия трупове бяха голи и боси, а кръвта им се събираше в тъмни локви по каменните улици. Войниците се подхлъзваха по нея, а кучетата я лочеха с езици. Вярвам, можете да си представите картината.

Нямаше насилие над жените, поне командването на го допускаше. Не се допускаше и прекомерното пиене, което често, дори при най-дисциплинираните войници, води до първото. Заповедите по тези въпроси бяха категорични като острие на толедска сабя, защото нашият главнокомандващ, генерал дон Амбросио Спинола, не желаше да настройва допълнително срещу себе си местното население, на което и без това му идваше предостатъчно да го колят и грабят, та да изнасилват и жените му. Тъй че в навечерието на щурма, за да тури нещата по местата им и понеже винаги е за предпочитане да се вземат предварително мерки, а не после да се пита „кой прав, кой крив“, бяха обесени два–трима войника, склонни към издевателства над нежния пол и уличени в престъпления. Разбира се, никое знаме и никоя войска не е свършена. Дори в тази на Христос, макар и набирана по негов вкус, е имало един, който го е предал, друг, който се е отрекъл от него и трети, който не му е повярвал. Истината е, че в Оудкерк предохранителните наказателни действия се оказваха чудодейни. И като изключим някой и друг изолиран случай на насилие — на следващия ден имаше друга военнополова екзекуция на място, неизбежна, щом има победители, опиянени от възможността да грабят, — то честта на фламандките, каквато и да беше тази чест, остана непокътната. За момента.

Кметството гореше до върха на ветропоказателя. Вървахме с Хайме Кореас, и двамата много доволни, че сме отървали кожата при градската порта и че сме изпълнили удовлетворително за всички, само не и за холандците, разбира се, поверената ни мисия. След битката си

бях взел обратно дисагите, просмукани от прясната кръв на холандеца с русите мустаци, и ги бяхме натъпкали с всички ценни предмети, до които бяхме успели да се доберем: сребърни прибори, няколко жълтици, синджир, смъкнат от трупа на един буржоа и две-три нови, красиви калаени кани. Моят другар се перчеше с островръх шлем с пера, принадлежал на един англичанин, който вече нямаше глава, на която да го сложи. А аз се кипрех с хубава връхна дреха от червено кадифе, обшита със сребро, намерена в една изоставена къща, която бяхме преровили по наш си вкус. Хайме беше носач като мен, сиреч помощник или оръженосец; заедно бяхме преминали през достатъчно мъки и неволи, за да се смятаме за добри другари. Плячката и успехът на приключението при подвижния мост, което нашият славен капитан дон Кармело Брагадо беше обещал да компенсира, ако всичко приключеше щастливо, утешаваха Хайме за маскирането му като млада селянка. За последното бяхме хвърляли жребий и той още се срамуваше от участието си. Що се отнася до мен, на този етап от фламандската си одисея вече бях решил, когато навърша необходимата възраст, да стана войник, и всичко наоколо ме хвърляше в състояние, подобно на шемет, на младежко опиянение с дъх на барут, слава, въодушевление и приключение. Ето как, да му се не види, изглежда войната, когато годините ти са точно толкова, колкото реда има в един сонет, а богиня Фортуна те кара да бъдеш не жертва — Фландрия не беше нито моя родина, нито фламандците бяха моят народ, — а очевиден. А понякога и палач. Но в друг случай вече съм ви казвал, че това бяха години, когато животът, дори собственият, струваше по-малко от стоманата, с която се отнемаше. Трудни и жестоки времена. Сурови времена.

Та разправях ви, че бяхме стигнали до площада при кметството и там поостанахме, зашеметени от гледката на пожара и труповете на англичаните — повечето бяха руси или рижи и луничави, голи, струпани край вратите. От време на време се разминавахме с испанци, натоварени с плячка, или групички потресени холандци, които гледаха от покритите входове към площада. Те стояха там, свити като стадо овце под зорките очи на нашите въоръжени до зъби другари. Отидохме да им хвърлим един поглед. Имаше жени, старци, деца и неколцина мъже. Спомням си един младеж на наша възраст, който ни гледаше едновременно мрачно и с любопитство, а също и жени с бледи лица, с

широко отворени очи под белите забрадки и русите плитки. Очите им бяха светли и те наблюдаваха със страх смуглите войници с обветрени лица, по-ниски от техните фламандци, но с буйни мустаци, гъсти бради и яки крака, кръстосващи наоколо с мускети на рамо и шпаги в ръце, целите в кожа и метал, потънали в мръсотия, кръв, кал от дигата и барутен прах. Никога няма да забравя начина, по който ни гледаха нас, испанците, там в Оудкерк, както и на много други места; смесицата от чувства, от омраза и страх, когато ни виждаха да влизаме в градовете им, да минаваме в боен ред покрай къщите им, потънали в прахта от пътищата, със стърчащи отвсякъде оръжия и облечени в дрипи, смълчани, но по-опасни, отколкото ако надавахме викове. Горди дори в окаяността си, като във „Войнишката песен“ на Бартоломе Торес Нааро:

*За зло или добро,
така е във войната —
на две ръце разчиташ,
и липсва ти парата.^[2]*

Ние бяхме върнатата пехота на нашия католически крал. Все доброволци, тръгнаха да дирят богатство и слава, хора на честта, ала нерядко и хора от изметта на Испания, сган, алчна да плякосва, която показва желязна, безупречна дисциплина единствено под вражески обстрел. Неустрашими и сеещи ужас дори в разгрома, испанските легиони, в продължение на два века школа за най-добрите войници на Европа, олицетворяваха най-резултатната военна машина, която някой някога е изпращал на бойното поле. Макар че по онова време епохата на големите завоевания беше приключила и все повече се утвърждаваше ролята на тежката артилерия. Войната във Фландрия се беше превърнала в низ от протяжни обсади с мини и окопи, и нашата пехота вече не беше бляскавата войскава част, на която великият Фелипе II разчиташе и за която беше написал онова прословуто писмо до своя пратеник при папата:

„Не възнамерявам и не искам да бъда крал на еретици. И ако не всичко може да се поправи, както аз желая, без да се стига до оръжия, то твърдо съм решен да прибягна и до тях. Нито опасността за мен, нито разрухата на тези страни или на онези, които са ми останали, ще ме спрат да направя това, което един християнски владетел, имащ страх от Бога, е длъжен да стори в служба Нему.“

Така и стана, да му се не види. След дълги десетилетия на разпри с половината свят, в резултат на които се сдоби само с тревоги и тегоби, много скоро на Испания не ѝ остана нищо друго, освен да гледа как легионите ѝ измират по бойните полета, както при Рокроа, верни на честта си поради липса на друго, безмълвни и безучастни, с редици превърнати в онези „стени и бойници от човешки тела“, за които с възхита говори французинът Босюе^[3]. Все пак, докрай създавахме проблеми на всички. Дори когато нашите хора и генералите далеч не бяха това, което представляваха по времето на херцог Де Алба и Алесандро Фарнезе, испанските войници продължиха за известен период да бъдат кошмарът на Европа. Те плениха един френски крал при Павия, победиха при Сен Кентен, плякосаха Рим и Антверпен, завладяха Амиен и Остенде, избиха десет хиляди неприятели при превземането на Хемиген, осем хиляди при Маастрихт и девет хиляди при Слуис, като воюваха на нож, до кръста във вода. Ние бяхме гневът Господен. Стигаше да ни хвърли човек един поглед, за да разбере защо: мрачни, грубовати воини, дошли от пресъхналите земи на юг, сражаващи се сега по чужди, враждебни краища, където няма възможност за оттегляне, а поражението е равносилно на унищожение. Едни водени от немотията и глада, които искаха да загърбят, други — от амбицията, от мечтите за сполука и слава, на които добре пасваше песента на онзи благороден мъж, дон Кихот:

*Във бой се хвърлям
Тласкан от неволя.
Пари да имах,*

Бих се спрял отколе.

Или тези стари и красноречиви стихове:

*Войник съм зарад своята бедност,
но бия се със всички сили
и по-голяма е Кастилия,
откакто коня си възседнах.*

Тъй или иначе това бяхме ние и такива щяхме да останем още няколко години, разширявайки Кастилия с острието на шпагата или с каквото Бог и дяволът ни покажеха там, в Оуджерк. Знамето на нашата рота се вееше от балкона на една къща и другарят ми Хайме Кореас, от ротата на знаменосеца Кото, тръгна натам, за да открие своите хора. Аз повървах още известно време. Отдалечих се малко от фасадата на Кметството, за да избегна ужасната горещина на пожара. Когато заобиколих сградата, видях двама души да трупат отвън книги и свитъци, които изнасяха припряно през една врата. Това не приличаше толкова на грабеж — странно е в разгара на плячкосването някой да се занимава с книги, — колкото на спасителна операция от пожара. Тъй че реших да поогледам. Навярно ваши милости си спомнят, че бях запознат с печатното слово от времето, когато живеех в столицата, в близост с кралския двор. Това се дължеше на приятелството ми с дон Франсиско де Кеведо — беше ми подарил една книга на Плутарх, — на уроците по латински и граматика, които ми даваше преподавателят Перес, на увлечението ми по театъра и пиесите на Лопе де Вега, както и на навика ми да чета всичко, с което разполагаше господарят ми капитан Алатристе, когато въобще разполагаше с нещо.

Единият от тези, които вадеха книги и ги трупаха на улицата, беше възрастен холандец с дълга бяла коса. Беше облечен в черни дрехи като тамошните пастори и носеше мръсна сивкава пелерина. Ала нямаше вид на Божи служител, ако така можеше да се нарече човек, който проповядва доктрините на еретика Калвин, дано гръм да поразят проклетия му кучи син в пъкъла или там където, по дяволите, се подвизава. Накрая предположих, че е секретар или общински

чиновник, който се опитва да спаси книгите от пожара. Трябва да съм го наблюдавал дълго, защото бях пропуснал да забележа, че другият мъж, който в този момент излизаше през димната завеса на вратата, натоварен с книги, носеше червената лента, която бе отличителен знак на испанските войници. Беше млад, гологлав, с окадено лице, покрито с пот и сякаш вече няколко пъти се беше спускал до дъното на пещта, в която се беше превърнала сградата. От презрамника му висеше шпага, беше обут с високи чизми, почернели от дима и саждите. Не личеше да го смуцава димът, който се вдигаше от единия ръкав на дрехата му, който тлееше бавно, без пламък. Като че ли не му отдаде значение и когато най-сетне го забеляза. Само остави камарата книги и го угаси с няколко разсеяни потупвания с ръка. В този момент вдигна очи и погледът му се спря на мен. Имаше слабо, ъгловато лице с кестеняви, все още гъсти мустаци, който преминаваха в остра брадичка под долната устна. Навярно беше между двадесет и двадесет и пет годишен.

— Можеш да помогнеш — изръмжа той, щом забеляза избелялата червена лента, която носех на дрехата си. — Вместо да стоиш и да зяпаш.

После се поогледа наоколо, към покритите входове на площада, откъдето няколко жени и деца наблюдаваха сцената, и избърса потта от лицето си с прогорелия ръкав.

— Боже — каза той — изгарям от жажда.

И пак се върна вътре да вади нови книги заедно с мъжа, облечен в черно. Размислих един миг и се втурнах към най-близката къща, през чиято разбита и извадена от пантите врата зяпаше втрещено едно холандско семейство.

— *Drinken* — казах аз. Посочих моите калаени кани и ги надигнах, все едно пия, като същевременно поставих другата си ръка на ръкохватката на камата. Холандците разбраха думите и жеста, защото тозчас напълниха стомните с вода и аз успях да се върна с тях на мястото, където двамата мъже продължаваха да трупат книги. Щом видяха стомните, те жадно ги изпразниха на един дъх. Преди да се вмъкнат отново в димния облак, испанецът се обърна отново към мен.

— Благодаря — каза простичко той.

Последвах го. Оставих дисагите на земята, съблякох кадифената си дреха и тръгнах след него. Направих го не защото ми се беше

усмихнал, докато ми благодареше, нито защото ме разнежиха прогорелият му ръкав и зачервените му от дима очи, а защото неочаквано този непознат войник ме беше накарал да проумея, че понякога има неща, по-значими от един грабеж. Дори резултатът от този грабеж вероятно да надхвърля сто пъти годишната ти заплата. Тъй че вдишах чист въздух с пълни гърди, покрих устата и носа си с кърпа, която извадих от вътрешния си джоб, приведох глава, за да не се удрям в пукащите греди, заплашващи да рухнат всеки момент, и навлязох с тях в димния облак, за да взема книги от горящите лавици. В един миг обаче горещината стана задушваща, въздухът се изпълни с пламтящи частици, които изгаряха вътрешностите при вдишване. По-голямата част от книгите пък станаха на пепел, но не пепел от любов както в онзи прекрасен и далечен сонет на дон Франсиско де Кеведо, а печални останки, в които се топяха и изчезваха толкова часове на труд, толкова любов, толкова ум и толкова човешки съдби, които биха могли да осветят живота на толкова други хора.

Влязохме още един, последен път, преди покривът на библиотеката да рухне в грохот и пламъци зад гърба ни. Останахме отвън, задъхващи се от чистия въздух, и се гледахме замаяни, с полепнали от потта ризи и очи, насълзени от дима. В нозете ни лежах спасени около двеста книги и стари свитъци от библиотеката. Една десета част, пресметнах аз, от това, което изгоря вътре. На колене до купчината, изтощен от усилията, облеченият в черно холандец кашляше и плачеше. Колкото до войника, щом си пое достатъчно въздух, той ми се усмихна така, както когато му донесох вода.

— Как се казваш, момче?

Поизпъчих се леко, сподавяйки надигащата се кашлица.

— Иниго Балбоа — рекох аз. — От частта на дон Кармело Брагадо.

Последното не беше съвсем вярно. Всъщност това беше частта на Диего Алатристе, а покрай него и моята, защото в легионите носачът беше малко повече от прислужник или товарно муле, а не войник. Ала непознатият не даваше вид да се интересува от тия подробности.

— Благодаря ти, Иниго Балбоа — каза той. Усмивката му беше станала по-широка и озаряваше цялото му лице, блестящо от потта и черно от дима.

— Някой ден — додаде той, — ще си спомниш стореното днес.

Честно казано, любопитно е, нали? Той по никакъв начин не би могъл да знае това, но както можете сами да се уверите, думите на войника се оказаха верни и аз много добре си спомням онзи ден. Тогава той постави една ръка на рамото ми, а с другата стисна моята. Беше топло и силно ръкостискане. А после, без да размени и дума с холандеца, който редеше с трепет книгите една върху друга, сякаш бяха драгоценно съкровище — днес вече зная, че са били именно това, — той пое по пътя си.

Щяха да минат няколко години, преди да срещна отново непознатия войник, на когото помогнах да спаси книгите от библиотеката на Кметството в онзи мъглив ден от плякосването на Оудкерк, и през цялото това време нямаше да зная името му. Едва покъсно, когато вече бях зрял мъж, имах щастието да го срещна пак, в Мадрид, и при обстоятелства, които нямат връзка с настоящата история. Тогава той вече не беше окаден войник. Въпреки годините, които ни деляха от онази далечна утрин в Холандия, той си спомняше името ми. А аз най-сетне научих неговото. Казваше се Педро Калдерон: дон Педро Калдерон де ла Барка.

Но да се върнем към Оудкерк. След като войникът си замина, аз се отдалечих от площада и тръгнах да търся капитан Алатристе. Намерих го жив и здрав, да се грее заедно с останалите от отделението си край малък огън, в задния двор на една къща, която гледаше към пристана на канала в близост до градската стена. На капитана и другарите му бе възложено да атакуват тази част на градчето, с цел да опожарят лодките на кея и да завземат задната порта, като по този начин отцепят отстъплението на неприятелските войски от областта. Когато го открих, остатъците от овъглените лодки пушеха на брега на канала, а върху дървения под на кея, по дворовете и къщите личаха следите от скорошната битка.

— Иниго — каза капитанът.

Усмиваше се уморено и малко разсеяно, с онзи поглед, който се отпечатва във войнишките очи след тежко сражение. Поглед, който

ветераните от легионите наричаха „последната картина“ и който за времето, прекарано във Фландрия, се бях научил добре да разграничавам от всеки друг. Беше поглед, изразяващ изтощение, примирение и страх, поглед на човек с опрян в гърлото нож. Този поглед оставаше в очите, след като преминеха всички други и точно с него ме гледаше капитан Алатристе в момента. Отдъхваше, седнал на пейка, подпрял лакът на една маса, изпънал левия си крак, сякаш го болеше. Високите му до коленете чизми бяха целите в кал, на раменете си имаше наметната разкопчана дреха, кафеникава и мръсна, под която можеше да се види късият елек от биволска кожа. Шапката му лежеше на масата, до един пистолет — забелязах, че е стреляно с него, — до колана с шпагата и дагата.

— Ела при огъня.

Подчиних се с удоволствие, като оглеждах трупове на трима холандци, лежащи наоколо: един на близкия кей, друг — под масата. Третият беше по корем, на прага на задната врата на къщата, с алебарда, която не му беше послужила нито да защити живота си, нито за каквото и да било друго. Забелязах, че джобовете му бяха обърнати, липсваха бронята и чизмите, както и два пръста от ръката, без съмнение защото този, който го беше претършувал, беше бързал да извади пръстените му. Струята от кръвта му, червена и тъмнокафява, прекосяваше двора и достигаше мястото, където седеше капитанът.

— На този вече не му е студено — каза единият от войниците.

Не беше нужно да се обръщам. По силния баски акцент разбрах, че е проговорил Мендиета. Беше баск като мен — як бискаец със склучени вежди и с мустаци, големи почти колкото мустаците на моя господар. Компанията допълваха Курро Гароте, от Перчелес в Малага, толкова загорял, че приличаше на мавър, Хосе Лоп от Майорка и един стар приятел на капитан Алатристе от предишните походи, Себастиан Копонс: дребен арагонец, сух и жилав като дявол, чието лице изглеждаше като изсечено от дърво. Видях наблизко да се мотаят още неколцина от отделението: братята Оливарес и галисиецът Ривас.

Всички много се зарадваха, че ме виждат жив и здрав, защото знаеха за трудната ми мисия при подвижния мост. Ала нямаше големи похвали. От една страна аз не за първи път помирих барут във Фландрия, от друга — те самите си имаха предостатъчно грижи, за които да мислят. А и не бяха такива хора, които ще се възторгват за

нещо, което по същността си и поначало беше задължение на всеки, получаващ плата във войската на краля. Въпреки че в нашия случай — по-скоро в техния случай, защото ние, носачите, нямахме право на възнаграждение и надница, — легионът от дълго време не беше помирисвал пукнат грош.

Диего Алатристе също не го удари на приветствени слова. Вече споменах, че се задоволи само да се усмихне леко, помръдвайки мустак, сякаш мислеше за нещо друго. После, като ме видя, че се суеят напред–назад като вярно куче, търсецо ласката на стопанина, той похвали червената ми кадифена дреха и накрая ме подкани да си взема парче хляб и от надениците, които другарите му печеха на огъня, на който същевременно се грееха. Дрехите им още бяха влажни от нощта, прекарана в канала, а мазните им, мръсни и неугледни от безсънието и битката лица излъчваха умора. При все това бяха в добро настроение. Бяха живи, всичко беше приключило добре, градчето отново беше в ръцете на католиците и на нашия господар краля, а плячката — няколко чувала и вързопа в един ъгъл, — беше прилична.

— След три месеца без заплата — говореше Курро Гароте, докато чистеше окървавените пръстени на убития холандец, — това носи утеха на сърцето.

От другия край на селището прозвучаха тръби, тромпети и удари на барабани. Мъглата започваше да се вдига и това ни позволи да видим редицата войници, напредваща над дигата на река Остер. Високите пики се движеха като гора от тръстика сред стапящата се сивкава дрезгавина. На светлината на един слънчев лъч, избързал напред подобно на авангарден отряд, проблесна стоманата на копията, шлемовете, леките брони и отблясъкът се отрази във водата на канала. Начело вървяха конете и знамената с добрия стар светиандреевски кръст, или както още го наричаха, „бургундски“ — червеният кръст във форма на буквата „X“, щандарт на испанските легиони:

— Това е Хиняласога — каза Гароте.

„Хиняласога“ беше прякорът, с който ветераните наричаха дон Педро де ла Дага, пълководецът на стария легион от Картагена. На войнишкия жаргон от онова време „хиняр“ означаваше, с извинение пред ваши милости, да се облекчиш или да се изходиш. Звучи малко просташко в настоящия разказ, но ние бяхме войници, да му се не види, а не монахини от „Сан Пласидо“. Колкото до „*la sogá*“^[4], което е

същественото, то никой, познаващ влечението на нашия военачалник към бесенето за пропуски в дисциплината, не хранеше и най-малко съмнение относно сполучливостта на прозвището. Та в случая Хиняласога, иначе казано дон Педро де ла Дага, което си беше едно и също, пристигаше откъм дигата, за да влезе официално във владение на Оудкерк, придружаван от взвода на капитан Ернан Торалба.

— Пристига почти по пладне — измърмори сърдито Мендиета.
— Когато работата е опечена, прав ли съм?

Диего Алатристе се надигна бавно и забелязах, че го прави тромаво — болеше го кракът, който доскоро беше държал опънат. Знаех, че не е нова рана, а стара, отпреди една година, в бедрото, получена в тесните улички край Пласа Майор в Мадрид при предпоследната ни среща с нашия стар неприятел Гуалтерио Малатеста. Влагата предизвикваше ревматични болезки, а нощта, прекарана във водите на Остер, не беше лека, който би помогнал срещу тях.

— Хайде да хвърлим един поглед.

Приглади мустаци, запаса кожения колан с шпагата и бискайската кама, напъха пистолета в пояса си и взе широкополата си шапка с вечното и неизменно поомачкано червено перо. Сетне бавно се обърна към Мендиета.

— Полковниците винаги пристигат някъде по пладне — каза той и в зеленикавите му, студени очи беше невъзможно да се прочете дали говори сериозно или на шега. — Нали затова ние ставаме рано.

---

[1] Дага — помощно хладно оръжие за лявата ръка, което обикновено се използва при бой с шпаги. — Б.пр. ↑

[2] Стихотворенията в книгата са преведени от Боряна Джанабетска. — Б.р. ↑

[3] Жак-Бенин Босюе (1627–1704 г.) — френски епископ, теолог, прочут проповедник и придворен свещеник, застъпник на абсолютизма. — Б.р. ↑

[4] (исп.) — въже за бесене. — Б.пр. ↑

II. ХОЛАНДСКАТА ЗИМА

Минаха седмици, месеци, зимата дойде и превали. И макар че нашият генерал дон Амбросио Спинола пак затягаше примката около бунтовните провинции, Фландрия се изплъзваше, неусетно, лека-полека, докато накрая я загубихме. Моля ваши милости да обърнат внимание, че като казвам „лека-полека“, то имам предвид, че единствено мощната испанска военна машина поддържаше все по-изтъняващата връзка с тези далечни земи, откъдето куриер, препускайки бясно с пощенски коне, стига до Мадрид след три седмици. На север Генералните щати^[1], подкрепяни от Франция, Англия, Венеция и други наши врагове, ставаха все по-силни в непокорството си, благодарение на калвинистката ерес. Тя се оказваше по-полезна за сделките на буржоата и търговците, отколкото истинската вяра, потискаща, остаряла и непрактична за тези, които предпочитаха да си имат работа с един Бог, одобряващ изгодата и печалбата, отърсвайки се същевременно от игото на кастилската монархия, прекалено далечна, централизирана и авторитарна. От своя страна южните католически провинции, макар и все още верни, трудно преглъщаха цената на една проточила се осемдесет години война, непосилните данъци и оскърбленията на войски, които все по-често бяха считани за окупаторски. Това в немалка степен създаваше угнетяваща атмосфера. А към всичко трябва да прибавим и упадъка на самата Испания, където един добронамерен, но некадърен крал, един умен, но алчен фаворит, една ялова аристокрация, едно корумпирано чиновничество и един клир, в еднаква степен ограничен и фанатичен, ни водеха право към пропастта и мизерията, като междуременно Каталуния и Португалия бяха на път да се откъснат от короната, при това завинаги. Притиснати от крал, аристократи и духовенство, с религиозни и граждански порядки, осъждащи всички, които искаха да вадят хляба си с честен труд, ние, испанците, предпочитахме да търсим щастието си, сражавайки се във Фландрия или завладявайки Америка. Търсехме щастливия случай, който да ни позволи да живеем

като господари, без да плащаме данъци и без да си мърдаме пръста. Поради тази причина замлъкнаха становеите и работилниците, Испания се обезлюди и разори. А ние изпърво се превърнахме в легион авантюристи, после в народ от обеднели благородници, а накрая в сган от мерзки подобия на Санчо Панса. Така необятното наследство, което нашият господар, кралят, беше получил от дедите си, онази Испания, над която слънцето не залязваше, защото, скриеше ли се вечерницата в единия ѝ край, зорницата вече изгряваше в другия, продължаваше да е това, което е, единствено благодарение на златото, пренасяно с галеони от Индиите, и на прословутите копия, които Диего Веласкес щеше да обезсмърти много скоро именно благодарение на нас — ветераните от старите легиони. Тъй че въпреки упадъка, ние още не бяха за пренебрегване и още вдъхвахме страх. Затова съвсем навременно и справедливо, и напук на всички останали нации, можеше да се каже следното:

*Кой тук с война сега ще ни заплашва?
Нима забравихме отминалата слава?
Нали от името Кастилия и днес
светът изтръпва в страх и се предава?*

Нека ваши милости проявят снисхождение, че поради недостатъчна скромност включвам и себе си в картината, ала на този етап от похода във Фландрия юношата Иниго Балбоа, с когото се запознахте по време на приключенията с двамата англичани и с женския манастир, вече не беше същият. През зимата на двадесет и четвърта година, в която легионът на Картагена премина на гарнизон в Оудкерк, аз бях в разцвета на възмъжаването. Вече споменах, че барутният дим не ми бе чужд и макар поради възрастта си да не носех пика, шпага или аркебуз в сраженията, длъжността ми на носач в отделението, където служеше капитан Алатристе, ме беше превърнала във ветеран във всякакви изпитания. Имах инстинкт на истински войник, който надушва запален фитил на аркебуз от половин левга, определя фунтовете и унциите на всяко гюле или мускет по свистенето, и развивах необикновен талант в дейността, която ние, носачите наричахме „набавяне на фураж“: набези на групи из

околностите — обикновено мародерство в търсене на дърва и храна за войниците и за нас самите. Това се оказваше крайно необходимо, когато продоволствието не достигаше и се налагаше всеки сам да се оправя, а случаят беше именно такъв. Работата не беше винаги фасулска. Доказателство е, че в Амиен французите и англичаните избиха осемдесет носачи, някои дванадесетгодишни, които се подвизаваха и грабежа из полето. После испанците си отмъстиха за всеки поотделно, като двеста русоляви войници на Албион минаха под ножа им. Защото каквото повикало, такова се обадило. И ако понататък във времето поданиците на английските крале и кралици ни видяха сметката в много битки, редно е да припомним, че и ние очистихме немалко от тях. И че макар да не бяхме толкова едри момчета като англичаните, нито толкова руси, нито толкова гръмогласни след няколко бири, що се отнася до дързост, никога не им се дадохме. Освен това, ако англичанинът винаги се сражава с националната си надменност, ние го правехме с нашето национално разочарование, което — щом няма друго — също не беше за изхвърляне. Тъй че си платиха скъпо и прескъпо със собствените си кожи, тия англичани и мнозина други:

*Останах в битката без крак, но не тъгувам —
за тази дреболия не си струва.
Нали ръката все пак ми остава —
да нося сабя и да се сражавам.*

Та значи в онази зима с дрезгава светлина, мъгла и сив дъжд, набавях фураж, скитах, грабих и се бих нашир и надлъж из онази фламандска земя, която не беше суха като на по-голямата част от Испания — в това Господ ни се усмихна, — а почти цялата зелена подобно на полетата на моето родно Оняте, макар и доста по-равна и набраздена от реки и канали. При подобна дейност скоро се оказах изпечен майстор в краденето на кокошки, разравянето на репи, в опирането на нож в гърлото на селяни, гладни колкото нас, за да им отнема сиромашката храна. В крайна сметка направих, през следващите години щях и още да направя, много неща, споменът за

които не ме изпълва с гордост. Но оцелях през зимата, помогнах на другарите си и станах мъж в пълния и страшен смисъл на тази дума:

*На своя крал във служба шпагата препасах,
преди мъх устните ми да опаше...*

Както писа самият Лопе за себе си. Загубих и девствеността си. Или добродетелта си, казано в стила на преподобния Перес. Кое то в онзи момент, във Фландрия и в положението ми на полуносач, полувойник, беше от малкото неща, останали ми за губене. Но това е съкровена и лична история и не възнамерявам да я разказвам тук, поради нейната маловажност за ваши милости.

Отделението на Диего Алатристе беше основното във взвода на капитан дон Кармело Брагадо и беше формирано от най-добрите бойци от всички краища на Испания: смелчаги, лесни на оръжие и трудни на увъртания, създадени да страдат и да воюват, всичките войници ветерани, които най-малкото бяха сърбали попарата на похода в Палатината^[2] или на дългогодишна служба в Средиземно море с легионите на Неапол и Сицилия, какъвто беше случаят с малагенеца Курро Гароте. Други, като Хосе Лоп от Майорка или бискаеца Мендиета се бяха сражавали във Фландрия преди Дванадесетгодишното примирие. А пожълтелите страници на военните книжки на някои, като на Копонс от Уеска и самия Алатристе, начеваха от последните години на властването на добрия дон Фелипе Втори, мир на праха му, под чиито стари знамена, както би се изразил Лопе, и двамата бяха препасали шпага и мъх бе опасал устните им. С отпускарите и попълненията отделението възлизаше на десет-петнайсет души, според случая. То нямаше определена функция в ротата, а по-скоро се придвижваше бързо и подкрепяше другите в различните им акции. За целта разполагаше с половин дузина аркебузи и още толкова мускети. Отделението се ръководеше по необичаен начин: нямаше ефрейтор или командир, защото частта беше на директното подчинение на капитан Брагадо. А той я използваше ту на бойната линия, ту я оставаше да се движи, както ѝ скимне, при

внезапни удари, разузнавания, леки престрелки и набези във вражеска територия. Както казах, всички бяха втели и кипели в занаята. Навярно поради това във вътрешния ред по някакво негласно споразумение всички отдаваха върховенство на Диего Алатристе, без да бъде назначен за ефрейтор или да му е предоставена друга власт в йерархията. Колкото до трите ескудос, полагащи се на командира на отделението, тях ги получаваше капитан Брагадо, защото фигурираше в документите на легиона като такъв, и те бяха прибавяни към заплатата му от четиридесет ескудос като щатен капитан на взвода. Защото освен благородник, както е видно от името му, и разумен офицер, който държеше на дисциплината, дон Кармело Брагадо беше от тия, дето не пропускат монетен звън. Не подминаваше нито едно мараведи. Водеше все още зачислени убитите и дезертъорите, за да си присвоява заплатите им. От друга страна тази практика беше широко разпространена и в защита на Брагадо можем да кажем две неща: никога не отказваше да помогне на войник в нужда и освен това на два пъти предложи Диего Алатристе за повишение в ефрейтор на отделението, при все че от въпросните два случая последният беше по-скоро за разжалване. Във връзка с уважението, което Брагадо хранеше към господаря ми, ще спомена два факта. Четири години по-рано, в Монтаня Бланка, при провала на първото нападение на Тили^[3] и втората атака под командването на Букоа^[4] и полковник Гийермо Вердуго, Алатристе и капитан Брагадо — както и баща ми Лопе Балбоа, — бяха изкачили рамо до рамо възвишението, сражавайки се за всяка педя земя сред скалите, осеяни с трупове. А една година след това, в полето на Фльорус, когато дон Гонсало де Кордова спечели битката, но старият картагенски легион се оказа почти унищожен, след като удържа няколко кавалерийски залпа, Диего Алатристе беше сред последните испанци, заобиколили безстрашно знамето, което самият капитан Брагадо държал високо, след като загинал знаменосецът и всички офицери. Да му се не види, в онази епоха и за онези хора тия неща все още имаха някаква стойност.

Във Фландрия валеше. Мътните да го вземат, валя си спокойно през цялата проклета есен, а после и през зимата, като превърна равната, хлъзгава и блатиста земя в тресавище, набраздено отвсякъде

от реки, канали и диги, сякаш прокарани от ръката на самия дявол. Валя дни, седмици, цели месеци, докато сивият пейзаж потъна в ниски облаци. Странна земя с непознат език, населена с хора, които едновременно ни мразеха и се страхуваха от нас. Поле, изтощено от времето и войната, което нямаше никаква защита от студа, ветровете и водата. Там нямаше нито праскови, нито смокини, нито сливи, нито розмарин, нито борове, нито маслинови дървета, нито кипариси. Нямаше дори слънце, а само някакво бледо петно, движещо се мудно зад воала на облаците. Нашите хора, покрити с желязо и кожа, стъпваха здраво, тъгувайки в сърцата си по ясното южно небе, но мястото, от което идваха, беше много, много далеч, сякаш на края на света. И тези груби и надменни войници, които си връщаха по подобаващ начин на северните земи за посещението, направено им преди векове, при падането на римската империя, си даваха сметка, че са малцина и че са на много левги път от най-близкото приятелско място. Николо Макиавели вече е написал, че смелостта на нашата пехота се поражда от нуждата. Флорентинецът, макар и неохотно, беше признал — той така и не можа да приеме испанците, — „че принудени да се сражават в чужда земя и виждайки, че им се налага или да загинат, или победят, за да не го обърнат на бягство, се бяха проявили като много добри войници“. В случая с Фландрия това си беше напълно вярно. Там ние, испанците, никога не надхвърлихме повече от двайсет хиляди и никога не се събрахме повече от осем хиляди наведнъж. Но в това се криеше мощта, позволила ни да бъдем господари на Европа в продължение на век и половина: в съзнанието, че само победите ни осигуряват безопасност сред враждебно настроеното население и че ако ни разгромят, не съществува кътче, достатъчно близо, че да се стига до него пешком, където да се приютим. Затова се биехме докрай, с жестокостта на древните народи, със смелостта на човек, не очакващ нищо от никого, с религиозен фанатизъм и надменност, които един от нашите капитани, дон Диего Акуня, по-добре от всеки друг изрази в своята прословута, пламенна и жестока наздравица:

*За Испания! Тоз, който нея защитава,
достойна смърт и слава заслужава;*

*Предателят пощада да не чака,
а вечни мъки във света на мрака;
Земята родна да не го приеме,
на гроба му да няма даже кръст;
ръка синовна с мъка да не хвърли
върху останките му шепа пръст.*

Та разправях на ваши милости, че небето се беше продънило и валеше като из ведро в онази сутрин, когато капитан Брагадо извърши проверка на предните постове, където се пазеше знамето. Капитанът беше родом от Леон, от Биерсо, едър, висок около шест стъпки, и за да мине през тресавищата, беше реквизирал отнякъде един впрегатен холандски кон — животно, подходящо за неговите размери, със силни крака и добра височина. Диего Алатристе стоеше облегат на прозореца, загледан в дъждовните струи, стичащи се по запотените стъкла, когато го забеляза да се появява откъм дигата, яхнал коня, с прегънатата надолу периферия на шапката и с плащ, промазан с восък.

— Стопли виното — каза той на жената зад него.

Каза го на развален холандски — „*verwarm wijn*“ бяха думите му, — и продължи да гледа през прозореца, докато жената разпали оскъдния огън от торф, горящ в печката, и сложи отгоре калаената кана. Взе я от масата, където Копонс, Мендиета и другите дояждаха къшеите хляб и вареното зеле. Всичко тънеше в мръсотия, стената и тавана бяха на петна от саждите на печката, а миризмата на телата, затворени между четирите стени на къщата, примесена с влагата, просмукваща се през гредите и керемидите, бе толкова тежка, че можеше да се реже с камите и шпагите, разхвърляни навред заедно с аркебузите, кожените елеци, връхните наметки и нечистите дрехи. Миришеше на казарма, на зима и на бедност. Миришеше на войници и на Фландрия.

Сивкавата светлина от прозореца подчертаваше белезите и хлътналите места по небръснатото лице на Диего Алатристе, под мустаците, като правеше застиналия му поглед още по-студен. Беше по риза, с разкопчана връхна дреха, наметната на раменете. Два дълги фитила за аркебузи, навити под коленете, придържаха кърпените му кожени чизми. Без да помръдва от прозореца, той видя как капитан

Брагадо слезе от коня, блъсна вратата и после, изтръсквайки водата от шапката и плаща си, влезе с няколко сочни ругатни, проклинайки дъжда, калта и цяла Фландрия.

— Продължете да се храните, моля — рече той. — Щом имате с какво.

Войниците, които бяха понечили да станат, продължиха с постното си меню. А Брагадо, чиито дрехи бяха започнали да миришат с приближаването му към печката, прие без превземки малко корав хляб и гаванката с остатъци от зеле, която му подаде Мендиета. Сетне се вгледа внимателно в жената, докато вземаше каничката с топло вино, която тя сложи в ръцете му. След като постопли пръстите си на топлия метал, той отпи няколко малки глътки, поглеждайки крадешком към мъжа, все още стоящ край прозореца.

— Да му се не види, капитан Алатристе — отбеляза след малко той, — май добре сте се устроили тук.

Звучеше странно истинският капитан на взвода да назовава така непринудено Диего Алатристе „капитан“. Това доказва до каква степен последният и прозвището му бяха познати на всички и зачитани от висшестоящите. Кармело Брагадо беше проговорил, впивайки жадно очи в жената — тридесет и няколкогодишна фламандка, руса като почти всички в онази страна. Не беше красавица, ръцете ѝ бяха зачервени от работа, зъбите — неравни, но имаше бяла кожа, широки бедра под престилката и щедра гръд, изпъваща докрай корсажа ѝ. Беше от жените, които рисуваше Петер Паул Рубенс в онази епоха. С две думи, имаше вид на добре гледана гъска, както обикновено изглеждат фламандските селянки на зряла възраст. И всичко това — както самият капитан Брагадо и най-простият новобранец можеха да отгатнат от пръв поглед по начина, по който тя и Диего Алатристе се правеха, че не се забелязват пред другите, — бе само в ущърб на съпруга ѝ, заможен петдесетгодишен фламандски селянин с кисела физиономия. Той обикаляше наоколо, мъчейки се да угоди на тия мрачни и страховити чужденци, които ненавиждаше от дъното на душата си, но които злата участ му беше изпратила като приносители на настанителна заповед. На този съпруг не му оставаше друго, освен да преглъща гнева и яда си, докато всяка нощ усеща как жена му се измъква тихо от леглото, а после слушаше стенанията им, едва заглушавани от скърцането на сламеника от царевична шума, където

спеше Алатристе. Защо се получаваше така си остана лична тайна на съпрузите. При всички случаи фламандецът получаваше в замяна някои облаги: къщата, стопанството и главата му бяха невредими, което не можеше да се каже за всички домове с настанени в тях испанци. Този селяк можеше да е рогоносец, но все пак жена му си имаше работа с един, и то свестен испанец, а не с неколцина и насила. В крайна сметка във Фландрия, като навсякъде другаде по време на война, който трудно се утешава, значи много му придиря: а най-голямата утеха винаги и почти за всеки е оцеляването. Онзи съпруг беше най-малкото жив съпруг.

— Нося заповеди — каза офицерът. — Един бърз набег по пътя за Хеертруд Берген. Без много кръв... Само за да вземем „език“ от неприятеля.

— А пленници?

— Двама-трима ще ни дойдат добре. По всичко личи, че според нашия генерал Спинола холандците се готвят да се притекат на помощ на Бреда с лодки, като се възползват от покачилите се от дъждовете води... Добре е хората да навлязат една левга навътре и да проверят тая работа. Тихомълком, без шум. Тайно поръчение.

Дали тихомълком или с биене на барабан, една левга под този дъжд из потъналите в кал пътища не беше шега работа. Ала нито един от присъстващите мъже не беше изненадан. Всички знаеха, че същият този дъжд задържа холандците в колибите и окопите им, така че те щяха да спят като младенци, докато шепата испанци се промъкват под носа им.

Диего Алатристе прокара два пръста по мустаците си.

— Кога тръгваме?

— Веднага.

— Колко човека?

— Цялото отделение.

Чу се ругатня, изречена от някого измежду седящите на масата и капитан Брагадо се обърна със святкащи очи. Но всички стояха с наведени глави. Алатристе, който беше познал гласа на Курро Гароте, изгледа мълчаливо малагенеца.

— Може би — каза Брагадо много бавно, — някой от господата войниците има да каже нещо по въпроса.

Беше оставил каната с топлото вино на масата, без да го допива, а дланта му лежеше на ръкохватката на шпагата. Зъбите му, жълтеникави и здрави, се оголиха доста плашещо изпод мустаците му. Приличаше на озъбено куче, готово да захапне.

— Никой нищо няма за казване — отвърна Алатристе.

— И по-добре.

Гароте вдигна глава, жегнат от това „никой“. Беше кавгаджия, слаб мъж, със загоряла кожа и рехава, къдрава брада, като брадите на турците, с които беше воювал в галерите на Неапол и Сицилия. Косата му беше дълга и мазна, носеше златна халка на лявото ухо, а на дясното — нищо, защото един турски ятаган — така разправяше той, — му го резнал наполовина при остров Кипър, въпреки че други го отдаваха на сбиване с ножове в публичен дом в Рагуза^[5].

— Аз, капитан Брагадо — отбеляза той, — имам за казване три неща... Първо, че сина на майка ми не го е грижа дали ще върви и две левги при дъжд, срещу холандци, турци или каквото, мътните го взели, се наложи...

Говореше твърдо, нахакано, малко грубо. Другарите му го гледаха очаквателно, някои с видимо одобрение. Всички бяха ветерани и строгото спазване на военната йерархия беше нещо естествено за тях. Ала също така естествена за тях беше дързостта, понеже занаятът да въртиш оръжие превръщаше всеки един от тях в идалго. Това за дисциплината, двигателната сила на старите легиони, беше признато дори от онзи англичанин, някой си Гаскойн, когато в „Испанската ярост“ по повод разграбването на Антверпен писа: „валонците и немците са толкова недисциплинирани, колкото изключителни в дисциплината са испанците“. А това е голямо признание, когато става дума за испански войници и английски автор. Колкото за дързостта, няма да е излишно да вмъкнем тук мнението на дон Франсиско де Валдес. Той беше изкачил стълбицата на военната йерархия, така че добре познаваше материята, когато заяви в своя „Образец на военна дисциплина“ следното: „Те почти всички ненавиждат да се придържат към всяка заповед — най-вече испанската пехота, в чийто състав се числят най-избухливите и най-лишени от търпение хора“. За разлика от фламандците, които бяха премерени и мудни, не лъжеха, нито се гневяха и всичко вършеха с голямо спокойствие — макар безпределно алчни и цепещи косъма на две, — при испанците във Фландрия открай

време вярата в собствения им кураж, както и опасността, ведно с изстрадалия им дух при вечно окръжаващата ги враждебност, раждаха чудото на желязната дисциплина в битките, но ги правеха и малко податливи в други отношения, например поведението спрямо висшестоящите. Затова последните трябваше да постъпват с много такт и дипломатичност. Не беше рядкост, въпреки тегнещата заплаха от бесилото, редови войници да намушкат сержант или капитан за действителни или предполагаеми оскърбления, наложени унизителни наказания или изречена лоша дума.

Знаейки всичко това, Брагадо се обърна към Диего Алатристе с мълчалив въпрос, но срещна само едно безучастно изражение. Алатристе беше от хората, които оставят всеки да поема отговорността за думите и за постъпките си.

— Ваша милост спомена три неща — каза Брагадо, обръщайки се отново към Гароте много спокойно и с още по-смуцаващо хладнокръвие. — Кой са другите две?

— От много време не са раздавани дрехи, ходим в дрипи — продължи малагенецът, без да снижава тона. — Не идва и храна, а забраната да крадем ни обрича на глад... Тия фламандски хитреци крият най-хубавите си провизии, а когато ги продават, ни одират кожата — кимна той ядно към домакина, надничаш от другата стая. — Сигурен съм, че ако го погъделичкаме с камата, това куче ще ни покаже пълен долап с храна или зарито гърне с лъскави флорини.

Капитан Брагадо слушаше търпеливо, външно спокоен, ала без да сваля ръка от ръкохватката на шпагата си.

— А третото нещо?...

Гароте повиши леко глас. Точно толкова, че да зазвучи още по-дръзко, без да стига прекалено далеч. Той също знаеше, че Брагадо не беше човек, който ще търпи силни думи — ни от ветераните, ни от папата. Най-много от краля и то от немай-къде.

— Третото и основното, господин капитан, е че тези господа войници, както напълно основателно и справедливо ни нарече ваша милост, не са получавали плати от пет месеца.

Този път сдържан одобрителен шепот премина по цялата маса. Само арагонецът Копонс от седящите остана безмълвен, загледан в кората хляб, която дробеше в супата и ядеше с пръсти от гаванката. Капитанът се обърна към Диего Алатристе — той продължаваше да

стои прав до прозореца. Алатристе издържа погледа, без да отвори уста.

— Ваша милост поддържа ли казаното? — попита Брагадо сърдито.

Алатристе сви рамене с невъзмутимо лице.

— Поддържам това, което казвам аз — уточни той. — И понякога подкрепям това, което правят приятелите ми... Но за момента аз нищо не съм казал, нито пък те са направили нещо.

— Но почитаемият господин войник ни дари с мнението си.

— Всеки има право на мнение.

— Затова ли мълчите и ме гледате по този начин, господин Алатристе?

— Затова мълча и ви гледам, господин капитан.

Брагадо го измери с поглед, без да бърза, после кимна бавно. Двамата се познаваха добре, а освен това офицерът имаше добър усет и можеше да различи твърдостта от обидата. Тъй че в следващия момент той отдръпна ръка от шпагата, за да прокара пръсти по брадичката си. Сетне изгледа всички на масата и постави отново длан на ръкохватката на оръжието.

— Никой не е вземал плата — рече той накрая и изглеждаше, че се обръща към Алатристе, сякаш не Гароте, а той беше говорил или на него заслужаваше да се отговори. — Нито ваши милости, нито аз. Нито полковникът, нито генерал Спинола... Въпреки факта, че дон Амбросио е генуезец и от фамилия на банкери!

Диего Алатристе го изслуша мълчаливо и не отговори. Светлите му очи продължаваха да се взират в офицера. Брагадо не беше служил във Фландрия преди Дванадесетгодишното примирие, но Алатристе беше. Тогава метежите бяха ежедневие. И двамата знаеха, че той бе преживял няколко от тях, когато войската отказваше да се бие, защото месеци и години не ѝ беше плащано. Но никога не се коментираше кои се бяха бунтували, дори когато критичното финансово положение на Испания утвърди метежа като единствено средство на войската да получи закъснелите си плати. Другата възможност беше грабежът, както беше в Рим и Антверпен:

Пред замъка от глад примирам,

*но дръзна ли да протестирам,
ще кажат — превзemi го, ако не умреш,
ще можеш до насита да ядеш.*

При все това в този поход, освен в случаите на превземане на селища с щурм, в разгара на бойните действия, политиката на генерал Спинола беше да не се издевателства прекалено над мирното население, за да не се изпари и малкото останало чувство на симпатия у тях. Бреда, ако един ден паднеше, нямаше да бъде разграбена. А мъките на тези, които я обсаждаха нямаше да бъдат компенсирани. Затова пред перспективата да се окажат без плячка и без средства, войниците започваха да се мръщят и да мърморят недоволно в един глас. И най-големият глупак можеше да долови симптомите.

— Освен това, доколкото ми е известно — добави Брагадо, — само войниците от другите народи искат платите си преди битката.

Последното също беше вярно. При недостига на пари оставаше репутацията. А добре известно е, че испанските легиони винаги са били докачливи на чест и не изискват забавените им пари, нито се бунтуват преди сражение, за да не се заговори, че го правят от страх пред битката. Дори при дюните на Нюпорт и в Алост, разбунената вече войска отложи исканията си, за да влезе в сражение. За разлика от швейцарците, италианците, англичаните и немците, които често изискваха неизплатените си заплати като условие да се бият, испанските войници се бунтуваха само след победа.

— Смятах — завърши Брагадо, — че си имам работа с испанци, а не с немци.

Язвителната забележка имаше ефект и мъжете се размърдаха неспокойно на местата си. Междувременно се чу как Гароте изсумтява едно „дявол да го вземе“, все едно бяха споменали с лошо майка му. Сега в светлозеления поглед на Диего Алатристе имаше загатната усмивка. Защото тези думи се оказаха чудодейни: сред ветераните край масата не се чу нито един протест повече. А офицерът вече не изглеждаше така напрегнат и също се усмихваше на Алатристе. Двама изпечени хитреци.

— Тръгватe още сега — постанови Брагадо.

Алатристе пак прокара пръсти по мустаците си. После погледна другарите си.

— Чухте капитана — рече той.

Мъжете започнаха да се надигат — Гароте роптаещ, останалите примирени. Себастиан Копонс, дребен, слаб, кокалест и жилив като лозов филиз, беше станал преди известно време и надяваше снаряжението си, без да чака заповеди от никого и сякаш не го бе грижа нито за забавени пари, нито за заплати, нито за съкровищата на персийския цар; фаталист подобно на маврите, чиито глави бяха падали посечени от неговите деди, алмугаварите^[6], допреди няколко века. Диего Алатристе го наблюдаваше как слага шапката и плаща си и после излиза, за да предупреди останалите войници от отделението, настанени в съседната махала. Беше воювал с тях в много походи, от Остенде до Фльорус, а сега и в Бреда, и през всичките тези години не го бяха чули да произнася повече от тридесетина думи.

— Мътните да ме вземат, бях забравил — възкликна Брагадо.

Беше взел отново каничката с виното и я изпразваше, загледан във фламандката, която прибираше остатъците от храната. Без да спира да пие, все така надигнал каната, той бръкна в дрехата си, извади едно писмо и го подаде на Диего Алатристе.

— Това е за вас. Пристигна преди седмица.

Имаше восъчен печат, а от дъждовните капки мастилото на надписа се беше разтекло. Алатристе прочете името на подателя, изписано на обратната страна: дон Франсиско де Кеведо Вийегас, ханът Бардиса, Мадрид.

Без да го поглежда, жената го докосна с пищната си, твърда гърд, докато минаваше покрай него. Присветна стомана, докато прибираха остриетата в ножниците, блестеше ярко добре смазаната кожа. Алатристе взе елека от биволска кожа, навлече го бавно и едва тогава сложи презрамника с шпагата и дагата. Навън дъждовните капки продължаваха да тропат по стъклата.

— Двама пленника, най-малко — наблегна Брагадо.

Мъжете бяха готови. Мустаците и брадите бяха скрити под шапките, плащовете, целите в кръпки, ги обгръщаха отвсякъде. Носеха леки оръжия, подходящи за това, което предстоеше да вършат. Никакви мускети, пики или други притесняващи предмети, само добра, сигурна стомана от Толедо, Саагун, Милано и Бискайя: шпаги и ками. Носеха

някой и друг пистолет, чиято дръжка се подаваше изпод дрехите, но той щеше да се окаже безполезен заради мокрия барут при всичкия този дъжд. Взеха със себе си още няколко къшея сух хляб и две–три въжета, с които да завържат ръцете на холандците. Както и онези празни, равнодушни погледи на стари войници, решени да се изправят за пореден път пред капризите на занаята, преди да се завърнат един ден по родните си места, целите в белези и рани, без да имат постеля, на която да легнат, нито вино, което да си наляят, нито огън, на който да изпекаат хляба си. Но пък имаха — на войнишки жаргон наричаха сами себе си „земевладелци“, — седем педи чудесна фламандска земя, където да заспят вечния си сън с името на Испания на уста.

Брагадо изпи виното, Диего Алатристе го изпрати до вратата и офицерът си тръгна без повече приказки. Никой нищо не каза, нито пък имаше думи за сбогуване. Видяха го да се отдалечава по дигата, яхнал добичето, разминавайки се със Себастиан Копонс, който се връщаше.

Алатристе усещаше очите на жената, впити в него, но не се обърна да я погледне. Без да дава обяснения дали излизат за няколко часа или си тръгват завинаги, той блъсна вратата, озова се навън под дъжда и почувства как ботушите му се напълват с вода. Влагата се просмукваше до мозъка на костите му и караше старите рани да се обаждат. Въздъхна леко и тръгна. Зад гърба си чуваше шляпането на другарите си в калта, следващи го по посока към дигата, където Копонс чакаше неподвижен под пороя, приличащ на дребно, но непоколебимо каменно изваяние.

— Гаден живот — рече някой.

И без повече думи, привели глави, загърнати в подгизналите плащове, върволицата испанци потъна в сивата мъгла.

*От дон Франсиско де Кеведо Вийегас
до дон Диего Алатристе-и-Тенорио,
старият легион на Картагена,
военна поща във Фландрия*

Скъпи капитане, надявам се настоящето писмо да Ви завари здрав и читав. Що се отнася до мен, пиша Ви, току-що превъзмогнал едно неразположение, което се прояви в

треска и ме държа прикован към леглото няколко дни. Сега, слава на Бога, съм добре и мога да изразя неизменната си обич към Вас и да Ви изпратя горещи поздравии.

Предполагам, че сте зает с битката за Бреда, тема, която е на устата на всички в Двора, поради важността ѝ за бъдещето на монархията и католическата вяра. А и защото се говори, че военният апарат и военната машина, пуснати в действие, нямат равни на себе си от времето на обсадата на Алесия от Юлий Цезар. Тук се изказват догадки, че няма как градът да не бъде отнет от холандците и да не падне като зряла круша. Макар да не липсват и други, които отбелязват, че дон Амбросио Спинола не си дава много зор и че зрялата круша или се яде навреме, или червясва. Както и да е, понеже дух никога не Ви е липсвал, желая Ви много късмет в щурмовете, окопите, с мините и контрамините и останалите дяволски изобретения, тъй много изобилстващи тъй много в глъчните дела, подобни на това, с което сте се захванали сега.

Веднъж чух Ваша милост да казва, че войната е честно дело. Пределно ясно го проумях, и не мога да не се съглася с Вас. Тук, в столицата и в кралския двор, врагът не ходи с броня и островръх шлем, а с тога, расо или копринена дреха и никога не напада направо, а от засада. По тоя въпрос всичко си е постарому, че и по-зле. Още вярвам в добрата воля на графа-херцог^[7], ала се опасявам, че и това не е достатъчно. Ние, испанците скоро ще разполагаме с по-малко сълзи, отколкото причини, за които да ги пролеем. Защото празна работа е да се предлага на слепия светлина, на глухия четмо и писмо, на простака учение и на монарха почтеност. Тук щастието се усмихва на обичайните, могъщият рус кабахиеро продължава да дърпа конците по всички въпроси и честният човек трябва да търпи и преглъща непрестанно. Колкото до мен, няма напредък в отколешното ми дело относно Торе де Хуан Абад и ката ден се боря с това жалко правосъдие и продажните му служители, които Господ ни е пратил за греховете ни, решил, че адът е препълнен с подобни

изчадия. Уверявам Ви, капитане, че никога не съм бил изправен пред толкова подлост, колкото срещам в храма на правосъдието. Точно във връзка с това, ще ми позволите да Ви подаря един сонет, който моите последни неудачи ме вдъхновиха да напиша:

*Надеждите за правда са напразни,
закона не познаваш, а продаваш;
за право само златото признаваш;
не смелостта Язонова, а руното те
блазни.*

*И Божието право, и човешко,
с решенията свои оскърбяваш,
внимаваш дали вземаш или даваш —
без грош да не останеш по погрешка.*

*Молби непозлатени не дочуваш,
но този, който дава, оправдаваш;
че не закон, а злато те вълнува.*

*От алчност и присъдите издаваш,
измий ръце като Пилат — това си
струва,
така бесилото на Юда заслужаваш.*

Още доизглаждам някои стихове, но вярвам, че ще Ви хареса. Като оставим настрана поезията и земното правосъдие, другите ми дела вървят добре. Звездата на вашия приятел Кеведо продължава да сияе в двора, от което не се оплаквам. Отново се ползвам с уважение в дома на графа-херцог и в Двореца, навярно защото напоследък държа езика и шпагата си прибрани, въпреки естествения порив да развъртя и едното, и другото. Но трябва да се живее и понеже отбирам от изгнания, съдебни спорове, затвори и неудачи, не смятам, че е срамно да си дам отдиш

и да укротя малко начумерената си орис. Затова всеки ден се опитвам да не забравям, че на крале и на властващи винаги трябва да се благодари, макар да няма за какво. И никакви оплаквания — макар да има за какво.

Но аз казах, че държа шпагата прибрана, а това не е съвсем вярно. Защото истината е, че я изтеглих преди няколко дни, за да я забия цяла-целеничка, като в жалък слуга и долна твар, в един раболепен и жалък поетец, някой си Гарсипосадас. В едни свои безсрамни стихове той злепоставя бедния Сервантес, мир на праха му, твърдейки, че написан със саката ръка, „Дон Кихот“ е и анемична и безсъдържателна книга, лоша проза и нищожна литература. И това четат мнозина, защото е по вкуса на простолюдието, макар от него да няма полза и утре никой да не си го спомня. Подобно лайноизлияние би подходило прекрасно на онзи содомит Гонгора, с което, мисля, всичко е казано. Тъй че една нощ, когато бях по-склонен да философствам на чаша вино, отколкото на вятъра, се натъкнах на подлеца на входа на кръчмата „Лонхинос“, свърталище на култеранисти^[8], бастион на суетата, средоточие на пустословието и несъстоятелните словоизлияния. Придружаваха го двама угоднически култеранисти, които наливаха вода в неговата воденица: бакалаврите Ечевария и Ернесто Аяла. Писарушки, бълващи жлъч, настояващи, че истинската поезия е неразбираема или по-скоро гонгороразбираема, и че никой не може да я оцени, освен избраниците, сиреч те и събратята им. Прекарват живота си, сочейки с пръст идеите, които ние, другите, раждаме, а самите те са неспособни да навържат четиринадесет стиха в един сонет. Работата е там, че бях с херцог Мединасели и други млади господа със закрити лица, всички от братството на Сан Мартин де Валдеиглесиас. Та отделихме малко от времето си, за да турим на мястото им тия мерзавци (те на всичкото отгоре не знаят и как да държат шпага), докато не се появиха стражите да ни усмирят и ние си тръгнахме. Това е.

Впрочем, като говорим за мерзавци, новините за Вашия любимец Луис де Алкесар са, че господин кралският секретар продължава да се радва на привилегировано положение в двореца, занимава се с все по-значими държавни дела и като всички нему подобни мълниеносно се сдобива с голямо богатство. Освен това, както Ви е известно, има племенница, много красиво момиче и придворна дама на кралицата. Що се отнася до чичото, цяло щастие е, че сте далеч. Но като се върнете от Фландрия, ще трябва да се пазите от него. Човек никога не знае докъде може да стигне отровата, която плюят подобни влечуги.

И понеже говоря за влечуги, трябва да споделя нещо с Ваша милост. Струва ми се, че преди няколко седмици срещнах онзи италианец, с когото Ви свързват — така си мисля аз — неуредени сметки. Това стана при хана на Лусио, при Кава Баха. Ако наистина е бил той, то според мен се радваше на добро здраве. Последното ме кара да предполагам, не се е възстановил след последната Ви среща. Вгледа се в мен за миг, сякаш ме разпозна, а сетне продължи спокойно по пътя си. Зловещ тип, казано мимоходом, все така в траурно черно от глава до пети, с онова лице, издълбано от шарка и с онази чудовищна шпага, запасана в колана му. Един човек, с когото поговорих тайно по въпроса, ми каза, че той предвождал малобройна шайка от самохвалковци и негодници, които Алкесар държал на заплата и които му служели като изпълнители на разни тъмни дела. Мътна работа, с която един ден Ваша милост, по един или друг начин, ще трябва да се разправи. Защото който остави жив оскърбения, оставя живо и отмъщението.

Продължавам да посещавам кръчмата „Дел Турко“ и приятелите Ви ме натовариха да Ви пожелаая от тяхно име да сте все така в добро здраве. Много да се пазите, поръчва и Каридад ла Лебрихана, която, според собствените й думи й — а аз нямам основание да не й вярвам — Ви носи и пази в сърцето си, както пази и старата Ви стая, гледаща

към задния двор на улица „Аркабуси“. Тя е все така снажна, което не е за пренебрегване. Между другото Мартин Салданя се възстановява след нощна престрелка с някакви нехранимайковци, които възнамерявали да се укрият в църквата „Сан Хинес“. Намушкали го, но ще се оправи. Разправят, че той убил трима.

Не искам да Ви отнемам повече време. Моля само да предадете топлите ми чувства на младия Иниго, който сигурно е станал разсъдлив момък и напет съперник на Марс, след като има Вас за учител, та да му отваряте очите едновременно за Вергилий и за Ахил. При все това, припомнете му, ако обичате, моя сонет за младостта и благоразумието. Като добавите, ако бъдете така любезен, и тия стихове, които ми се въртят в главата:

*Раненият от болка се превива,
кръвта със слава не те увенчава;
дългът в химера често преминава,
така животът в битки си отива.*

... Макар че, така или иначе, какво ново мога да кажа аз, драги капитане, което Ваша милост да не знае добре и в излишък.

Господ да е с Вас, скъпи приятелю.
Ваш Франсиско де Кеведо Вийегас

P.S. Липсвате ни и на срещите пред „Сан Фелипе“, и на представленията на Лопе. Забравих да Ви кажа, че получих писмо от някакво момче, което навярно помните, последното от една злочеста фамилия. Както по всичко личи, след като е разчистил по свой начин неуредените си дела в Мадрид, той е успял да замине безпрепятствено под чуждо име за Индиите. Предположих, че ще се зарадвате да го научите.

---

[1] Генерални щати — в случая — върховен управителен орган на властта на обединените Нидерландии след отделянето на Северна Нидерландия от испанските доминиони. — Б.р. ↑

[2] Палатинат — така са се наричали наследствените земи на графовете палadini — титла на потомствени висши благородници в Свещената Римска Империя. В ранното средновековие графовете с тази титла управлявали земите на Свещената Римска Империя в отсъствие на императора. Впоследствие владетелите на тези територии се сдобиват с титлата „принц-електор“, което означава, че са имали правото да участват в избора на император на Свещената Римска Империя, а така наречената Златна папска була от 1356 г. провъзгласява титлата палатински електор за най-висок светски пост в Свещената Римска Империя. Палатинатът е постоянен център на верски конфликти. Изборът на поредния палатински принц-електор за крал на Бохемия дава повод за избухването на Трийсетгодишната война. Династическите разклонения разделят наследниците на титлата на католици и калвинисти. — Б.р. ↑

[3] Йохан Церклаес, граф фон Тили (1559–1632 г.) генерал и фелдмаршал, главнокомандващ войските на Свещената Римска империя по време на Трийсетгодишната война. — Б.р. ↑

[4] Шарл дьо Лонгвал, граф дьо Букоа (1571–1621 г.) — виден военачалник по време на Трийсетгодишната война. — Б.р. ↑

[5] Латинското име на Дубровник. — Б.р. ↑

[6] Войски, набирани от доброволци — първоначално в Каталуния, по-късно в Арагон и Навара. В тези части са служели и християни, и мюсюлмани. Арабското наименование датира от периода на първите нахлувания на маврите на Пиренейския полуостров. — Б.р. ↑

[7] Става дума за Гаспар де Гусман, граф Оливарес, (1587–1645 г.), довереник и първи министър на крал Филип IV, политически противник на Ришелю. Един от най-именитите испански държавници. Заради заслугите му крал Филип IV го удостоява с херцогска титла. — Б.р. ↑

[8] Култеранизъм — течение в испанската литература от XVII в., отличаващо се с прекалена натруфеност на изразните средства, достигаща понякога до неяснота в описанията. — Б.р. ↑

III. БУНТЪТ

После — след дъжд качулка — се изговориха много приказки дали това е можело да се предвиди или не. Но чистата истина е, че никой нищо не направи, за да се избегнат събитията. Причината не беше зимата. Тази година тя не беше особено сурова във Фландрия, нямаше нито мраз, нито сняг, въпреки че и дъждовете ни причиниха достатъчно терзания, утежнявани допълнително от липсата на храна, обезлюдяването на селата и изкопните работи около Бреда. Всичко това обаче си беше в реда на нещата, а и испанските войски имаха навика да проявяват търпимост към несгодите на войната. Но въпросът с парите се оказа различен. Много ветерани бяха познали мизерията след уволненията и преобразуванията при Дванадесетгодишното примирие с холандците. На собствен гръб бяха усетили, че службата на нашия господар краля изисква много, когато става дума да излагаш на опасност живота си, но дава малко, за да можеш да го живееш. Вече съм споменавал, че немалко стари войници, станали инвалиди след дълги походи, негодни за военна служба, бяха принудени да просят по улиците и площадите на нашата окаяна Испания, в която благодетелстваните бяха винаги един и същи. А тези, които с цената на здравето, кръвта и живота си действително крепяха истинската вяра, държавата и хазната на нашия монарх, с неотменима бързина се оказваха погребвани дълбоко или забравяни. Ширеше се глад — в Европа, в Испания, във военната служба. А легионите повече от век се сражаваха срещу целия свят, без вече да помнят точно в името на какво бяха започнали, дали за да защитят църковните индулгенции или за да може Кралският двор в Мадрид, сред балове и забави, да продължава да се чувства властелин на света.

На войниците не оставаше дори утехата, че са професионални бойци, защото не им се плащаше. А няма нищо друго, което да разлага дисциплината и съвестта така, както гладът. Тъй че проблемът със забавените плати във Фландрия усложни положението. Защото ако в онази зима някои легиони, включително от съюзническите народи,

получиха по половин заплата през някой и друг месец, то легионът на Картахена не беше видял пукната пара. Не проумявам причините. Въпреки че тогава се говореше нещо за лошото управление на финансите от страна на нашия полковник дон Педро де ла Дага и за някаква тъмна афера с пари — изгубени или откънати, или Бог знае какво се бе случило с тях. Работата е там, че някои от петнайсетте легиона испанци, италианци, бургундци, валонци и немци, които затягаха кръга около Бреда под прякото ръководство на дон Амбросио Спинола, са били подпомагани по някакъв начин. Ала нашият легион, пръснат из малките предни постове далеч от града, се числеше сред тия, които не видяха и грош от кралското злато. А това създаваше нездрава, лоша атмосфера. Защото както писа Лопе в „Обсадата на Маастрихт“:

*Докато сме на този свят,
без вино и храна не можем —
и как да вдигнем знамената,
без залък във уста да сложим?
Вървим по заповед на краля,
но няма тъй да продължава,
щом гладна е войската цяла
и пукнат грош не получавам.*

Да добавим, че нашето разгръщане по брега на река Остер беше най-уязвимо спрямо евентуални неприятелски нападения. Защото знаехме, че Мориц фон Насау, генерал на бунтовните държави, събираше армия, за да се притече на помощ на Бреда. А в града се намираше друг представител на рода Насау — Юстин, с четиридесет и седем роти холандци, французи и англичани. Както е известно, последните две нации никога не пропускат възможност да ни вгорчат живота. Истината е, че войската на католическия крал се намираше в доста деликатно положение — на дванадесет часа ход от най-близките си верни градове, докато холандците бяха на три-четири часа от своите. Тъй че легионът на Картахена беше получил заповед да осуетява всеки опит да бъдат ударени в гръб нашите части. Така трябваше да се даде възможност на другарите ни в окопите около

Бреда да се разставят спокойно, без да бъдат принуждавани да се оттеглят или да се бият при несравнимо по-голям риск за тях. Последното налагаше разпръсването на няколко отделения по начин, който на военен жаргон се наричаше „изгубен страж“. Мисията им беше да вдигнат тревога и по възможност да оцелеят — и двете изразени прекрасно в мрачното наименование на задачата. За тази мисия беше избран взводът на капитан Брагадо, защото всички бяха калени мъже, привикнали с неволите на войната и способни да се бият на педя земя, дори без командири и офицери, ако изтеглека лоша карта. Но вероятно се залагаше прекалено на търпението на някои хора. Макар че трябва най-отговорно да заявя, в името на справедливостта, че полковник дон Педро де ла Дага, познат с прозвището Хиняласога, беше този, който ускори конфликта със своите отблъскващи маниери, неприсъщи за полковник от испански легион и човек с добро потекло.

Добре си спомням, че в онзи злокобен ден имаше малко слънце, макар и холандско. И аз много му се радвах, седнал на една каменна пейка, намираща се до вратата на къщата. Бях се унесъл с истинска наслада и за своя голяма полза в книга, която капитан Алатристе имаше навика да ми дава, за да се упражнявам в четенето. Беше едно престаряло първо издание, с доста белези от грубо отношение и влажни петна, на първата част на „Знаменитият идалго дон Кихот де ла Манча“, отпечатано в Мадрид от Хуан де Куста през петата година на века — само шест години преди да се родя аз. Прекрасна книга на добрия Мигел де Сервантес, проникновен гений и клет наш сънародник, защото ако се беше родил англичанин или французин, друга орис щеше да е отредена още приживе на този изключителен еднорък мъж, вместо славата да го споходи едва посмъртно. Единствено народ като нашия, народ от изчадия на Каина, постъпва така с изтъкнатите си личности, при това в най-добрия случай. Много се забавлявах с книгата, с приключенията и остроумията в нея, развълнуван от възвишеното безумство на последния странстващ рицар, а също и от мисълта — в това ме беше уверил Диего Алатристе, — че при най-голямото изпитание, познато през вековете, когато галерите, натоварени с испанската пехота, се бяха изправили срещу страховитата турска армада в залива на Лепанто, един от смелчаците,

сражавал се онзи ден с шпага в ръка, е бил самият дон Мигел. Беден и верен войник на родината, Бога и краля, каквито бяха по-късно Диего Алатристе и баща ми, какъвто бях готов да стана и аз.

Та както ви разправях, седях си през онази сутрин, четях на слънце и се спирах сегиз-тогиз да поразсъждавам върху безценните мисли, с които книгата изобилства. И аз имах своя Дулсиня, както ваши милости навярно си спомнят. Макар че моите любовни несрети не произтичаха от пренебрежението на господарката на сърцето ми, а от нейното вероломство, за което приведох красноречив довод при разказа за предишните ни премеждия. Ала въпреки че бях затъвал в този сладък капан и бях на косъм да изгубя честта и живота си — споменът за един дяволски амулет изгаряше паметта ми, — не успявах да забравя нито русите къдрици, нито очите, сини като мадридското небе, нито усмивката, същата като на Сатаната, когато се застъпва за Ева и убеждава Адам да ухапе прословутата ябълка. Обектът на моето внимание, пресмятах аз, трябва да беше вече на около тринайсет-четиринайсет години. И като си я представех в двора, на разходки с каляски, на пиршества, сред красиви и наконтени пажове, за първи път усещах тъмния прилив на ревността. Нито настъпващото възмъжаване, нито случайностите и опасностите във Фландрия, нито постоянното присъствие на лавкаджийки и леки жени, които правеха компания на войниците, нито самите фламандки — за които, честна дума, ние, испанците, не бяхме винаги чак такива врагове и страшилища, каквито бяхме за техните бащи, мъже и братя, — бяха достатъчни, за да забравя Анхелика де Алкесар.

В такива размисли бях потънал, когато някаква глъчка и брожение ме откъснаха от четивото. Имаше заповед за пълна проверка на легиона и войниците се щураха насам-натам, надявайки снаряжението си. Лично полковникът беше свикал сбор на войската в една равнина близо до Оудкерк, селището, което бяхме превзели на нож преди време и което се беше превърнало в главна база на испанския гарнизон на североизток от Бреда. Приятелят ми Хайме Кореас се появи с хората от отделението на знаменосеца Кото и когато се присъединихме към тях, за да изминем милята, отделяща ни от Оудкерк, той ми разказа, че прегледът на войската бил нареден внезапно и имал за цел да уреди въпроси, свързани с дисциплината, придобили много грозен вид, и изправили предния ден войници и

офицери едни срещу други. Мълвата вървеше сред войниците и носачите, докато се движехме по дигата към близкото поле. Говореше се какво ли не и заповедите, които сержантите даваха от време на време, не успяваха да накарат мъжете да замълчат. За случая ме уведоми Хайме, който крачеше до мен, натоварен с две къси пики, железен шлем, тежащ двадесет фунта и един мускет — аз самият носех на гръб аркебузите на Диего Алатристе и Мендиета, както и торба от телешка кожа, натъпкана с барутници. Излизаше, че поради възникналата нужда да се укрепят Оудкерк с бастиони и окопи, на редовите войници било наредено да се погрижат за това, като вадят чимове и събират вършини. В замяна им обещали пари, които щели да смекчат мизерията, в която, както вече споменах, всички тънехме поради липса на заплати и поради недостиг на провизии. Иначе казано, заплатата, която им се падаше по право, можели да си я получат онези, които напънели мишци. Защото в края на всеки ден щяла да бъде изплащана договорена надница. Мнозина от легиона приели този начин за разрешаване на проблема. Ала други надигнали глас, че ако има от звонковия метал, то на първо място идвали платите, а после укрепленията и че не било нужно да работят, за да получат това, което справедливо им се полага. И че предпочитали да страдат в нужда, отколкото да си помогнат по този начин, при който най-мерзко се противопоставяли гладът и честта, и че по си струвало един идалго (всички войскари се имаха за такива) да умре от глад и да запази честта си, отколкото да дължи живота си на ползването на лопати и мотики. Насъбрали се групички мъже, възмущавали се и насъсквали едни други. Докато накрая сержант от някаква рота проявил грубост на дело спрямо стрелец с аркебуз от взвода на капитан Торалба. Оскърбеният и един негов другар, макар да си дали сметка по алебардата, че онзи е сержант, извадили ножове и яко го намушкали, като по чудо не го пратили на оня свят. Тъй че за назидание се очакваше публично наказание на виновниците и полковникът държеше целият легион без изключение, освен часовите, да присъства на събитието.

Такива и сходни на тях разговори водехме ние, носачите, докато вървахме с войската. Дори в отделението на Диего Алатристе чувах противоречиви мнения по въпроса. Най-разпален беше Курро Гароте, а най-безучастен, както обикновено, Себастиан Копонс. От време на

време отправях тревожни погледи към господаря си, за да се опитам да отгатна мнението му. Но той крачеше мълчалив, все едно нищо не чуваше, с шпагата и препасаната на хълбока дага, която повдигаше долната част на елека и се поклащаше в ритъма на стъпките му. Ако някой се опиташе да го заговори, не проявяваше словоохотливост. Лицето му под широкополата шапка беше начумерено.

— Обесете ги — каза дон Педро де ла Дага.

В гробната тишина гласът на полковника отекна сух и рязък из полето. Строени по роти, спазващи трите страни на голям квадрат, всяка страна със знамето в средата, до него броненосците с пиките, а в ъглите — дулата на аркебузите, хиляда и двестата войници на легиона стояха неми и неподвижни. Муха да бръмнеше из редиците, щеше да се чуе. При други обстоятелства целият този низ от мъже щеше да представлява необикновено красива гледка. Макар и не добре облечени, с кърпени дрехи, понякога съвсем дрипави и още по-зле обути, тяхното снаряжение беше безупречно смазано и съвсем уставно поддържано. Нагръдници, шлемове, остриета на пики, дула на аркебузи и всякакъв род оръжия блестяха, щателно почистени и лъснати: *microne corusco*^[1], би казал без съмнение капеланът на легиона, отец Салануева, ако беше трезвен. Всички носеха избелелите си червени ленти или, като мен, оранжевочервения кръст на Сан Андрес, известен още като бургундски кръст, защит на късия елек. И едното, и другото бяха отличителни знаци, които ни позволяваха, както вече съм казвал, да се разпознаваме в боя. На четвъртата страна на карето, до знамето на легиона, заобиколен от свитата на генералния щаб и от шестима немски войника, личната му охрана, дон Педро де ла Дага беше възседнал коня си, с гордо вирната глава, без шапка, с валонска дантелена яка на гърдите, върху гравираната броня, с наколенници, изработени от качествена миланска стомана, с дамаска шпага на кръста, в подплатена с кадифе ножница, поставил дясна ръка на бедрото и хванал юздите с лявата.

— На първото сухо дърво — добави той.

После с едно дръпване на поводите накара коня си да се придвижи в кръг, за да се обърне с лице към дванадесетте роти на легиона, сякаш ги предизвикваше да оспорят заповедта му. Това, че

дървото трябваше да бъде сухо, сякаш добавяше допълнително оскърбление към позора на бесилото. Аз бях с останалите носачи досами строя, като се държах на разстояние от жените, зяпачите и тълпата, наблюдаващи сцената отдалеч. Намирах се на няколко крачки от отделението на Диего Алатристе и видях как неколцина войници от последните редици, Гароте измежду тях, започнаха да мърморят под сурдинка, щом чуха тия думи. Колкото до Алатристе, той все така не проявяваше никаква реакция, а погледът му оставаше взрян във военачалника.

Дон Педро де ла Дага трябва да имаше около петдесетина години. Беше от Валядолид — дребен, с живи очи и бърз ум, с много военен опит, но радваш се на малко уважение от страна на войската. Говореше се, че тежкият му нрав се дължал на лошото му храносмилане. Покровителстван от нашия генерал Спинола, със солидни застъпници в Мадрид, той си беше изградил авторитет като главен сержант в похода в Палатината и беше поел командването на легиона на Картагена, след като снаряд от гаубица отнесе крака на дон Енрике Монсон във Фльорус. Прозвището „Хиняласога“ не му бе дадено току-така. Подобно на Тиберий нашият полковник предпочиташе да вдъхва омраза и страх у войниците, за да налага дисциплина. В добавка се явяваше неоспоримият факт на храбростта му в боя. Презираше опасността също толкова, колкото и войниците от собствената си родина — казах вече, че ескортът му се състоеше от немци, — и притежаваше талант за военното изкуство. Но в крайна сметка си оставаше скъперник с парите, дребнав в благоволенията и жесток в наказанията.

Чувайки присъдата, двамата обвиняеми не се трогнаха особено. Между другото и защото предварително знаеха каква ще е развързката на случилото се. И на тях не убягваше логичното заключение, че да намушкаш сержант не е шега работа. Стояха в средата на полето, пазени от конвоиращите ги войници. И двамата бяха гологлави, със завързани на гърба ръце. Единият беше стар войник с белези, прошарена коса и огромни мустаци. Той беше посегнал първи към оръжието и изглеждаше по-спокойният от двамата. Другият беше слаб, с гъста брада, малко по-млад. И докато по-възрастният през цялото време гледаше напред, сякаш нищо от случващото се не го засягаше лично, то по лицето на слабия се четеше боязън и той поглеждаше ту

към земята, ту към другарите си, ту към копитата на коня на полковника, стоящ недалеч от него. Но общо взето се държеше добре, както първия.

По знак на началник-щаба големият барабан заби, а тръбачът на дон Педро де ла Дага протръби няколко пъти, за да покаже, че случаят е приключен.

— Осъдените имат ли да кажат нещо?

Очаквателно раздвижване премина по ротите. Гората от пики като че ли се наведе напред, както вятър накланя житни класове; тези, които държаха пиките, бяха напрегнали слух. Тогава всички видяхме как началник-щабът, приближил се до осъдените, поклащаше глава, докато слушаше какво му говори по-възрастният. После погледна към полковника, който кимна одобрително. Не беше проява на благосклонност, такава беше обичайната процедура. Тогава всички, които бяхме там, чухме как прошареният мъж казва, че е стар войник и, подобно на неговия другар, е изпълнявал добросъвестно задълженията си до настоящия ден. Че смъртта е част от занаята, но да те сполети чрез бесило, било то на зелен или сух клон, по дяволите — кой го бе грижа за това? — бе непристойно, мамка му, и оскърбление за мъже като тях, които винаги са надявали дрехите през краката си. Та при положение, че трябва да се мре, той и неговият другар молят това да стане от аркебузен изстрел, както подобава на испанци и истински мъже, а не да виснат на бесилката като селяни. И тъй като пестенето на средства и икономията бяха в крайна сметка причината за свадата, нека господин полковникът си спестял куршумите на стрелците. Защото той самият предлагал своите, излети от добро олово от Ескомбрерас — запасите вече му бяха излишни, както и барутницата, защото там, дето го пращаха — проклет да бъдел, ако можели да му свършат някаква работа. Но искал едно нещо да е ясно, че с бесило, аркебуз или под музикален съпровод, неговият другар и той умираха, без да са си получили платите за последните шест месеца.

Като каза това, ветеранът сви рамене с примирен вид и плю стоически и право на земята, между ботушите си. Другарят му плю също и повече никой нищо не каза. Последва дълго мълчание. А сетне от високия гръб на коня си, дон Педро де ла Дага, все така с десница на бедрото и без да обърне ни най-малко внимание на изложените основания, рече невъзмутимо: „Обесете ги“. Тогава сред взводовете се

надигна ропот, който стресна офицерите. Редиците се залюляха, някои войници дори започнаха да напускат редиците си и да надигат глас. Заповедите на сержантите и капитаните не успяваха да обуздаят вълнението. Аз гледах захласнат цялата тази суматоха, но се обърнах към капитан Алатристе, за да видя на чия страна е той. И видях, че той поклаща бавно глава, като човек, който вече е изживявал всичко това.

Метежите във Фландрия, плод на недисциплинираността, породена на свой ред от лошото ръководство, бяха болестта, която подкопа устоите на испанската монархия — упадък, който в размирните провинции, а дори и в тези, които останаха верни на короната, бе породен до по-голяма степен от бунтовете във войската, отколкото от самия ход на военните действия. По мое време това вече беше единственият начин да получим заплатите си, при това положението се утежняваше от обстоятелството, че там, на север, испанският войник не можеше да дезертира. Опиташе ли да го стори, би се изложил на враждебността на населението, от което трябваше да се пази не по-малко, отколкото от неприятелската войска. Тъй че разбунените войници завземаха някой град и се окопаваха в него. Някои от най-грозните грабежи във Фландрия бяха извършени именно от войници, търсеци обезщетение за неполучените плати. Справедливо обаче ще е да се отбележи, че не бяхме единствените. Защото ако ние, испанците, толкова жестоки, колкото и изстрадали, сеехме огън и жулел, същото вършеха валонските, италианските и немските войски. Те дори стигнаха до върховния позор да продадат на противника завзетите от тях Сан Андрес и Кревкьор. Подобно нещо испанците никога не са правили, не толкова поради липса на желание, колкото от чувство за чест и срам. Защото едно е сечта и плякосването, когато не ти е платено, и съвсем различно нещо е — не казвам по-добро или по-лошо, мамка му, а различно — проявата на низост и подлост по въпросите на честта. Относно това имаше прецеденти, като този в Камбре, където нещата вървяха толкова на зле, че граф Фуентес помоли кротко господата разбунтувалите се войскари в Тиерльомон „да благоволят да му съдействат“ да превземе градчето. И тази войска, внезапно пак дисциплинирана и страховита, нападна в съвършен ред и спечели града и укреплението. В друг случай

разбунтуваните войски изнесоха на гърба си най-трудното от битката при дюните на Нюпорт, където настояха да са в най-опасната точка от боевата линия, защото една жена — инфанта Клара-Еухения — ги беше помолила да ѝ помогнат. Не можем да не споменем и разбунтувалите се при Аlost, които отказаха да приемат условията, предложени им лично от граф фон Мансфелд, и пуснаха цели полкове холандци да минават безпрепятствено, полкове, които за малко не причиниха ужасяващ погром във верните на краля провинции. После тези войски най-сетне получиха платите си, но понеже те не бяха пълни, не пожелаха да вземат и едно мараведи и отказаха да се сражават, ако ще Фландрия и цяла Европа да се сринеха. Затова пък когато същите тези войски разбраха, че в Анверс шест хиляди холандци и четиринадесет хиляди техни съседи са на път да изтребят сто и тридесетте хиляди испанци, защитници на замъка, потеглиха в три часа през нощта, прекосиха Шелда с лодки или с каквото намерят, закичиха със зелени клонки шапките и шлемовете си в знак на увереността си, че ще победят, и се заклеха, че или ще обядват с Исус Христос в Рая, или ще вечерят в Антверпен. Накрая застанаха на колене срещу укреплението, фелдфебел Хуан де Наварете развя знамето, извикаха в един глас „За свети Сантяго! За Испания!“, надигнаха се вкупом и налетяха на холандските окопи. Сечаха, мушкаха, обезглавяваха всичко, що се изпречеше пред очите им, и удържаха думата си. Хуан де Наварете и още четиринадесет наистина обядваха с Исус Христос или с когото там се полага обяд на храбреците, паднали в боя, а останалите им другари същата нощ вечеряха в Антверпен. Неоспорима истина е, че нашата клета Испания никога не е имала правосъдие, добро управление, почтени държавни мъже, нито дори крале, достойни да носят короната, но слава Богу, никога не са ѝ липсвали добри поданици, готови да забравят, че са изоставени, бедни и онеправдани, да стиснат зъби, да измъкнат шпагите и да се сражават за честта на нацията, щом не им остава друго. Чест, която в края на краищата не е нищо друго, освен сбор от достойнствата на всеки един обикновен човек.

Но да се върнем към Оудкерк. Това беше първият от многобройните бунтове, на които аз щях да стана свидетел през

двайсетте години на приключения и войнишки живот, отвели ме до последното строяване на испанската пехота при Рокроа, в деня, в който слънцето на Испания залезе във Фландрия. По времето, за което разказвам, този вид метежи се бяха превърнали в обикновена институция за нашите войски. А провеждането им се осъществяваше съобразно познат и стриктно спазван ритуал, датиращ от епохата на великия император Карлос. В сегашния случай най-екзалтираните войници започнаха да викат „плати, плати“, други „на бунт, на бунт“, всявайки смут, като начело стоеше ротата на капитан Торалба, частта на двамата осъдени на смърт. Истината е, че тъй като нямаше нито заговор, нито никакви предварителни уговорки, всичко се разви спонтанно, с излагане на противоположни мнения. Едни се застъпваха да се запази дисциплината, докато други се обявяваха за открит бунт. Но лошият нрав на нашия полковник утежни ситуацията. Друг, погъвкав военачалник, на негово място би се поклонил и на Господ, и на Дявола, и би се обърнал към войниците с думите, които те желяеха да чуят. Защото, доколкото ми е известно, няма слова, от които да е олекнала кесията и на най-големия скъперник. Имам предвид да беше казал нещо от рода на „господа войници, синове мои“ и прочие доводи, оказали се от голяма полза на херцог Де Алба, на дон Луис де Рекесенс^[2] и на Алесандро Фарнезе^[3], които всъщност бяха също толкова непреклонни и се отнасяха със същото пренебрежение към войската, колкото и самият дон Педро де ла Дага. Но Хиняласога остана верен на прякора си. Освен това продължи да демонстрира публично, че пет пари не дава за господата войниците си. Тъй че заповяда на началник-щаба и на немския ескорт да отведат двамата осъдени до първото дърво — вече беше все едно дали е зелено или сухо. Заповяда още на доверената си рота — стотина стрелци, на които полковникът беше пряк началник, да застане в средата на полето със запалени фитили и заредени аркебузи. Ротата, на която също не беше платено, но се радваше на различни предимства и привилегии, се подчини безропотно. Последното разбуни още повече духовете.

В действителност само една четвърт от войниците желяеха метеж. Но размирниците бяха доста разпръснати из взводовете и зовяха на бунт. Мнозина се колебаеха. При нас Курро Гароте най-разпалено приканваше към безредие и намираше ответ сред немало другари. Въпреки усилията на капитан Брагадо, те заплашваха да

развалят строя, както се случваше вече на места при останалите взводове. Ние, носачите, хукнахме към частите си, твърдо решени да не пропуснем нищо. Двамата с Хайме Кореас си проправихме път сред войниците, които крещяха на всички езици, познати в империята, някои с голи шпаги в ръка. И както става обикновено, започнаха да се опълчват едни срещу други според езиците и родните си места. Валенсианците на една страна, андалусците — на друга, леонци срещу кастилци, галисийци, каталонци, баски и арагонци — всеки за себе си, а португалците, които се срещаха тук-там, стояха групирани, отделно от останалите. Нямаше две провинции да са в съгласие. Хвърляйки поглед назад, човек не можеше да проумее как се е осъществила Реконкистата^[4], освен ако и маврите не са били също испанци. Колкото до капитан Брагадо, той държеше в едната си ръка пистолет, в другата — дага, и заедно със знаменосеца Кото и помощник-знаменосеца Миная, който държеше знамето, безуспешно се опитваха да успокоят хората. Тогава от взвод на взвод се понесе викът „Офицерите вълн“. Вик, много показателен за едно любопитно явление, което се наблюдаваше винаги при подобни безредици: войниците, горди, че са именно такива, до един се наричаха идалгоси и винаги се стараеха да изяснят, че метежът е срещу началниците им, а не срещу властта на католическия крал. За да се избегне поставянето под съмнение на въпросната власт и възможното опозоряване на легиона, по взаимно споразумение между войска и офицери, се позволяваше на последните да напуснат редиците заедно със знамето и войниците, нежелаещи да се бунтуват. По този начин офицери и щандарти оставаха с ненакърнена чест, легионът запазваше репутацията си и метежниците по-късно можеха да се завърнат дисциплинирано под едно управление, което формално никога не бяха охулвали. Никой не искаше да се повтори случилото се със стария легион на Лейва. След бунт той беше разформиран в Тилте. Знаменосците трошаха дръжките и късаха през сълзи знамената, изгаряха ги, за да не ги предадат, старите войници оголваха гърдите си, целите в белези от рани, капитаните късаха и хвърляха на земята нашивките. И всички тези сурови и страховити мъже плачеха от срам и от преживяното опозоряване.

Тъй че капитан Брагадо се оттегли от редиците въпреки волята си. С него тръгнаха знаменосците Сото и Миная със знамето и

сержантите. Последваха го неколцина ефрейтори и войници. Приятелят ми Хайме Корас, омаян от шумотевицата, сновеше насамнатам и дори нададе глас „офицерите във“. Зашеметен от врявата, в един момент и аз извиках с него. Но гласът ми изневери, щом видях, че офицерите наистина напускаха ротата. Колкото до Диего Алатристе, той се намираше много близо до мен, заедно с останалите офицери. Лицето му беше сериозно, двете му ръце лежаха на дулото на аркебуза, чийто приклад бе подпрян на земята. От неговата групичка никой не беше гъкнал, нито помръднал от мястото си. С изключение на Гароте, който дереше гърло ведно с други войници, при това неговият глас се чуваше най-силно. Накрая, когато Брагадо и офицерите излязоха, господарят ми се обърна към Мендиета, Ривас и Лоп. Те свиха рамене и се присъединиха към групата на размирниците, без да се церемонят. Копонс, от своя страна, тръгна след знамето и офицерите, без да се допитва до никого. Алатристе въздъхна леко, нарами аркебуза и понечи да тръгне назад. Точно тогава забеляза, че аз съм наблизил, че стоя прехласнат там вътре и нямам никакво намерение да се помествам. Тъй че ме плесна здраво по тила и ме принуди да го последвам.

— Кралят си е крал и твой господар — рече той.

После пристъпи, без да бърза и тръгна между войниците, които му правеха път и никой от тях, виждайки го да се оттегля, не се осмеляваше да го упрекне. Така той дойде и застана с мен на откритото място, близо до групичката от десет-дванадесет човека, образувана от Брагадо и верните войници. Макар че, подобно на Копонс, който стоеше там тихо, мирно и безучастно, той се опита да застане малко встрани, почти на средата на пътя между тях и ротата. Там подпря отново аркебуза на земята и тури ръце на дулото, загледан в това, което се случваше наоколо.

Хиняласога не биеше отбой. Немците подготвяха двамата осъдени за бесене сред силната врява. Други знамена и офицери също се бяха отделили и излезли пред войската. Успях да преброя четири разбунтували се роти от дванадесетте, формиращи легиона. Метежниците започваха да се събират наедно с викове и заплахи. Чу се изстрел, който не разбрах откъде дойде и който не уцели никого. Тогава полковникът нареди на своя взвод да насочи аркебузите и мускетите към бунтовниците, а другите да маневрират така, че също да

се разположат срещу тях. Последваха заповеди, бързо биене на барабани, екнаха тръби и самият дон Педро де ла Дага препусна напето няколко пъти с коня от единия до другия край на полето, слагайки нещата по местата им. И трябва да призная, че постъпката му беше смела, защото всеки от недоволстващите можеше преспокойно да му прати един аркебузен изстрел и да му свети маслото, както си беше на седлото. Проклетият нрав невинаги изключва храбростта. Случи се така, че с голяма мъка и в повечето случаи с крайна неохота верните роты се строиха в права линия срещу метежниците. Прозвучаха отново барабани и тръби, заповядващи на верните офицери и войници да се присъединят към строените в каре роты. Там отидоха Брагадо и другите. Копонс стоеше до Диего Алатристе и до мен самият, малко встрани от другите, както вече отбелязах. Щом чуха заповедта и видяха, че легионът застава срещу бунтовниците с оръжие в ръка и димящи фитили, двамата ветерани оставиха аркебузите си на земята, протиха се с „дванайсетте апостола“ — колана с дванайсетте барутници, който носеха препасан през рамо — и в този вид поеха след своя взвод.

Не бях виждал подобно нещо. Верните войници бяха строени за битка. Четирите разбунтували се роты в крайна сметка също се събраха и застанаха в боен ред: копиеносците в средата, аркебузи в ъглите, като пренареждаха редиците си поради липсата на офицери, ефрейтори на отделенията и дори на част от войниците. С присъщия си инстинкт на ветерани, метежниците знаеха отлично, че безредието щеше да ги погуби и че — ето един парадокс на военната служба — единствено дисциплината можеше да ги спаси от последиците на проявената недисциплинираност. Тъй че без ни най-малко да се огъват, те извършиха маневрите, с които бяха свикнали в подобни случаи, като се изтеглиха бавно един по един в бойните си позиции. Скоро до нас достигна мирисът на запалените фитили на аркебузите им, в земята се забиваха стойките на готовите за стрелба мускети.

Полковникът искаше кръв и покорство. Двамата осъдени бяха вече увиснали на едно дърво. И след като работата вече беше свършена, ескортът от немци — едри, бледи и безчувствени като късове сурово месо, — отново бяха оградили дон Педро де ла Дага с

вдигнати алебарди. Последният издаде нови заповеди, прозвучаха пак барабани, тръба и тромпети и все така с десница на бедрото, Хиняласога наблюдаваше как верните роти тръгват срещу метежниците.

— Легионът на Картахена!... Сто... ой!

Изведнъж настъпи мъртвешко мълчание. Верните роти и бунтовниците стояха в стройни редици на тридесет стъпки едни от други, всички с насочени пики и заредени аркебузи. Знамената, напуснали редиците, бяха скупчени в средата на карето, пазени от верните войници. Аз бях сред тях, понеже исках да съм с господаря си. Заедно с помощник-знаменосеца Миная и Себастиан Копонс той беше заел позиция с още дузина войници от ротата, които не бяха останали от другата страна. Без аркебуз, с шпага в ножницата и палци, затъкнати в пояса, Диего Алатристе се държеше така, сякаш беше на гости и нищо в поведението му не подсказваше, че възнамерява да нападне старите другари.

— Легион на Картахена!... Аркебузи... насооччи!

По редиците премина метален звън, докато стрелците приготвяха оръжията си, пълнеха с барут магазина и палеха фитилите. От моето място, сред сивкавия дим, отделян от фитилите, виждах лицата срещу нас: загорели от слънцето, брадясали, с белези, свъсени и решителни под разкъсаните поли на шапките и леките шлемове. Някои от тях повториха движението на нашите аркебузи, и мнозина от броненосците на първа линия насочиха пиките. Ала сред тях се чува гласове на протест — „Господа, господа, разум, господа“, провикваха се те. Почти всички аркебузи и пики на бунтовниците се изправиха, давайки да се разбере, че целта им не е да се бият с другарите си. Всички от нашия фланг се обърнахме и погледнахме полковника. Тогава гласът му отекна над полето:

— Главен сержант!... Научете тия мъже на покорство пред краля!

Главен сержант Идиакес пристъпи напред с жезъла в ръка и подкани размирниците да преустановят незабавно действията си. Това беше чиста формалност. Идиакес, ветеран, който сам неведнъж се беше бунтувал в други времена — най-вече през 98 година на миналия век, когато поради липса на плати и дисциплина загубихме половин Фландрия, — заговори рязко и сухо, обръщайки се към метежниците,

но без да очаква отговор. От своя страна застаналите насреща ни явно не придаваха по-голямо значение на процедурата, отколкото самият главен сержант. В отговор само се разнесоха откъслечни викове „платите, платите“. След това, все така изправен на седлото си и непреклонен под гравираната си броня, дон Педро де ла Дага вдигна ръка в кадифена ръкавица:

— Аркебууузи!... Насооочи!

Стрелците вдигнаха оръжията си, поставили пръст на спусъка и духнаха тлеещите фитили. Подпираха по-тежките мускети на стойките и се целеха в хората отсреща, които започваха да се вълнуват, но още не се решаваха на враждебни действия.

— Готооови за стреееелба!...

Последната команда прозвуча съвсем ясно в откритото поле. И макар неколцина от бунтовниците да отстъпиха, трябва да призная, че почти всички останаха неустрашимо на позициите си, въпреки заплашително насочените срещу тях дула. Аз погледнах Диего Алатристе и видях, че подобно на по-голямата част от войниците — и тези, вдигнали оръжие, и другите, очакващи твърдо удара, той гледаше към главен сержант Идиакес. Капитаните и командирите на роти също го гледаха, а той от своя страна гледаше негова милост главнокомандващия. Последният не гледаше никого, и ако се съдеше по изражението му, всичко случващо се ужасно му досаждаше. Хиняласога вече вдигаше ръка, когато видяхме — или си помислихме, че виждаме, което е по-вероятно, — как Идиакес поклаща леко глава в знак на отрицание: едва загатнато движение, което дори не можеше да се счете за такова. Несъществуващ жест, бих казал аз, затова и не в разрез с дисциплината. Тъй че по-късно, когато се търсеха виновниците, никой не беше в състояние да се закълне, че го е видял. С този жест, точно в мига, в който дон Педро де ла Дага заповядваше „огън“, осемте роти от верни войници свалиха пиките, а стрелците, като един, пуснаха оръжията си на земята.

---

[1] (лат.) букв. — с блестящи мечове; „Бляскат в бойна редица стъкмена, със своите мечове остри...“ Вергилий, „Енеида“, II песен, 338 ст., прев. Борис Тонков, изд. „Народна култура“, С. 1979. — Б.р. ↑

[2] Луис де Рекесенс и Сунига (1528–1576 г.) — испански военачалник и държавник, губернатор на Нидерландиите, когато там

започва въстанието срещу испанската корона. — Б.р. ↑

[3] Алесандро Фарнезе (1545–1592 г.) — херцог на Парма, Пиаченца и Кастро, военачалник на испанските войски, сражавал се при Лепанто. — Б.р. ↑

[4] (букв.) обратно отвоюване — така се нарича продължилият седем века процес на освобождаването на Пиренейския полуостров от маврите. — Б.р. ↑

IV. ДВАМА ВЕТЕРАНИ

Нужни бяха три дена за преговори, половината от забавените плати и личното присъствие на нашия генерал дон Амбросио Спинола, та метежниците от Оудкерк да се върнат към покорството. Три дни, в които дисциплината в стария легион на Картагена се поддържаше по-строго от когато и да било. Офицерите и всички ротни знамена бяха се подслонили в градчето, а легионът стануваше извън стените му. Но вече споменах, че легионите бяха най-дисциплинирани, когато се вдигаха на бунт. В този случай дори предните постове бяха подсилени, за да се предотврати възможността холандците да се възползват от ситуацията и да ни налетят като пилци на жито. Що се отнася до войниците, без разтакаване влезе в сила команден ред, установен от избрани представители, толкова суров, че се стигна дотам да бъдат изпълнени пет смъртни присъди (този път без никой да гъкне в знак на протест), на петима нехранимайковци, дръзнали да грабят на своя глава из градчето. Издадоха ги жителите. Военнополеви съд, съставен от техни другари, ги изправи на разстрел до стената на гробището и — мир на праха им. В действителност осъдените в началото бяха четирима. Но по стечение на обстоятелствата други двама, провинили се в по-дребни престъпления, бяха осъдени на отрязване на ушите. Единият от тях реагира с многобройни „мамка му“ и „мътните да го вземат“, заявявайки, че идалго и християнин като него, потомък на родовете Мендоса и Гусман, предпочита да умре, отколкото да понесе това оскърбление. Тъй че съдът, формиран от войници и колеги, за разлика от нашия полковник прояви разбиране по въпросите, свързани с честта, и реши да пощади ушите му, като замени присъдата с аркебузен изстрел. Осъденият се оказа не съвсем твърд идалго, защото се опита да се отметне, когато се озова изправен пред гробищния зид с непокътнати уши, но този опит не му помогна.

Тогава за първи път видях дон Амбросио Спинола и Грималди, маркиз Де Балбасес, испански гранд, главнокомандващ на армията във Фландрия. Благодарение на Диего Веласкес^[1] образът му — с черни

бляскави доспехи, обковани в злато, с генералския жезъл в лявата ръка, с пелерината с фламандска дантела, червената лента и меки кожени чизми, недопускащ от учтивост победеният холандец да коленичи пред него, навярно ще остане завинаги в историята. За прочутата картина ще говоря по-нататък, когато му дойде времето, ненапразно аз бях този, който след години предостави на художника всичките му необходими подробности. По времето на Оудкерк и Бреда нашият генерал беше на петдесет и пет или петдесет и шест години, слаб в тялото и лицето, блед, със сива брада и коса. Характерът му — едновременно лукав и твърд — напомняше за родната му Генуа, която беше изоставил, за да служи от сърце на нашите крале. Беше търпелив войник, роден под щастлива звезда, но нямаше обаянието на онзи железен мъж, херцог Де Алба, нито вещината на други свои предшественици. Враговете му в двора, които се множаха при всеки негов успех — при испанците не може да е другояче, — му вменяваха двойна вина, че е чуждоземец и кариерист. Истината обаче е, че той извоюва най-големите военни победи за Испания във Фландрия и Палатината, като пусна в употреба личното си богатство и ипотекира семейните имоти, за да плаща на войската, и дори загуби брат си Федерико в една морска битка с бунтовните холандци. По онова време военната му слава беше огромна. Толкова голяма, че когато попитаха Мориц фон Насау, главнокомандващ на противниковата армия, кой е най-добрият войник на епохата, той отговори: „Спинола е вторият“. Освен това нашият дон Амбросио беше храбрец и това му беше извоювало авторитет сред войската още по време на походите преди Дванадесетгодишното примирие. Диего Алатристе можеше да го потвърди със собствените си спомени за помощта, оказана от него в битката при Слуис и обсадата на Остенде. При последната маркизът дотолкова се изложи на опасност в сражението, че войниците, включително и Алатристе, сваляха пиките и аркебузите и отказаха да се бият, докато генералът им не бъде поставен в пълна безопасност.

В деня, в който дон Амбросио Спинола лично потуши бунта, мнозина от нас го видяха да излиза от палатката си, където се бяха водили преговорите. Следваше го свитата му, както и нашият оклюмал полковник, който хапеше краищата на мустаците си от яд, че не успя да постигне целта си, а именно да обеси за назидание един на всеки десет бунтовника. Но с присъщия си такт и доброжелателност дон

Амбросио беше обявил случаят за приключен. В този миг, след като вече беше възстановена официалната дисциплина на легиона, офицерите и знамената се върнаха при ротите си. Пред масите на ковчежниците — парите идваха от личните сандъци на нашия генерал, — започнаха да се вият нетърпеливи опашки от войници. Междувременно около лагера лавкаджийки, проститутки, странстващи търговци и всякакви други паразити се бяха появили предвидливо, за да вземат своя пай от златния дъжд.

Диего Алатристе беше от тези, които се навъртаха край палатката. Затова, когато дон Амбросио Спинола излезе от нея, поспирайки за миг, за да привикнат очите му на светлината, изсвирването на тръбата накара Алатристе и другарите му да приближат и погледнат отблизо генерала. По стар навик по-голямата част от ветераните бяха отупали кърпените си дрехи, оръжията блестяха и дори шапките им бяха кривнати наперено, въпреки съшитите места и дупките. По този начин войниците, носещи с гордост това звание, копнееха да покажат, че един метеж не накърнява войнската чест. Парадоксално е, но в редки случаи войните от картагенския легион бяха изглеждали така, както при появата на генерала им при приключването на събитията при Оудкерк. Спинола навярно оцени този факт. С ордена „Златното руно“^[2] на нашияника на бронята, ескортиран от избрани стрелци и следван от свитата си, полковника, главния сержант и капитаните, той много бавно се разходи между групичките, които му правеха път и надаваха възторжени възгласи в негова чест, най-вече защото им беше платил. Правеха го още и за да подчертаят разликата между него и дон Педро де ла Дага. Последният вървеше след главнокомандващия, предъвкващ яда си, че никой от виновниците не може да намаже въжетото, а също и заради конското, което според мълвата гневният дон Амбросио му теглил пространно и на четири очи, заплашвайки, че ще му отнеме командването, ако не се грижи за войниците като за зениците на очите си. Така се говореше, въпреки че аз лично се съмнявам това за зениците да е истина. Защото е добре известно, че благосклонни или тирани, глупаци или хитреци, всички генерали и полковници винаги са били от един дол дренки. Никога не ги е било грижа за войниците. Нуждаят се от пролятата им кръв, за да жънат на техен гръб ордени и лаври. Но в онзи ден испанците, доволни от добрия изход на своя бунт,

бяха готови да повярват на всеки слух. Дон Амбросио се усмихваше бащински наляво и надясно, казваше „господа войници“ и „синове мои“, от време на време поздравяваше вежливо с тривърхия си жезъл и на моменти, когато разпознаеше лицето на някой офицер или стар войник, му отправяше някоя и друга блага дума. В крайна сметка, вършеше работата си. И Бог ми е свидетел, че я вършеше добре.

Вървейки така, той се натъкна на капитан Алатристе, който стоеше малко встрани от другарите си и наблюдаваше обиколката му. Близката групичка надаваше възгласи в прослава на военачалника. Както вече казах, частта на господаря ми беше съставена почти изцяло от стари войници, привикнали на живота на открито, с буйни мустаци и нашарени с белези лица, заприличали на кордовска кожа. При вида им, и по-специално при вида, който имаха в онзи ден — в пълно бойно снаряжение, препасали шпага и дага, с колана с барутници през рамо, и с аркебуз или мускет в ръка, — никой не би се осмелил да предположи, че съществува холандец, турчин или каквото и да е дяволско изчадие, което да излезе насреща им, ако се понесат барабанните удари, зовящи на смъртен бой. Та дон Амбросио огледа групата, възхитен от вида им, и щеше да се усмихне и да продължи нататък, но когато разпозна господаря ми, се закова на място и каза на своя мек и напевен испански с италиански акцент:

— По дяволите, Алатристе, вие ли сте?... Мислех, че сте останали завинаги във Фльорус.

Алатристе разроши косата си, докато сваляше шапка с лявата си ръка, десницата му остана облепната на дулото на аркебуза.

— На косъм бях — отвърна той почтително, — както ваше превъзходителство е така любезен да си спомня. Но не е бил ударил часът ми.

Генералът огледа с любопитство белезите по обветреното лице на ветерана. За първи път го беше заговорил преди двацет години, при опита да помогнат на своите при Слуис. Тогава, изненадан от една кавалерийска атака, дон Амбросио беше принуден да се защитава на няколко квадратни метра, пазени от този войник и неколцина други. Рамо до рамо с тях, забравил за ранга си, знатният генуезец, свален от коня, трябваше да брани живота си с нож и пушка в продължение на един много дълъг ден. Нито той го беше забравил, нито Алатристе.

— Виждам — каза Спинола. — Дон Гонсало де Кордова ми разказа, че сте се сражавали като достойни войни в зелените поля край Фльорус.

— Не ви е излъгал дон Гонсало за достойните войни... Почти всички мои другари останаха там.

Спинола почеса козята си брадичка, сякаш току-що си спомняше нещо.

— Не ви ли направих тогава сержант?

Алатристе поклати бавно глава.

— Не, ваше превъзходителство. Това със сержанта беше през осемнадесета година, а ваша милост си ме спомня от Слуис.

— И как така пак сте редник?

— Загубих званието си година по-късно, заради дуел.

— Сериозно ли беше?

— С един ефрейтор.

— Мъртъв ли е?

— Абсолютно.

Генералът обмисли отговора си, после размени поглед с офицерите около него. Сбърчил вежди, той понечи да си тръгне.

— Да му се не види — рече той, — чудното е, че не са ви обесили.

— Беше по времето на бунта при Маастрихт, ваше превъзходителство.

Алатристе го каза без видимо смущение. Генералът се спря за момент, мъчеше се да си спомни нещо.

— Да, сещам се — бръчките по лицето му се бяха изгладили и той пак се усмихваше. — Немците и полковника, комуто спасихте живота... Той не ви ли отпусна възнаграждение от осем ескудо за това?

Алатристе пак поклати глава.

— Това беше за Монтаня Бланка, ваше превъзходителство. Когато с уважаемия капитан Брагадо, същият, който сега е тук, се изкачихме след господин Де Букоя до укрепленията горе... Колкото до ескудосите, намалиха ги на четири.

Сведенията за ескудосите минаха покрай усмивката на дон Амбросио, все едно нищо не беше чул.

— Добре — отсече той. — Във всеки случай за мен беше удоволствие, че ви срещнах... Мога ли да направя нещо за вас?

Алатристе се усмихваше. По лицето му не трепваше нищо, може би само няколко бръчици около очите.

— Не мисля, ваше превъзходителство. Днес получавам шест половини от закъснели плати, така че не мога да се оплача.

— Радвам се. Приятна е тази среща на стари ветерани, не мислите ли?... — беше протегнал приятелски ръка, сякаш да потупа леко капитана по рамото, ала погледът на последния, настойчив и присмехулен, като че ли го разубеди. — Имам предвид вас и мен.

— Естествено, ваше превъзходителство.

— Войник и... тъъ... друг войник.

— Разбира се.

Дон Амбросио се почеса отново, усмихна се за последен път и погледна към групите войници по-нататък. Гласът му вече звучеше разсеяно.

— Желая ви късмет, капитан Алатристе.

— Късмет, ваше превъзходителство.

И маркиз Де Балбасес, испанският главнокомандващ във Фландрия, продължи по пътя си. Път към славата и вечността, който го очакваше благодарение на великата картина на Диего Веласкес, макар той да не го знаеше, а нас ни остави да вършим нелеката си работа. Предстоеше му още да извърви — ние, испанците, винаги сме забравяли приятелски подадената ръка — пътя на клеветите и несправедливостта на една родина осиновителка, на която той служи от сърце. Защото докато Спинола жънеше победи за своя крал, неблагодарен като всички крале на света, други в двора пълзяха в нозете на монарха, много далеч от бойните полета, и злепоставяха генерала. Един монарх с посърнало лице и вяла душа, добродушен по нрав и слаб по характер, който винаги беше стоял далеч от местата, където можеха да се получат доблестни рани. Вместо да надене бойно снаряжение, той се контеше за дворцовите балове и за народните танци, които Хуан де Ескивел преподаваше в академията му. Само пет години след тия събития, бившият победител от Бреда, този умен човек, вещ във военното изкуство, човек със сърце и влюбен в Испания до самопожертвование, за когото дон Франсиско де Кеведо щеше да напише:

*Бунтовните земи на колене постави,
пред краля ни положиха доспехи
смирено еретиците корави.*

*Войниците ти Фландрия превзеха,
в Италия смъртта ти ни остави
без тебе, Спинола, и без утеха.*

... щеше да умре болен и разочарован от възнаграждението, получено за целия му труд. Неотменимото възнаграждение, което нашата каиновска земя, повече мащеха, отколкото майка, винаги долна и жалка, отрежда на тези, които я обичат и ѝ служат добре, а именно забравата, отровната завист, неблагодарността и безчестието. И като връх на иронията, горкият дон Амбросио трябваше да умре, имащ за утеха един неприятел, Джулио Мазарини, италианец по рождение като него, бъдещ кардинал и първи министър на Франция, единственият, стоял до смъртното му ложе, комуто нашият клет генерал щеше да довери в предсмъртното си бълнуване: „Умирам без чест и без слава... Отнеха ми всичко, парите, честта... А бях достоен човек... Не такава отплата заслужават четиридесет години вярна служба“.

Няколко дни след потушаването на бунта неочаквано се озовах в центъра на необикновено произшествие. Това се случи в деня на раздаването на платите, когато позволиха един ден отпуск на нашия легион, преди да се върне при канала Остер. В целия Оудкерк се вихреше испанска фиеста. Дори свъсените чела на нацупените фламандци, които бяхме кляли преди месеци, се проясняваха пред дъжда от злато, изсипал се върху градчето им. Присъствието на войници с пълни джобове доведе до чудодейната поява на провизии, които преди сякаш земята беше погълнала. Бирата и виното — последното бе по на почит сред нашата войска, наричаща другото така, както го наименува великият Лопе, „магарешка пикня“ — се лееха на литри. Дори слабото слънце се старееше да огрее празника, осветявайки уличните танци, музиката и залаганията. Къщите със знаците на лебед или тиква по фасадите, имам предвид публичните домове и кръчмите — в Испания използвахме лаврови или борови клонки, — трупаха печалби. Русокосите, белокожи жени възвърнаха

гостолобивите си усмивки и немалко съпрузи, бащи и братя извърщаха глави, кажи-речи охотно, на другата страна, докато благоверните им съпруги гладеха ризите си, легнали по гръб. Няма мъка, каквато и да е тя, която да не се поуталожил от благозвучния звън на златото, победител на волята и рушител на честта. Освен това фламандките, волни в общуването и приказките си, бяха много различни от испанките с техните лъженабожни нрави, та лесно се оставяха да ги хванеш за ръцете и да ги целуваш по лицето. Не беше голяма мъчнотия да завържеш връзка с тези от тях, които изповядваха католическата вяра, и немалко от тях придружиха накрая нашите войници по обратния път към Италия или Испания. Но трябва да призная, че все пак не стигаха до висотата на Флора, героинята от „Обсадата на Бреда“ на Педро Калдерон де ла Барка, която авторът, несъмнено преувеличавайки, надари с добродетели, с чест в кастилския смисъл на думата и с любов към испанците, каквито аз, честна дума, така и не срещнах у никоя фламандка — а бих се закълел, че същото се отнася и до автора на пиесата.

Накратко, разправях на ваши милости, че там, в Оудкерк, освен неизменно съпровождащите войската в поход войнишки съпруги, леки жени, лавкаджии и комарджии, хора от всякакъв род бяха опънали сергиите си под стените. Войниците шетаха между пазарището и градчето, заменяха някоя дрипа с нова дреха, подновяваха перата на шапките си, посрещайки и другите си обичайни мъжествени нужди — парите, от вятър дошли, на вятър отишли, — потъпквайки благородно десетте Божи заповеди, без да оставят ненакърнена нито една от възхваляваните от теолозите добродетели. С две думи ставаше това, което фламандците наричат *kermesse*, а испанците веселба. Както биха казали ветераните, „също като в Италия“.

С целия пламък на младостта си участвах дейно във всичко това, по свой начин. В онзи ден заедно с приятеля ми Хайме Кореас сновяхме насам-натам. Макар да не бях почитател на виното, подобно на всички останали и аз пих от този еликсир, между другото и защото на пиенето и хазарта се гледаше като на достойни войнишки занимания. А не липсваха и познати, които ни черпеха с вино. Колкото до хазарта, не играх на нищо, понеже ние, носачите, не получавахме плати — ни забавени, ни настоящи — та нямаше какво да залагам. Затова пък зяпах групичките войници, скупчили се около барабаните,

където се хвърляха заровете и се раздаваха картите. И последният от хилядите наши славни бойци беше загърбил Божиите заповеди и трудно се справяше с четеното и писането. Ала ако вместо букви в псалтира имаше купи и пики, всички щяха да го редят наизуст, както редяха четиридесет и осемте карти.

Върху кожата на барабаните се търкаляха кости и зарове, майсторски се разбъркваха тестета, сякаш се намирахме в „Жребеца“ в Кордова или в „Двора на портокаловите дръвчета“ в Севиля. Отвред се залагаха пари и се раздаваха карти. Лагерът се беше обърнал на огромна комарджийница, из която се носеха подкани и се изстрелваха повече псувни, отколкото артилериисти имаше налице. От всички страни се чуваше: „раздавай, ваша милост“, „мамка им на тез купи“, „мътните да ви вземат всички“. Защото в тия занимания най-гръмогласни винаги са тези, които в боя показват повече малодушие, отколкото твърдост, но затова пък в тила блестят с храброст и по-добре цакаят с пика, отколкото боравят с въпросната на бойното поле. В онзи ден някои проиграха шестмесечните си плати, заради които бяха вдигнали бунта. Загубиха ги в залози, не по-малко опасни от удари с нож. Що се отнася до последното, нещата невинаги оставаха обикновена метафора, защото от време на време се случваше някой да се опита да хитрува: белязано вале, пети поп или зар с живак. Тогава започваха да ваят ругатни и проклетия, сипеха се юмруци, размахваха се ками, нанасяха се изневиделица удари с шпага, стигаше се и до обилно пускане на кръв, което нямаше нищо общо с порязванията на бръснаря или с изкуството на Хипократ:

*Каква е тази шайка? Що за врява?
Пера, надменност, ругатни и клетви —
разбойници напомня сган такава,
а не войска испанска, погледнете!*

Вече споменах, че по онова време във Фландрия се бях простил с невинността, както впрочем и с някои други неща. Във връзка с което през онзи ден двамата с Хайме Кореас се озовахме край една покрита каруца, превърната в публичен дом, чийто любезен собственик облекчаваше мъжките неволи с помощта на три-четири свои питомки:

*По тез зелени брегове
немалко грешници ни срещат,
когато в късни часове
вълнува се кръвта гореща.*

Имаше една много гиздава хубавица с кръшна снага, и що-годе млада, която получи голяма част от плячката, придобита при грабежа на Оудкерк от мен и моя приятел. Нямахме пукнат грош, но момата, половин испанка, наполовин италианка, която твърдеше, че се нарича Клара де Мендоса — така и не срещнах лека жена, която да не твърди, че произхожда от някой прочут благороднически род, като например Мендоса или Гусман, дори всъщност да е свинарка, — погледна с добро око на нас. Причината за това ми убягва, но навярно причина за нейната благосклонност бе младостта ни и още поверието, че младият и благодарен клиент винаги ще се връща при теб. Отидохме да се поперчим покрай нея — предпочитам да се изразя така, вместо да уточнявам какви нужди ни водеха там.

Въпросната мома, макар и заета с присъщите за професията си ангажименти, беше така добра да ни отправя по някоя ласкава дума и ослепителна усмивка, макар иначе да не бе особено словоохотлива. Това обаче бе зле прието от един наперен валенсианец с огромни мустаци, същински исполин. Към думите си „Изчезвайте оттук, проклетници“ той притури и действия — ритник за приятеля ми и плесница за мен, тоест погрижи се поравно и за двамата. Шамарът засегна повече честта, отколкото лицето ми. Въпреки младостта ми, почти войнишкият живот ме бе направил чувствителен към неправди, особено към тези, сполетели ме не по моя вина — затова и отвърнах както подобава — ръката ми сама се плъзна по кръста, назад, където бе затъкната толедската кама.

— Благодарете се, ваша милост — рекох аз, — че не сме равнопоставени.

Не стигнах дотам да вадя дагата, но жестът беше достоен за човек, произхождащ от Оняте. Що се отнася до неравнопоставеността, исках да кажа, че аз съм голобрад носач, а той — истински войник. Но войникът разтълкува думите ми повратно, обидно за себе си, а и наличието на свидетели го жегна особено. Освен това смелчагата се

беше понаквасил, сиреч беше излял в търбуха си няколко оки вино, от които дъхът му пареше. Тъй че без повече предисловия, преди още да съм свършил да говоря, той вече връхлиташе към мен, бъркайки в пояса си. Хората отстъпиха, за да направят място. Никой не се намеси. Явно ме смятаха за достатъчно пораснал, та да отговарям за думите си с дела. Бог да поразит тия, които ме изложиха на това изпитание. Жестока е природата на човека, когато му се предлага зрелище. А и очевидно на никой от зяпачите не му се ставаше изкупителна жертва. А аз, който на този етап от развоя на събитията вече не можех дума да обеля, нямах друг изход, освен да измъкна камата си, за да се уравни нещата или поне да не приключа войнската си кариера като пиле, набучено на шиш. Животът при капитан Алатристе и преживяното във Фландрия ме бяха сдобили с някои умения. А бях и яко, височко момче. При това дамата Мендоса ни гледаше. Тъй че отстъпих пред насочената шпага, но без да изпускам от очи лицето на валенсианеца. А той съвсем спокойно започна да ми пуска кръв с острието на шпагата — леки рани, които не убиват, но трудно се забравят. Да избягам беше невъзможно — какво биха казали хората?! Да заема твърда позиция също ми беше невъзможно, защото майсторството ми в боравенето със стоманата оставяше много да се желае. Искаше ми се да го намущкам, но въпреки затрудненото положение, бях запазил здрав разум и съобразих, че ако ударът ми се окаже неточен, ще бъде и последен. Онзи продължаваше да ме напада стремително, а аз само се бранех. Чувствах, че му отстъпвам и по оръжие, и по телосложение, и по майсторство. Той въртеше умело шпагата, явно имаше точна ръка в трезво състояние, а и сега беше доста ловък. А аз — младок с кама, чийто куражът нямаше да послужи за щит. Имах всички основания да предполагам, че в този бой трофеят ще е моята глава.

— Ела тук, мерзавецо — рече лукаво той.

Но при тези думи изпитото вино го накара да се олюлее. Тъй че, без да се помайвам, аз се спуснах към него и доколкото можах, с уменията на моите невръстни години, се шумгнах под острието на шпагата му, закрил лице с лявата ръка, ако му скимнеше да парира удара ми, и нанесох добър удар с дагата — от дясно наляво и от горе надолу. Ако беше само с педя по-навътре, кралят щеше да остане без един войник, а Валенсия — без един свой син. Голям късметлия се

оказах, защото успях да се оттегля назад невредим и то след като само бях одраскал противника в слабините — където и беше насочен ударът ми. Това предизвика гневното му възклицание „*Cap de Dieu!*“ както и смях сред свидетелите и откъслечни ръкопляскания. Последното — слаба утеха — показваше, че публиката е на моя страна.

Както и да е, това нападение беше грешка. Всички се убедиха, че не съм беззащитен хлапак и вече никой нямаше да се намеси. Дори моят побратим Хайме Кореас ме подстрекаваше, въодушевен от ролята ми в свадата. Неприятното беше, че ударът ми заличи действието на виното върху валенсианеца. Сега той зае твърдо позиция и се нахрани да ме набоде по касапски на шпагата си, което вече беше друга работа. Ужасен, че ще си отида от този свят, без дори да се изповядам, но и лишен от друга възможност, аз реших да рискувам за втори и последен път — да се промуша под шпагата на валенсианеца и да се вкопча в корема му, като мушкам и ръгам, докато или аз, или той не предадем Богу дух. Поради липсата на възможност за опрощение и миропомазване, вече бях започнал да измислям обясненията, които щях да бъда принуден да давам там горе. Любопитно е, че години по-късно прочетох следните думи, написани от един французин: „испанецът, реши ли да нанесе удара, който се налага да нанесе, го прави, ако ще и да го сторят на парчета“ и си помислих, че никой не е изразил по-добре решението, което взех в онази схватка с валенсианеца. Задържах дъха си, стиснах зъби, изчаках противникът ми да завърши поредния си удар, и когато върхът на шпагата му описа края на дъгата, по моя преценка най-далеч от мен, понечих да налетя върху му с камата напред. И кълна се, щях да го направя, ако внезапно някой не ме сграбчи за врата и рамото със силните си ръце и едновременно с това нечие тяло не застана между мен и съперника ми. Вдигнах слисан глава и видях зеленикавите, студени очи на капитан Алатристе.

— Момчето е дребна риба за смелчага като вас, драги.

Сцената се беше изместила малко и сега действието се развиваше в друго русло, относително по-дискретно. Диего Алатристе и валенсианецът стояха на около петдесет крачки един от друг, в подножието на една дига, която ги скриваше от погледите на хората в лагера. Върху дигата, висока осем-десет лакътя, другарите на моя господар държаха на разстояние зяпачите. Правеха го почти

незабележимо, образувайки нещо като стена, и не позволяваха никому да я премине. Сред тях бяха Лоп, Ривас, Мендиета и неколцина други, в това число Себастиан Копонс. Именно неговите железни ръце ме бяха спипали наред разпратата и сега аз стоях до него, протягайки врат, за да видя какво става на брега на канала. Около мен другарите на Алатристе доста успешно играеха ролите си. Поглеждаха ту на една, ту на друга страна и с решителни погледи, приглаждане на мустаците и потупване на дръжките на шпагите разколебаваха тия, които искаха да се приближат и да хвърлят едно око. За да протече всичко както си му е редът, бяха накарали да дойдат и двамина познати на валенсианеца, за да може после, ако се наложи, да свидетелстват по подробностите на кавгата.

— Нали не бихте желали — додаде Алатристе, — да ви нарекат детеубиец?

Изрече го с леден и ехиден тон. А валенсианецът измърмори едно „Майка му стара“, което всички успяхме да чуем от горната част на насипа. У него не бе останали и следа от винените изпарения. Простил се с доброто си настроение, той прокара лявата си ръка по брадата и мустаците, докато в дясната държеше изваденото оръжие. Въпреки заканителния му вид, ругатните и голата стомана, отдалеч личеше, че не е много склонен да се бие. В противен случай отдавна щеше да е нападнал капитана, решен да отпраши за гробищата, като отнесе и него със себе си. Беше се докарал до това положение заради крайната си докачливост, но съзнаваше и не особено цветущото състояние на авторитета си след сблъсъка с мен. От време на време хвърляше погледи нагоре към дигата, сякаш още се надяваше някой да се намеси, преди бурята да се разрази. При всички случаи, най-голямо внимание отделяше на движенията на Диего Алатристе, който много бавно, все едно разполагаше с цялото време на света, си беше свалил шапката и сега, с все така бавни движения, смъкваше през главата си ремъка с барутниците, поставяше го до аркебуза на земята, на брега на канала, и с все същата флегматичност започваше да разкопчава илиците на елека си.

— Смелчага като вас, драги... — повтори той, с очи вперени в другия.

Чувайки за втори път да го наричат „драги“, при това с такава студена насмешливост, валенсианецът изсумтя гневно, погледна към

хората на насипа, направи крачка напред, друга встрани и размаха шпагата. Когато не се употребяваше между роднини, приятели или хора с различно социално положение, „драги“ вместо „ваша милост“ беше твърде неучтива форма. А при винаги докачливите испанци тя често се приемаше за истинско оскърбление. Ако вземем предвид, че в Неапол граф Де Лемос и дон Хуан де Сунига стигнаха до вадене на шпагите, при това не само те, а и свитите, и дори слугите им, така често и петдесет остриета се изтеглиха в онзи ден, защото единият нарекъл другия „ваше благородие“ вместо „ваше превъзходителство“, а вторият се обърнал към първия с „ваша милост“ вместо с „ваше благородие“, става лесно да си представим създалата се ситуация. Отдалеч беше ясно, че на валенсианеца това обръщение не му допада и въпреки нерешителността си — очевидно познаваше, макар и не лично, репутацията на мъжа срещу него, — не му оставаше нищо друго, освен да се бие. Самият факт, че е извадил шпагата си в присъствието на друг войник, който се беше обърнал към него с „драги“, и че държи в ръка въпросната шпага по фукливия начин, по който го правеше, би бил голям позор за репутацията на другия. А по онова време, произнесена на кастилски, думата „репутация“ означаваше много нещо. Ненапразно се сражавахме век и половина в Европа, стигайки до разруха, за да защитим истинната вяра и собствената си репутация. Докато лютераните, калвинистите, англиканците и другите проклети еретици, макар да подправяха гозбата си с много молитви и приказки за свобода на съзнанието, в действителност воюваха, за да могат търговците и компаниите им да печелят повече в Индиите. А за репутацията си, ако тя не се съпътстваше от практически облаги, не даваха и пукната пара. За нас обаче винаги е било типично да се водим по-малко от здравия си разум, отколкото от „Отче наш“ и „какво ще кажат хората“. Виждате какво стана с останалата част от Европа и какво стана с нас.

— Никой не ви е канил да палите свещ на чуждо погребение — каза хрипливо валенсианецът.

— Така е — съгласи се Алатристе, сякаш беше обмислял дълбоко репликата за погребението. — Но си помислих, че на войник като вас, драги, му трябва нещо по мярка... Тъй че аз съм на вашите услуги.

Беше по риза. Внушителният му вид не се нарушаваше нито от кръпките по нея и по дългите чорапи, нито от старите чизми,

привързани под колената с фитил за аркебуз. Водата в реката отрази блясъка на шпагата му, когато я извади от ножницата.

— Ще бъдете ли така любезен да ми кажете името си?

Валенсианецът, който разкопчаваше елека си, също толкова прокъсан и с толкова кръпки, колкото и ризата на капитана, кимна враждебно. Очите му не се отделяха от стоманата на съперника.

— Казвам се Гарсия де Кандау.

— Много ми е приятно. — Алатристе беше плъзнал лявата си ръка назад, към кръста си, и сега в нея проблясваше и бискайската му дага. — Моето...

— Зная как се казвате — прекъсна го другият. — Вие сте мним капитан, присвоил си звание, на каквото всъщност няма право.

Горе на насипа войниците се спогледаха. Въпреки всичко виното даваше кураж на валенсианеца. Защото, познавайки Диего Алатристе и при положение, че има надежда да се отървеш с лека драскотина и няколко седмици в лазарета, да нагазиш в подобни дълбоки води, бе все едно да си изпросиш билет за пътя, от който няма връщане. Тъй че всички зачакахме със затаен дъх, решени да не пропуснем нито една подробност.

Тогава видях, че Диего Алатристе се усмихваше. Бях живял достатъчно дълго с него, за да познавам тази усмивка: гримаса под мустак, злокобна като поличба, кръвожадна усмивка на уморен вълк, който за пореден път се кани да убива. Не от страст и не от глад. Такъв му беше занаятът.

Тялото на валенсианеца бе паднало наполовина във водата — докато го вадеха на брега, кръвта обагреше в червено спокойните води на канала. Всичко беше станало по правилата на фехтовката и на честната игра. Застанали твърдо един срещу друг, те нанасяха удари, пристъпваха заканително, използваха измамни финтове, докато шпагата на капитан Алатристе не проникна там, накъдето бе насочена. Тъй че когато се извършиха проверките относно тази смърт — след залаганията, караниците и ваденето на ножове до края на деня беше видяна сметката на още трима — всички свидетели, достойни войници на нашия господар краля и мъже на думата, не спираха да повтарят, че валенсианецът, добре почерпен, паднал в канала и се наранил със собственото си оръжие. В крайна сметка началник-щаб на легиона с голямо вътрешно облекчение обяви случая за приключен и прикани

всички да се разотиват. Освен това същата нощ холандците нападнаха и началник-щаба, полковникът, самите войници, както и капитан Алатристе, и аз самият имахме по-важни неща, за които да мислим.

---

[1] **Диего Родригес де Силва-и-Веласкес** (1599–1660 г.) — най-забележителният представител на испанския барок в живописата. Роден в Севиля, в семейство на дребен благородник, чиракувал в ателието на Франсиско Пачеко — художник-маниерист и автор на прочутия трактат „Изкуството на живописата“. През 1635 г. Веласкес е провъзгласен официално за придворен художник на крал Филип IV. Картината на Веласкес, на която е представено предаването на ключовете на Бреда, е известна под името „Копията“ (1634–1635 г., Прадо, Мадрид). — Б.р. ↑

[2] **Орденът на златното руно** — рицарски орден, основан през 1430 г. от бургундския херцог Филип III. С ордена са удостоявани изключително ограничен брой рицари, (не повече от 50, при това само католици), включително и короновани особи. — Б.пр. ↑

V. ВЯРНАТА ПЕХОТА

Неприятелят нападна посред нощ и „изгубените стражи“ се оказаха именно такива — абсолютно изгубени, намушкани изневиделица, без да успеят и гък да кажат. Мориц фон Насау се беше възползвал от мътните води на метежа и, уведомен от шпионите си, нападна Оудкерк от север. Опита се да вкара в Бреда холандски и английски помощни части, подкрепяни от пехота и кавалерия, която любезно се постара да направи на пух и прах предните ни позиции. Легионът на Картагена и другият, от валонски пехотинци, разставен в околностите и воден от дон Карлос Соест, получиха заповед да се разположат на пътя на холандците и да ги задържат, докато нашият генерал Спинола организира контраатаката. Тъй че през нощта се събудихме от биене на барабани, свирене на тръби и викове „на оръжие“. Само човек, който е преживял подобни моменти, може да си представи суматохата и бъркотията: запалени факли, осветяващи притичващите фигури, блъсканица и внезапни сепвания, сериозни, изопнати или уплашени лица, противоречиви заповеди, подвиквания на капитани и сержанти, строяващи припряно редици от сънени, наполовина облечени войници, намъкващи бойното си снаряжение. Всичко това под оглушителните удари на барабани, кънтящи навред между лагера и селището, сред хора, надничашци по прозорците и над зидове, съборени палатки и цвилещи коне, скачащи и мъчещи се да се отскубнат от ръцете, заразени от усещането за неизбежност на битката. И още — искри от стомана, проблясване на пики, на островърхи шлемове и леки брони. Както и стари знамена, които се вадят от калъфите и се развяват — бургундски кръстове, арагонски жезли, гербове със замъци, лъвове и вериги и всичко това на червеникавата светлина на факлите и огньовете.

Частта на капитан Брагадо потегли сред първите. Загърбихме огньовете на укрепеното селище и лагера и потънахме в нощта покрай една дига, която ограждаше обширни блата и торфища. Из редицата войници се носеше слухът, че отиваме при мелничаря Руйтер, чието

земище беше задължителна стъпка от пътя на холандците към Бреда — невъзможно беше да се мине по друг брод. Аз вървах с другите носачи от отделението на Диего Алатристе, носех неговия аркебуз и този на Себастиан Копонс. Бях близо до тях, защото бях нарамил още запасите от барут и куршуми, както и част от боеприпасите им. Мимоходом казано, това беше мое неизменно занимание и благодарение на съмнителната привилегия да съм натоварен като муле крайниците ми заякваха ден след ден. Но един испанец, когато не му остава друго, винаги вижда и нещо добро в нещастieto, и си казва „всяко зло за добро“. Или обратното, разбира се:

*Така е, господа, така е, братя —
нали и без да казвам, ви е ясно,
че слава ако търсите, в отплата
ви чакат мъки, труд, а и опасност.*

Пътят в тъмнината не беше лесен. Лунният сърп беше тънък и почти постоянно закрит от облаци. Тъй че от време на време някой войник се препъваше или пък върволицата спираше и задните се блъскаха в предните. Тогава край дигата се посипваха ругатни и хули като дъжд от куршуми. Както обикновено, моят господар беше безмълвен — силует, който аз следвах като сянка. Така напредвахме, докато в главата и сърцето ми се смесваха противоречиви чувства: от една страна, вълнение от близостта на битката, естествено за млад човек като мен, от друга — боязънта от непознатото, утежнена от мрака и перспективата да се сблъскаме в открито сражение с многоброен неприятел. Навярно затова толкова много се бях впечатлил в Оудкерк, когато в току-що строения легион, под светлината на факлите, дори най-малко религиозните се смълчаваха за миг и коленичеха с шапка в ръка, докато капеланът Салануева минаваше покрай редиците и причестяваше всички наред, за всеки случай. И макар отчето да беше недружелюбен и скудоумен свещеник, чиито латински думи се оплитаха във винени пари, в крайна сметка си оставаше единственият що-годе свят човек околоръст. И понеже първото не отменя второто, нашите войници, щом се видеха в затруднено положение, винаги предпочитаха едно „*ego te absolvo*“^[1] от

устата на грешник, отколкото възможността да се отправят неподготвени за оня свят.

Имаше една подробност, която ме обезпокои извънмерно, а от коментарите наоколо личеше, че и ветераните се бяха размислили. Преминавайки един от мостовете в близост до дигата, видяхме, че неколцина сапъори светеха с фенери и подготвяха брадвите и кирките, за да го разрушат след нас, несъмнено, с цел да отрежат пътя на холандците в този район. Но това означаваше също, че никакво подкрепление нямаше да дойде по този фланг и че една евентуална заповед „спасявайте се, който както може“ не би могла да бъде изпълнена оттам. Оставаха други мостове, не ще и дума. Но се опитайте да прецените ефекта на подобна гледка, когато човек крачи в тъмна нощ към врага.

Така или иначе, с или без срутен подир нас мост, стигнахме до мелничаря Руйтер преди зазоряване. Оттам можеше да се чуе далечна канонада — нашите най-предни стрелци поддържаха огъня, отблъсквайки холандците. Мелницата гореше като клада и на заревото ѝ видях мелничаря и семейството му — жена и четири невръстни деца, всички по нощници, уплашени, останали без дом, загледани безпомощно как войниците чупят вратите и прозорците, укрепват горния етаж, струпват оскъдната мебелировка и строят бастион. На пламъците проблясваха шлемове и брони, малчуганите плачеха от ужас при вида на тия груби мъже, облечени в желязо, мелничарят се беше хванал за главата, стопанството му беше съсипано и унищожено, но никой не се трогваше от това. Във война трагедията става ежедневие и войнишкото сърце се вкаменява пред чуждото нещастие, както впрочем и пред собственото. Колкото до мелницата, нашият полковник я беше избрал за команден и наблюдателен пост. Виждахме как дон Педро де ла Дага разговаря на вратата с военачалника на валонците, и двамата заобиколени от свитите и ротите си. На моменти те се обръщаха да погледнат едни горящи в далечината огньове, отстоящи на около половин левга. Там сякаш горяха цели села и изглежда бяха съсредоточени основните сили на холандците.

Наложи се да напреднем още малко, оставяйки мелницата зад гърба си. В мрака ротите започнаха да се разгръщат из храстите и под дърветата, стъпвайки във влажната трева, която ни мокреше до колене. Заповедта беше да не палим огън и да чакаме. Сегиз-тогиз някой

далечен гърмеж или фалшива тревога разстройваха редиците. Посипваха се безброй „мамка му“, „мътните да го вземат“ и други войнишки изрази от този род, понеже страхът и напрегнатото бдение са лоши другари на чакането. Фитилите на аркебузите бяха запалени на предните постове и червените точки светеха като светулки в мрака. Най-старите войници се излегнаха на мократа трева, решени да откъснат преди битката. Други не искаха или не можеха. Те стояха нащрек, взираци се трескаво в нощта, вслушани в откъслечните изстрели на авангарда, които отекваха наблизко. През цялото време бях до капитан Алатристе, който с частта си отиде да се изтегне край един плет. Последвах ги опипом в тъмнината и за зла участ изподрах лицето и ръцете си в къпинака. На два-три пъти чух гласа на господаря ми да ме вика, за да се увери, че съм наблизко. Най-сетне той поиска аркебуза си, а Себастиан Копонс — своя. Мен натовариха да държа един дълъг фитил, запален от двата края, за да бъде готов за всеки случай. Затова извадих от торбата огниво и кремък и затулен край плета направих, каквото ми заръчаха. Раздухах добре фитила и го сложих на един кол, който забих в земята, за да се запази сух и горящ и всички да могат да вземат огън от него. Сетне клекнах като останалите, опитвайки се да отморя след дългия преход и да поспя малко. Оказа се невъзможно. Беше прекалено студено, влагата от тревата се просмукваше през дрехите ни, а проклетият нощен хлад ни пропиваше отвън. Без дори да се усетя, се бях сгушил в тялото на Диего Алатристе, който продължаваше да лежи неподвижно, стиснал аркебуза между краката си. Долавях миризмата на мръсните му дрехи, примесена с тази на кожата и на желязното снаряжение. Това не ми попречи да се притисна в него, дирейки топлина. А той, усетил близостта ми, не помръдна. Едва по-късно, когато утрото просветна, се наведе за миг и без да каже дума, ме покри със стария си войнишки елек.

При пукването на зората холандците бяха така любезни да ни нападнат. Леката им кавалерия разпръсна нашите предни стрелкови постове и много скоро ни нападнаха в добре строени редици. Опитвах се да превземат мелницата на Руйтер и пътя за Бреда, минаващ пред Оудкерк. Взводът на капитан Брагадо получи заповед да формира ескадрон с останалите части на легиона на една поляна, оградена от

плетища и дървета, намираща се между тресавищата и пътя. От другата страна на пътя зае позиции валонската пехота на дон Карлос Соест, съставена изцяло от фламандци католици, верни на нашия господар краля. Тъй че общо двата легиона покривахме площ, широка четвърт левга, по която нямаше как да се разминем с холандците. Честна дума, внушителна и достойна за възхищение беше гледката на тия два легиона, застинали на поляните, със знамената по средата на гората от пики, с дулата на аркебузите и мускетите, покриващи фронта и фланговете, докато полегатите склонове и падини на терена край близките диги се изпълваха с напредващия с пълен ход неприятел. В онзи ден щяхме да се бием един срещу петима. Говореше се, че Мориц фон Насау изпразва бунтовните провинции от хора, за да стовари всички върху нас.

— Мамка му, гадна битка се очертава — чух да казва капитан Брагадо.

— Поне не са повлекли и артилерията — вметна знаменосецът Кото.

— Засега.

Притворили леко клепащи под широкополите шапки, подобно на останалите испанци и те наблюдаваха с око на професионалисти проблясването на пиките, ризниците и шлемовете, изпълващи надлъж и нашир пространството срещу легиона на Картагена. Отделението на Диего Алатристе беше преден отряд. С готови аркебузи със запалени фитили и подпрени на стойките заредени мускети, те образуваха защитен ръкав за лявото крило на строения легион, пред настръхналите пики на леките пехотинци отзад — всеки копиеносец на един лакът разстояние от другия, първите готови с копия на рамо, вторите — целите в желязо, с шлемове, нашийници, нагръдници, брони — подпрели пиките, дълги двайсет и пет педи, на земята в очакване. Аз стоях на такова разстояние от Диего Алатристе, че ако ме повика, да мога да го чуя. Бях готов да хукна към него и другарите му с каквото потрябва — барут, оловни куршуми от по една унция или вода. Погледът ми сновеше между все по-гъстите редици на холандците и невъзмутимия вид на моя господар и на останалите. Всички стояха мирно по местата си, не разговаряха, с изключение на някоя забележка, отправена шепнешком към стоящите най-близо, някой красноречив поглед на едната или другата страна, смотолевена фраза, тиха молитва,

засукване на мустаци или прокараване на език по пресъхналите устни. Чакаха. Възбуден от неминуемостта на сражението и в порива си да бъде полезен, аз отидох при Алатристе, за да видя дали иска да се освежи или има нужда от нещо друго. Но той почти не ми обърна внимание. Тъпата страна на аркебуза му бе подпряна на земята, ръцете му бяха върху цевта, фитилът димеше и се навиваше в лявата му ръка, светлите му очи гледаха съсредоточено вражеските полкове. Периферията на шапката му бе смъкната ниско над лицето, нагръдникът от биволска кожа беше добре стегнат под ремъка с барутниците и избелялата червена лента, на която висяха шпагата и бискайската кама. Орловият профил, подчертан от огромните мустаци, загорялата кожа на лицето и хлътнолите, небръснати от предния ден страни го правеха да изглежда по-слаб от обичайното.

— Гледай наляво! — предупреди за опасност Брагадо, мятайки на рамо късото капитанско копие.

Отляво между торфищата и близките дървета, се разтъркваха холандци от леката кавалерия, проучващи терена. Без да чакат други заповеди, Гароте, Лоп и още пет-шест стрелци пристъпиха напред, сипаха малко барут в паничките, прицелиха се внимателно и обсипаха с градушка от куршуми еретиците, които дръпнаха юздите и се оттеглиха без помайване. От другата страна на пътя неприятелят вече беше стигнал легиона на Соест и обстрелваше с аркебузен огън, на който валонците отвърщаха достойно. От своето място видях многочислена бронирана кавалерия да приближава с намерението да ги нападне. Видях как валонските пики се накланят — бляскав сноп от стоманени остриета, готови да ги посрещнат.

— Ето ги, идват — каза Брагадо.

Поручик Кото, с лека броня и ризница от железни халки — като знаменосец той беше изложен на всякакъв род противникови удари, — грабна пряпореца от ръцете на подпоручика и отиде да се присъедини към другите знамена в средата на легиона. От дърветата и плетищата, очертаващи се срещу нас на фона на първите коси слънчеви лъчи, холандците започнаха да изскачат със стотици, като стягаха редиците си, щом достигнеха полето. Крещяха силно, за да си вдъхват кураж. Е, имаше и немалко англичани с тях, толкова гръмогласни в битка, колкото и в пиенето. Без да спират да напредват, те се подреждаха в строен ред на двеста стъпки от нас, стреляйки с аркебузите, още преди

да сме попаднали в обсега им. Вече споменах пред ваши милости, че макар да бях врял и кипял във Фландрия, това беше първото ми голямо сражение на открито бойно поле и никога дотогава не бях виждал как твърдо очакват щурма испанците. Най-странна беше тишината, с която чакаха, абсолютната неподвижност, с която тези редици изпити, брадясали мъже, произхождащи от най-недисциплинираната страна на света, наблюдаваха приближаването на врага — нито звук, нито трепване на лицето и тялото, което да не е регламентирано в устава от нашия господар краля. Тъкмо в този ден, срещу мелницата на Руйтер проумях всъщност защо нашата пехота беше, и още известно време щеше да продължи да бъде, най-страховитата в Европа. В битка легионът представляваше дисциплинирана, свършена военна машина, в която всеки войник знаеше точно ролята си. В това се криеше силата и достойнството им. В тази разнолика войска, съставена от благородници, авантюристи, мошеници и от утайката на Испаниите^[2], възможността да се сражават доблестно за католическата монархия и за истинската вяра носеше всекиму, дори на най-долния, признание, непостижимо по друг начин:

*За Фландрия смених земята си красива,
където второродни^[3], обезнаследени,
прокудени и бедни на война отиват,
в отечеството от имот лишени.*

Така прекрасно се е изказал по въпроса плодовитият толедски гений брат Габриел Тейес, по-известен с името Тирсо де Молина. Закрилян от могъщия престиж на легионите, дори най-долният дрипльо имаше възможността да се окичи с титлата „идалго“:

*Гордея се, че с мен родът започва,
защото ценните са тези,
династиите що създават,
а не потомци недостойни,
които ги опозоряват.*

Що се отнася до холандците, те не се биеха толкова в гърдите и пет пари не даваха за потеклото. Ала в онази сутрин прииждаха неустрашими, запътили се право към Бреда, решени да съкратят пътя си, колкото могат. Просвистяваха откъслечни мускетни гърмежи, достигащи вече редиците ни, оловни топки лениво се търкаляха по тревата. Видях до знамената нашия полковник дон Педро де ла Дага, покрит от горе до долу с миланска стомана, възседнал кон, да спуска с една ръка наличника на шлема си, а с другата да вдига командирския жезъл. В същия миг заби големият барабан, в следващия към него се присъединиха останалите барабани на легиона. Биенето им сякаш продължи безкрайно и като че ли смрази кръвта на всички наоколо, защото се възцари мъртва тишина. Холандците, които приближаваха все повече, така че скоро щяхме да почнем да различаваме лицата, облеклото и оръжията им, замлъкнаха за момент. Разколебаха се, впечатлени от барабанните удари, носещи се откъм тия непомръдващи редици, препречили пътя им. После, подтиквани от ефрейторите и офицерите, отново тръгнаха напред и подеха виковете си. Вече бяха много близо, на шестдесет-седемдесет стъпки, с готови пики и насочени аркебузи. Виждахме как горят краищата на фитилите им.

Тогава един призив премина през легиона, предизвикателно и твърдо, повтарян редица след редица, набиращ сила, докато накрая заглуши звука на барабаните:

— Испания!... Испания!... Испания идва!

Това беше стар боен вик и винаги беше означавал едно и също: пазете се, Испания напада. Чух го и дъхът ми секна. Обърнах се да погледна Диего Алатристе, ала не разбрах дали той викаше или не. Щом барабаните забумтяха, първите испански редици тръгнаха напред. Той напредваше с тях, с аркебуза, рамо до рамо с другарите си, Себастиан Копонс от едната му страна и Мендиета от другата, много близо до капитан Брагадо, без да оставят разстояние помежду си. Всички крачеха бавно и в крак, изпънати и горди, сякаш маршируваха пред самия крал. Същите мъже, бунтуващи се преди няколко дни заради забавените плати, сега вървяха стегнато, с щръкнали мустаци, брадати и дрипави, с кожени нагръдници и лъснати до блясък оръжия, с очи, вперени в противника, безстрашни и вдъхващи ужас, оставящи зад себе си облак дим от запалените фитили. За да не ги изгубя от поглед, се втурнах подире им, под изстрелите на еретиците, които вече

фучаха не на шега, понеже стрелците и копиеносците бяха съвсем близо. Бях останал без дъх, оглушал от бясното пулсиране на собствената ми кръв, която като че ли се канеше да пръсне вените и тъпанчетата ми, сякаш барабаните отекваха вътре в мен.

Първият залп на холандците отнесе някой и друг човек и изсипа върху ни черна пушилка. Когато тя се разнесе, видях как капитан Брагадо с вдигнатото нагоре късо копие, Алатристе и другарите му спират спокойно, духат фитилите, зареждат аркебузите и притискат прикладите към лицата си. Така, на трийсетина стъпки от холандците, старият легион от Картагена влезе в бой.

— Стегнете редиците!... Стегнете редиците!

Слънцето грееше вече от два часа, а легионът се сражаваше от тъмни зори. Предните редици от испански стрелци не се бяха огънали и бяха нанесли много щети на холандците. Така беше, докато не се озоваха притиснати между обстрел, копия и набези на леката кавалерия. Тогава отстъпиха, без да обръщат гръб на неприятеля, и се върнаха в строя. При всеки залп, при всеки изстрел празнините, оставяни от падналите мъже, бяха запълвани от оцелелите. И всеки път, когато холандците достигаха до нас, неизменно се натъкваха на преграда от пики и мускети, които отново и отново ги караха да отстъпват.

— Пак идват!

Сякаш дяволът бълваше еретици; нападаха вече за трети път. Копията им приближаваха отново, проблясвайки в гъстия дим. Офицерите ни бяха пресипнали от викане. Холандската кръв не успяваше да се съсири по шпагата на капитан Брагадо, изгубил шапката си във вихъра на битката, с почерняло от барута лице.

— Пиките, готови!

В края на ескадрона, на по-малко от стъпка един от друг, добре защитени в своите нагръдници и шлемове от мед и стомана, копиеносците приближиха дългите пики към гърдите си, и ги прехвърлиха от левите си ръце в десниците, готови да ги кръстосат с врага. Междувременно стрелците отстрани обстрелваха с все сили врага. Аз се намирах сред тях. Гледах да съм близо до отделението на господаря ми и се опитвах да не преча на мъжете, които зареждаха и

стреляха: с аркебузи, вдигнати във въздуха, а най-тежките мускети — подпрени на стойки, забити в земята. Сновях между тях, носех на един барут, на друг куршуми или подавах на трети манерката с вода, която носех на въже през рамо. Гърмежът с пушките произвеждаше пушек, който дразнеше очите и носа ми и ме просълзяваше. Затова през повечето време се придвижвах почти слепешком сред викащите ме войници.

Току-що бях занесъл шепа куршуми на капитан Алатристе, защото неговите привършваха. Видях го как поставя няколко от тях в торбата, която висеше над дясното му бедро, слага два в устата си, пуска друг в цевта на аркебуза, натъпква добре барута, духва навития фитил в лявата си ръка, и вдига оръжието до лицето си, за да се прицели в най-близкия холандец. Извърши всичко механично, без да престава да дебне жертвата си с поглед. Когато аркебузът гръмна, видях как в железния нагръдник на еретика, копиеносец с огромен шлем, се отваря дупка, той падна назад и другарите му го скриха.

Вдясно от нас пиките вече се бяха кръстосали. И една внушителна редица от еретици в леки брони се отклоняваше и идеше върху ни. Диего Алатристе приближи уста до горещото дуло на аркебуза, изплю един куршум вътре, много бавно повтори предишните движения и стреля отново. Диря от собствения му изгорял барут покри в сиво лицето и мустаците му и те станаха като прошарени. Очите му, заобиколени от сажди, подчертаващи бръчките му, зачервени и възпалени от дима, следваха с упорита съсредоточеност напредването на холандските редици. Когато избираше нов неприятел, за да се прицели в него, известно време го гледаше, сякаш се страхуваше да не го изгуби. Като че ли да убие него, а не друг беше въпрос на лична чест. Имах усещането, че избира внимателно жертвите си.

— Ето ги!... — провикна се капитан Брагадо. — Дръжте се здраво!... Дръжте се здраво!

За това, т.е. да се държи здраво, Бог и кралят бяха дали на Брагадо две ръце, една шпага и стотина испанци. И бе дошло време да ги употреби докрай, защото холандските копиеносци ни връхлитаха с голяма решимост. Сред грохота на стрелбата чух Мендиета да бълва проклетия, с разпаленост, която единствено ние, баските сме способни да влагаме в ругатните си. Беше му се счупил спусъкът на аркебуза. После едно оловно врабче прелетя на инч от лицето ми — фъър, туп,

и точно зад мен един войник се стовари на земята. Пейзажът вдясно от нас представляваше гора от кръстосани испански и холандски пики. И подобно на разпенена стоманена вълна, флангът се канеше да ни удари с края си. Видях Мендиета да подхвърля аркебуза и да го хваща за дулото, за да го използва като боздуган.

— Испания!... Сантяго!... Испания!

Зад нас, зад пиките, се вееха знамената с кръстовете на свети Андрей, надупчени от куршумите. Холандците вече бяха там — лавина от ужасени или ужасяващи очи, окървавени лица, викове, брони, шлемове, желязо. Едри, руси и много смели еретици, размахващи пики и алебарди в опит да ги забият в нас или налитащи с шпага в ръка. Видях как Алатристе и Копонс, рамо до рамо, захвърлят аркебузите на земята и вадят шпагите, заемайки твърдо позиция. Видях още как холандските пики проникват в нашите редици, остриетата им раняват, осакатяват и как потичат реки от кръв, докато Диего Алатристе нанасяше удари и сечеше сред дългите пръти от стомана. Улових една пика, която мина близо до мен, а един испанец до мен заби своята пика в гърлото на холандеца. Стоях вкопчен в нея от другата страна, докато кръвта, стичаща се по ръкохватката, не стигна до дланите ми. За да ни помогнат, испанските пики се протягаха изотзад и се ключаха, стремящи се да намушкат холандците над раменете ни и в празнините, оставени от загиналите. Наоколо беше същински лабиринт от кръстосани копия и сред тях се вихреше истинска сеч.

Бях тръгнал към Алатристе, проправяйки си път, блъскайки се между другарите, когато един холандец го рани с шпагата си, той рухна в краката му и се вкопчи в тях, опитвайки се също да го събори. Тогава извиках, без да чувам собствения си глас, изтеглих дагата си и връхлетях мълниеносно върху холандеца, решен да защитя господаря си, дори да ме нарежат на парчета. Със замъглен до лудост ум, аз се стоварих върху еретика, турих ръка на лицето му и притиснах главата му към земята, докато Алатристе се освобождаваше с ритници от него и наръга на няколко пъти тялото му с шпагата си. Холандецът се мяташе и отказваше да поеме за оня свят. Беше силен мъж, в разцвета на силите си. Кървеше като ранен бик от Харама, от ноздрите и от устата. Спомням си усещането от лепкавата му кръв, червена, примесена с барут и пръст, стичаща се по бялото, луничаво лице, покрито с руса четина. Бореше се, кучият му син, не искаше да умира,

а аз се борех с него. Както го притисках все така с лявата ръка, хванах здраво милосърдната си дага в дясната и с много ярост го наръгах яко три пъти в ребрата. Ала действах тъй отблизо, че и трите пъти острието се хлъзваше по кожения елек, предпазващ гърдите му. Той усети ударите, защото видях очите му да се разширяват. Най-сетне пусна краката на господаря ми, за да защити лицето си, сякаш се страхуваше, че ще го ударя там и същевременно въздъхна тежко. Аз бях ослепял от страх и ярост, объркан от проклетника, отказващ да напусне този свят. Тогава поставих края на дагата между илиците на елека. „*Ne... Neee!... Sringen!*“ така шепнесе еретикът думата, която означава „приятели“ или нещо подобно. Аз натиснах с цялата сила на тялото си и той избълва за последен път кръв, подбели очи и застина, все едно никога не е бил жив.

— Испания!... Оттеглят се!... Испания!

Разбърканите редици на холандците отстъпваха, тъпчейки трупове на другарите си и оставяха моравата добре наторена с мъртъвци. Неколцина новаци от испанците понечиха да ги преследват, но по-голямата част от войниците останаха там, където бяха. В легиона на Картагена почти всички бяха стари бойци, достатъчно опитни, за да не се втурват напред и да не развалят редиците си с риск да попаднат на флангова атака или засада. Усетих, че ръката на Алатристе ме хваща за яката и ме обръща към себе си, за да провери дали съм невредим. Когато вдигнах лице нагоре, видях зеленикавите му ириси. Сетне, без нито една мимика или дума, той ме отместа от мъртвия холандец и ме побутна назад. Жестът, с който вдигна острието, за да го прибере в ножницата, след като го изтрил в елека на холандеца, ми се стори изпълнен с умора, с изтощение. По лицето, по дланите и по дрехите му имаше кръв, но тя не беше негова. Озърнах се. Себастиан Копонс издирваше аркебуза си сред камарата испански и холандски трупове, а на слепоочието му кървеше отворена рана.

— Мамка му — изрече смутено арагонецът, докато опипваше двете педи космата кожа, висяща над лявото му ухо.

Повдигаше кожата с почернелите си от кръв и барут пръсти, без да е наясно какво да прави по-нататък. Тъй че Алатристе извади чиста кърпа от вътрешния си джоб, постави, доколкото можа, кожата на мястото ѝ и привърза парчето плат около главата.

— Тия френци за малко да ме отнесат, Диего.

— Някой друг път ще е.

Копонс сви рамене.

— Някой друг път.

Станах, олюлявайки се, докато войниците отместваха холандските трупове и възстановяваха редиците. Някои се възползваха да ги претърсят набързо и да задигнат каквато плячка им попаднеше. Видях Гароте да ползва невъзмутимо камата си, за да реже пръсти и да прибира пръстени, а Мендиета да се снабдява с нов аркебуз.

— Стегнете редиците! — изрева капитан Брагадо.

Холандските ескадрони отново се строяваха с подкрепление от свежи сили на стотина крачки. Сред тях проблясваха нагръдниците на кавалерията. Тъй че нашите войници оставиха плякосването за покъсно и пак се подредиха, рамо до рамо. Ранените минаваха назад и напускаха редиците, както свареха. Трябваше да се махнат и загиналите испанци, за да се върне строя на предишното си място: легионът не беше отстъпил и на педя.

В подобни занимания прекарахме сутринта и посрещнахме пладнето. Издържахме на холандския огън, здраво стъпили на краката си, викахме „Сантяго“ и „Испания“, а когато не нападаха, изтегляхме нашите мъртви и превързвахме раните, докато еретиците, убедени, че тази стена от неустрашими мъже не възнамерява да помръдне от мястото си за деня, не започнаха да стрелят с по-малко въодушевление. Аз бях изчерпал запасите си от барут и куршуми и претърсвах трупове, за да прибера техните. Понякога, възползвайки се от това, че холандците бяха доста далеч, между една и друга атака се промъквах доста напред в откритото поле, за да се сдобия с трофеи от собствените им стрелци. Няколко пъти се наложи да се връщам бежешком като заек, докато куршуми от мускетите им профучаваха край ушите им. Свърши се и водата, която давах на господаря си и другарите му — военните действия предизвикват дяволски силна жажда, — та немалко пъти отскачах до реката, намираща се зад нас. Последното не беше особено приятна екскурзия, защото пътят беше осеян с всички наши ранени и издъхващи войници, които се бяха оттеглили там. Минавах покрай печална гледка, ужасни рани, кървящи, осакатени крайници, вопли на всички познати в Испания

езици, агонизиращи хрипове, молитви, ругатни и латинския на капелан Салануева, който сновеше насам-натам, изтощен да раздава последно причастие, което поради липса на миро заменяше със слюнка. Безмозъчните същества, които говорят за славата на войната и битката, би трябвало да си припомнят думите на маркиз Де Пескара: „Да ми даде Бог сто години война, но нито ден битка“. Или пък да се поразходят, както сторих аз в онази сутрин, за да се запознаят с истинското задкулисие на спектакъла от знамена, тропети и речи, измислени от хитреците и самохвалковците в тила, от тия, чиито профили се виждат на монетите и са увековечени в статуите, без някога да са чували свистене на куршум, нито да са виждали как загиват другарите им, нито да са оцапвали ръцете си в кръвта на врага, нито да са рискували карантите им да бъдат отнесени с някой изстрел в слабините.

Възползвах се от шетнята си до канала и обратно, за да хвърлям по някой поглед към пътя, идващ от мелницата на Руйтер и Оудкерк и да проверявам дали не идва помощ, ала пътят винаги се оказваше пуст. Имах възможност да огледам и полесражението в цялата му широта, с холандците насреща и двата легиона, препречили пътя им от двете страни, испанският вляво от мен, този на Соест — вдясно. Картината беше една: проблясване на стомана, мускетни гърмежи, барутен дим и знамена сред гъсти гори от пики. Добре се справяха със задълженията си нашите другари валонците. Истината е, че те понесоха по-тежката част от сражението, притиснати отблизо от стрелковото поделение на еретиците и лютите набези на кавалерията. Всеки път, след отблъскването на поредната атака, в ескадрона се изправяха все по-малко пики. И макар хората на Соест да бяха мъже с чест и съвест, силите им неизбежно започваха да отпадат. Лошото бе там, че ако те се огънеха, холандците можеха да напреднат през техните позиции, да се явят в гръб на легиона на Картагена, да го обстрелват по фланговете и да му нанесат сериозни вреди. Тогава мелницата на Руйтер, а и Оудкерк щяха да са изгубени. С тази грижа на сърцето се връщах при легиона си. Не се въодушевях, когато минах покрай нашия полковник, който седеше на коня си в средата на ескадрона с офицерите и гвардейците си. Един куршум от холандски мускет се беше спрял в бронята му, уморен от изминатия път, и беше поставил прекрасна щампа върху миланската стомана. Но като изключим това, нашият

полковник изглеждаше в добро здраве, за разлика от главния тръбач, когото бяха убили с изстрел в устата и сега лежеше на земята, в краката на конете, без някой да му обръща внимание. Видях, че дон Педро де ла Дага и свитата му наблюдаваха със свъсени вежди изтерзаните редици на валонците. Дори аз, макар млад и зелен, разбирах, че ако хората на Соест се огънеха, без кавалерия, която да ни пази, нямаше да имаме друг изход, освен да отстъпим към мелницата на Руйтер, за да не ни обградят. Да не говорим за разложителното въздействие, което можеше да има гледката на оттеглящия се легион. Защото едно е да видиш стена от непоколебими мъже, внушаващи уважение и страх у неприятеля, и съвсем друго е, когато същите мъже търсят начин да се измъкнат невредими, макар да го правят бавно и без да разкъсват строя. Още повече по онова време, когато имахме слава на безпощадни в нападение, както и на горди и храбри пред смъртта и никой дотогава не беше виждал как изглеждаме в гръб, нито дори на картина. Честта струва не по-малко от победата.

Слънцето приближаваше зенита си, когато валонците, след като се бяха сражавали достойно за своя крал и за истинската вяра, се огънаха. Една кавалерийска атака и натискът на холандската пехота приключиха с разбъркване на редиците. От нашата страна на пътя видяхме как, въпреки усилията на офицерите, част от войниците се разпръсват към мелницата, а повечето се насочиха към нас, търсейки убежище в нашия строй. С тях идваше пълководецът им дон Карлос Соест, в окаян вид, без шлем, и двете му ръце простреляни от аркебузи, заобиколен от офицерите, които се опитваха да спасят знамената. Почти ни отнесоха, прииждайки в такъв безпорядък. Но най-лошото беше, че след тях, непосредствено след тях, идваха конете и холандската пехота, готови да довършат започнатото с един удар. За наше щастие устремът им не беше толкова мощен, колкото при предишния щурм, а и се движеха разбъркано. Опитваха късмета си, проверяваха дали сами няма да се разпръснем в настъпилия смут. Но вече съм казвал, че войниците от легиона на Картагена бяха калени бойци и много бяха преживели. Тъй че, почти без команди, след като пуснаха разумен брой валонци да минат, редиците на нашия десен фланг се затвориха, сякаш бяха от желязо. А аркебузите и мускетите

проехтяха в страховит гръм, който отнесе голяма част от изоставащите хора на Соест и от холандците, притискащи ги отзад.

— Пиките надясно!

Без припряност, с хладнокръвието на легендарната си дисциплина, редиците от леко бронирани войници на нашия десен фланг се завъртяха и застанаха с лице към холандците. После подпряха пиките на земята, стъпиха здраво и насочиха остриетата напред, като крепяха дръжките с лявата ръка. Същевременно изтеглиха шпагите с десниците си, готови да секат краката на връхлитащите върху им коне.

— Сантяго!... Испания и Сантяго!

Холандците спряха, сякаш се удариха в стена. Сблъсъкът вдясно беше толкова мощен, че дългите дръжки се трошаха, забивайки се в конете, кръстосваха се с вражеските в кълбо от копия, шпаги, ками, ножове и удари с приклади.

— Пиките напред!

Еретиците налитаха и фронтално. Отново заизлизаха от горите, но вече с кавалерията начело. Стрелците ни пак си свършиха работата с невъзможността на стари пехотинци, като се целеха и стреляха в добър ред, без да искат да им се носят барут и куршуми и без ни най-малко да отпускат редиците. Между тях видях как Диего Алатристе духа фитила, вдига оръжието и се прицелва, за да стреля в пълен синхрон с останалите. Залпът удари доста от холандските пешаци. Ала по-голямата част все пак пристигнаха цели и се оказа предостатъчна. Тъй че нашите стрелци с аркебузи, трябваше да се скрият сред пиките, и аз заедно с тях. В суматохата изгубих от поглед господаря си. Успях да видя само как Себастиан Копонс с превръзка на главата, която напомняше традиционните кърпи на арагонците, посяга решително към шпагата. Неколцина откъснали се испанци побягнаха страхливо назад, напусчайки редиците на другарите си. Иберия не ражда само лъвовете. Но повечето удържаха геройски. Куршумите свистяха и удряха на месо около мен. Един копиеносец падна върху мен и ме опръска с кръв, призовавайки на португалски Божията майка. Измъкнах се изпод него, отмахнах копието му, което се беше заплело в краката ми, и се озовах тласкан напред-назад, сред потока хора, смърдящите груби дрехи, мириса на пот, на изгорял барут и кръв.

— Дръжте се!... Испания!... Испания!

Зад стегнатите редици, които пазеха знамената, барабанът биеше невъзмутимо. Валяха още куршуми и падаха още мъже. Редиците все повече се стягаха, за да запълват празнотите. А аз се блъсках в грубите, облечени в стомана тела около мен. Едва виждах какво става напред и се надигах на пръсти, за да погледна над покрити с елеци и презрамници рамене на мъжете, вехтите шапки, железните брони и шлемове, аркебузите, мускетите, святкащите пики, алебардите и шпагите. Горещината и барутният облак ме задушаваша. Главата ми неизбежно се размътваше и с последен проблясък на разум извих ръка назад и извадих дагата.

— Оняте!... Оняте! — извиках с цялото си сърце.

Миг по-късно, сред трясъка на пресрещащите се пики, цвиленето на ранените коне и удара на желязо в желязо, холандската кавалерия разкъса строя ни и вече само Господ можеше да разпознае своите.

---

[1] (лат.) Опрощавам греховете ти. — Б.р. ↑

[2] Множественото число се употребява предвид множеството отделни кралства, обединени от испанската корона. — Б.р. ↑

[3] В аристократичните родове традиционно основен наследник на титлата и именията е първородният син. За по-малките синове оставала кариерата на военни или духовници. — Б.р. ↑

VI. КЛАНЕТО

Понякога гледам картината и си спомням. Дори Веласкес, въпреки че му разказах за случилото се всичко, което можах, не беше успял да отрази на платното — сред фона от барутна пушилка и сивата мъгла той бе едва загатнат — дългия и осеян със смърт път, който всички трябваше да извървим, преди да се строим за тържествената сцена, както и копиеносците, които останаха по този път, без да видят как слънцето изгрява над Бреда. Самият аз след години пак щях да срещна окървавената стомана на същите тези копия в кланета като тези при Нордлинген или Рокроа. Те бяха и последният проблясък на испанската звезда и ужасният ѝ залез за нашите войски във Фландрия. От тези битки, както от онази сутрин при мелницата на Руйтер, си спомням най-вече звуците: викове на хора, трясък на пики, грохот на стомана в стомана, свистене на оръжия, цепещи дрехи, пробождащи плът, чупещи кости. Веднъж, много след това, Анхелика де Алкесар ме попита шеговито дали има нещо по-зловещо от шума на мотика, заравяща картоф. Отвърнах ѝ без колебание, че има и това е пукотът, когато стомана разцепва човешки череп. Видях я да се усмихва, докато се взираше в мен замислено с онези свои сини очи, които самият сатана ѝ беше дал. Сетне протегна ръка и с върха на пръстите си ме докосна по клепачите, които бях държал отворени пред ужаса, по устата, от която толкова пъти се бяха изтръгвали викове на страх и смелост, и ръцете ми, които бяха стискали оръжие и проливали кръв. После ме целуна с чистите си и топли устни. Усмихваше се все така, докато ме целуваше и после, докато се отдръпваше от мен. Дори сега, когато Анхелика е мъртва от толкова отдавна, колкото далечни са онази Испания и онези години, за които говоря, не мога да изтрия от паметта си нейната усмивка. Същата усмивка, която се появяваше на устните ѝ, когато вършеше злодеяние, всеки път, когато излагаше живота ми на опасност или всеки път, когато целуваше белезите ми от рани. Едната от които, както избързах да спомена на друго място, ми беше нанесла тя самата.

Спомням си още и гордостта. Измежду чувствата, които минават през главата ти по време на битка, са страхът, на първо място, после — яростта и безумието. После в духа на войника проникват умората, примирението и безразличието. Ала ако оживее, и ако е заченат от добрата семка, от която се раждат някои мъже, остава и зрънце гордост от изпълнения дълг. Не говоря за войнската повинност към Бога или краля, нито за честолюбивия наемник, който прибира платата си, нито дори за отговорността към приятели и другари. Имам предвид нещо друго, което научих покрай капитан Алатристе: дългът да се сражаваш, щом се налага, независимо от нацията и знамето, които в крайна сметка при всеки човек са въпрос на чиста случайност. Говоря за това да хванеш оръжието, да стъпиш здраво на нозете си и да продадеш скъпо кожата си, а не да туриш глава на дръвника послушно като овца. Говоря за това да познаеш и изстискаш докрай цената на собствената си кожа, която животът рядко предлага възможност да изгубиш с достойнство и с чест.

Та тогава тръгнах да търся господаря си. Насред този адски вихър, между изкормените коне, препъващи се в червата си, ударите на шпаги и пушечната пукотевица, аз вървах, блъскайки се и подскачайки стреснато, с дага в ръката, и виках с пълно гърло името на капитан Алатристе. Смъртта вършееше навред. Вече никой не убиваше в името на краля, а само за да не продаде евтино живота си. Първите редици на нашия ескадрон представляваха плетеница от испанци и холандци, които си разменяха яростни удари с нож, вкопчени едни в други. Оранжевите и червените ленти бяха единствените ориентирни, когато трябваше да забиваш стоманата или да търсиш подкрепа от другаря до теб.

Това беше моята първа истинска битка, отчаяна битка, насочена срещу всеки, който ми се стореше враг. Вече бях преживял сериозни прекеждия, бях стрелял с пистолет по един мъж в Мадрид, бях кръстосал шпаги с Гуалтерио Малатеста, участвах в превземането с щурм портата на Оудкерк и в някоя и друга схватка из Фландрия, което не е мижавя биография за един юноша, Бог ми е свидетел.

Включително преди броени мигове бях довършил с дагата си един еретик, ранен лошо от капитан Алатристе, и кръвта му беше опръскала дрехата ми. Ала никога, до онази холандска атака, не се бях виждал така, както в момента, изпаднал в безумие, достигнал до точката, в която решава повече слепият случай, отколкото куражът или бойното умение. Всички се бяха отдали докрай в боя. Здраво вплетени едни в други, купчина мъже тъпчеха мъртъвци и ранени и се мушкаха с ножове върху окървавената трева. Пиките бяха вече непотребни, аркебузите и шпагите — почти, понеже се раздаваха удари отблизо с камите и кинжалите, целещи се във всичко като при пистолетен изстрел от упор. Не ми е известно как преминах жив през подобна сеч. Но истината е, че след няколко секунди или след цял век — дори времето беше спряло да тече, както си му е редът, — се озовах — контузен, клатушкащ се и обзет едновременно от страх и безстрашие, до самия капитан Алатристе и другарите му.

Кълна се, те приличаха на диви зверове. В хаоса на първите редици, отделението на господаря ми се биеше, повтаряйки в умален вид формирането на полка. Сражаваха се рамо до рамо, с гръб един към друг и раздаваха околоръст удари с шпаги и ками, толкова опасни, че напомняха ухапването на хищник. Те не се провикваха „Испания“ или „Сантяго“, за да си вдъхват кураж. Сражаваха се със стиснати зъби и пазеха дъха си, за да убиват еретици. И честна дума, правеха го напълно добросъвестно, защото около тях лежаха внушителен брой прободени тела. Себастиан Копонс продължаваше да се бие с окървавена превръзка на главата си, Гароте и Мендиета размахваха прекършени копия, за да държат настрана холандците, а Алатристе държеше здраво в едната ръка дагата, в другата — шпагата, и двете обагрени в червено чак до дръжките. Братята Оливарес и галисиецът Ривас допълваха групата. Колкото до Хосе Лоп, той лежеше на земята, мъртъв. Не успях веднага да го разпозная, защото аркебузен изстрел беше отнесъл половината му лице.

Диего Алатристе сякаш беше духом някъде извън всичко случващо се наоколо. Беше захвърлил шапката и разчорлената му, мръсна коса бе паднала над челото. Краката му бяха разтворени и като забити в земята. Цялата му енергия и ярост се бяха съсредоточили в очите, които искряха — зачервени и опасни — на потъмнялото му от дима лице. Движеше оръжията с пресметната сила, на смъртоносни

тласъци, сякаш изстрелвани от скрити пружини в тялото му. Спираше остриета на пики и шпаги, сечеше и използваше всяко затишие, за да отпусне ръце и да отдъхне за кратко, преди да подхване сражението отново, разпределяйки скъпернически енергията си. Приблжих се до него, но той не даде и най-малък признак, че ме е видял. Сякаш бе някъде далеч, на самия край на дълъг път и се сражаваше, без да поглежда назад, стигнал самия праг на ада.

Ръката ми беше изтръпнала от силното стискане на ръкохватката на дагата. Накрая от чиста непохватност изпуснах оръжието на земята и се наведох да го взема. Вече се надигах, когато налетяха неколцина холандци, ревящи с пълно гърло. Профучаха мускетни куршуми и черен облак от пики се скупчи над мен. Усетих, че наоколо ми падат мъже и стискайки силно дагата, понечих да се изправя, убеден, че е дошъл сетният ми час. Тогава усетих удар по главата, зави ми се свят и пред очите ми се завъртяха безброй искрящи точки. Почти изгубих съзнание, все още стиснал дагата и готов да я отнеса със себе си, където се наложи. Не ме беше грижа за нищо, стига да не ме откриеха без нея в ръката. После се сетих за майка си и сестра си. Отче наш, шепнеш задъхано аз. *Gure Aita*, повтарях ли, повтарях ту на кастилски, ту на баски, зашеметен, неспособен да си спомня останалата част от молитвата. В този миг някой ме хвана за дрехата и ме повлече по тревата, през мъртвите и ранените. На два пъти замахнах слабо с дагата, слепешком. Мислех, че си имам работа с враг, докато не усетих удар по тила, сетне още един, което ме принуди да държа ръката си спокойна. Внезапно се видях положен на тревата, в малък кръг от нозе, обути в кални ботуши. Чувах над главата си ударите на оръжията, тряс-тряс, храс-храс, зловещ концерт от стомана, раздиране на дрехи и плът, хрущене на чупещи се кости, хриптящи гърлени звуци, издаващи гняв, болка, страх и агония. И накрая, зад редиците, все така неотстъпни около нашите знамена, невъзмутимо и гордо се носеха ударите на барабана, който продължаваше да бие за клетата, стара Испания.

— Оттеглят се!... Строй се и след тях!... Оттеглят се!

Легионът беше издържал — ведно с мъжете, паднали мъртви по местата си в предните редици. Стигна се дотам, че в един момент

именно многобройните трупове поддържаха строя такъв, какъвто беше от началото на битката. Сега звучаха тръби, барабанът биеше по-живо, присъединяваха се и още барабани, които ни идваха на помощ. Откъм реката и пътя за мелницата на Руйтер се развяваха знамената и проблясваха пиките на подкреплението, което най-сетне пристигаше. Ескадрон от италиански черни драгуни^[1], стрелци, яхнали коне, премина край нашия фланг. Конниците ни поздравяваха, профучавайки в галоп, преди да налетят на холандците. А те, дошли на сватба, но получили брадва, се оттегляха разбити, в пълен безпорядък, търсеци спасение в гората. Авангардът от нашите другари, леката пехота, копиеносците и мускетарите, напредваха със стегната крачка, достигаха вече и преминаваха мястото от другата страна на пътя, където с немалко достойнство се беше сражавал валонският легион на Соест.

— Към тях, към тях!... Напред, Испания!... Настъпвай!

Нашият лагер надаваше победоносни викове. Мъжете, които цяла сутрин се бяха сражавали в непреклонно мълчание, сега крещяха разпалено, благодарейки на Богородица и свети Сантяго. Пребитите от умора ветерани отпускаха оръжията и целуваха броениците и медальоните си. Големият боен барабан биеше за сеч, без милост, без пощада. Започваше преследването и ловът на победения неприятел, за плячка, реквизиране на обоза, както и за да си платят с лихвите за нашите мъртви и за тежкия ден, който имахме благодарение на тях. Редиците на легиона вече се пръскаха, за да търчат подир еретиците. Първи жертви станаха ранените и изостаналите. Чупеха се глави, режеха се крайници, сечеше се наред, накратко, нямаше милост за никого. Защото ако испанската пехота беше корава в атака и в отбрана, то в мъстта си винаги е била два пъти по-жестока. Италианците и валонците не оставаха по-назад, изгарящи от желание да си върнат за пролятата кръв на другарите на Соест. Околността беше осеяна с хиляди мъже, тичащи на всички страни, убиващи, довършващи неиздъхналите, ограбващи лежащите навред ранени и мъртви, така накълцани, че понякога нямаше по-голяма незасегната част от ухото.

Подобно на останалите, капитан Алатристе и другарите му се отдадоха на това занимание с плам, който можете да си представите. И аз тръгнах с тях, още замаян от битката, с цицина с размера на яйце на главата, ала виках възбудено наравно с останалите. Пътьом, от първия

мъртъв противник, който ми попадна, се сдобих с юнашка къса шпага, произведена в Солинген. Прибрах дагата и започнах да сея удари с превъзходната немска стомана по всичко живо, което се изпречеше пред очите ми, сякаш режех кървавица. Това, което ставаше, бе едновременно изстребление, игра и умопомрачение. Сражението се беше превърнало в клане на английски юнци и касапница на фламандска плът. Някои дори не се защитаваха. Настигнахме например една група, газейки до кръста във вода в един канал, и се развихрихме в нещо като риболов на калвинисти. Стоварвахме удари със стоманата, порехме наред, без да обръщаме внимание на молбите им, нито на вдигнатите за милост ръце. Накрая тъмната вода стана цялата червена и по нея заплуваха като мъртви риби разкъсаните им тела.

Много народ избихме, имаше простор за действие. И понеже бяха много, нямаше как да паднат малко. Ловът се разпростря на левга разстояние и продължи до свечеряване. Дотогава към него се присъединиха моите другари, носачите, селяните от близките села, които служеха само на един господар — алчността, и дори някои кръчмари, уличници и лавкаджии, прииждащи от Оудкерк, примамени от мириса на плячка. Вървяха след войниците, разграбвайки каквото бе останало — ято гарвани, оставящо по пътя си само голи трупове. Аз продължавах с авангарда, без да усещам умората от деня, като че ли яростта и жаждата за отмъщение ми даваха сили да продължа до края на света. Бях — дано Бог бъде милостив и ми прости, — прегракнал от викове, покрит с кръвта на ония нещастници. Червеникавият залез се спускаше над горящите махали от другия край на гората. Нямаше дига, пътека или друм над дига, където да не се виждаха камари трупове. Най-сетне, изнемощели, ние се спряхме на малка поляна. Тук имаше пет-шест къщи, където дори животните бяха минали под ножа. Няколко изостанали войници се бяха укрепили там и ние ги довършихме в последните минути от дневната светлина. Накрая, на фона на червеникавото зарево на горящите покриви, малко по малко започнахме да се успокояваме, натъпкали джобовете с плячка. Мъжете започнаха да падат на земята, неочаквано повалени от безкрайното изтощение, дишащи тежко като изнурен добитък. Само глупецът

вярва, че победата е нещо весело. Постепенно разумът ни се възвръщаше и всички ние мълчахме — избягвахме да се гледаме, сякаш засрамени от собствените си щръкнали и мръсни коси, черни, сгърчени лица, зачервени очи, от засъхналата кръв, покрила дрехите и оръжията ни. Сега единственият шум беше пукането на огъня и скърцането на гредите, които се стоварваха сред пламъци. Наоколо в нощта се чуваха откъслечни викове и гърмежи, от тия, които продължаваха с касапницата.

Отидох и приседнах до зида на една къща. Облегнах се на стената, всичко ме болеше, бях разбит. От вятъра очите ми сълзяха, едва дишах, умирах от жажда. На светлината на огъня видях как Курро Гароте завързваше вързопче, пълно с пръстени, синджири и сребърни копчета, взети от мъртвите. Мендиета се беше излегнал по корем и би изглеждал толкова безжизнен, колкото и проснатите отвред холандци, ако не беше страховитото му хъркане. Имаше и други испанци, наседали на групички или сами. Стори ми се, че разпознах сред тях капитан Брагадо с превързаната ръка. После оттук-оттам започнаха да се чуват реплики, произнесени с тих глас, въпроси къде е този или онзи другар. Един попита за Лоп и последва мълчание. Някои кладяха огън, за да пекат месото от мъртвите животни. Около тия огньовете лека-полека се насъбраха войниците. Много скоро вече се говореше на висок глас. Сетне някой каза нещо, някакво остроумие, на което другите отвърнаха с гръмогласен смях. Спомням си колко много ме порази това. Бях решил, че след подобен ден човешкият смях ще се е изличил завинаги от лицето на земята.

Обърнах се към капитан Алатристе и видях, че той ме гледа. Беше седнал до стената на няколко крачки от мен. Присвил крака, с ръце около коленете, той още държеше аркебуза. Себастиан Копонс беше до него, опрял глава на зида, с шпага в краката; лицето му бе покрито с кафеникава засъхнала кора, а превръзката се бе смъкнала назад, откривайки раната на слепоочието му. Профилите им се очертаваха на отблясъка на една от горящите по-далеч къщи, осветявани на моменти от непостоянните пламъци. Очите на Диего Алатристе, блестящи от отражението на пожара, ме следяха съсредоточено и угрижено, сякаш се мъчеха да видят нещо вътре в мен. Аз стоях едновременно засрамен и горд, изтощен, с бясно препускащо сърце, ужасен, натъжен, мрачен и щастлив, че съм жив.

Кълна се, че всички тия усещания и чувства, както и много още, могат да се изпитат накуп след една битка. Капитанът продължаваше да ме гледа мълчаливо, по-изпитателно от всякога, докато накрая се почувствах неловко. Бях очаквал похвали, приятелска усмивка, нещо, което да потвърди одобрението му, че съм се държал като мъж на място. Затова ме смущаваше този продължителен поглед, в който не можех да отгатна нищо друго, освен несмутимата вгълбеност, позната от други случаи; не можех да отгатна какво крие той — какви чувства или може би тяхното пълно отсъствие. Поглед, в който така и не успявах да вникна. Не можах да го проумея, докато не мина много време и не изтекоха много години. Помня как един ден, бях вече зрял мъж, се сепнах, защото ми се стори, че гледам по същия начин.

Чувствах се неловко, та реших да направя нещо, което да ни изтръгне от това положение. Тъй че раздвижих натъртеното си тяло, затъкнах немската шпага в колана, до дагата, и се изправих.

— Да потърся ли нещо за ядене и пиене, капитане?

Светлините на пламъците танцуваха по лицето му. Минаха няколко минути, преди да ми отговори. А когато го стори, се задоволи да сведе утвърдително орловия си профил. После остана загледан в мен, докато аз му обърнах гръб и потеглих след сянката си.

Светлината на пожара нахлуваше през един прозорец и обагреше в червено стените вътре. Всичко в къщата беше с главата нагоре: изпотрошени мебели, окадени пердета по пода, обърнати сандъци, разхвърляна покъщнина. Нозете ми скърцаха, стъпвах по всичко това, докато обхождах къщата от долу до горе, търсейки килер или склад, все още непосетен от наши другари. Спомням си безкрайната тъга, която лъхаше от това разграбено и тъмно жилище, от отсъствието на живот, който някога е давал топлина на помещенията, от опустошението и разрухата на нещо, което в друго време е било дом, огласян несъмнено от детски смях, или където някога възрастните са разменяли нежни ласки или любовни думи. Постепенно любопитството ми да си представям интимността на едно пространство, до което по принцип не би трябвало да имам достъп, отстъпи място на нарастваща пустота. Представях си нашата къща в Оняте, обезлюдена от войната, майка ми и сестрите ми — прокудени

или сполетени от нещо по-лошо, виждах как в стаите нахлува някакъв млад чужденец, който подобно на мен вижда разпилени по пода, счупени и изгорени скромните дири на нашите спомени и нашия живот. И с обичайния войнишки егоизъм се зарадвах, че съм във Фландрия, а не в Испания. Понеже, уверявам ви, във войнския занаят фактът, че нещастieto е сполетяло другите винаги носи някаква утеха. В подобни изпитания за завиждане е онзи, който си няма никого на този свят и не рискува ничия обич, само собствената си кожа.

Не открих нищо, което да си заслужава труда. Спрях за малко да се облекча на една стена и вече закопчавах панталоните си и се канех да изляза оттам, когато се сепнах. За миг останах като вцепенен, заслушан, докато не го чух отново. Беше тихо и дълго стенание, слаб поплак, който идваше от дъното на тесния коридор, покрит с отломки. Би могло да се вземе за вой на страдащо животно, ако на моменти не се долавяха почти човешки нотки. Тъй че изтеглих дагата си предпазливо — при подобна теснотия дългата шпага не можеше да се развърти, — и прилепен към стената се приближих много бавно, за да проверя какво беше това.

Пожарът отвън осветяваше половината стая, хвърляйки сенки с червеникави очертания по стената, на която висеше килим, разкъсан с нож. Под килима, опрял гръб в ъгъла между стената и един строшен шкаф, лежеше човек. Пламъците, които се отразяваха в стоманата на нагръдника му, разкриваха, че е войник. Те осветяваха още дългата му, руса коса, разчорлена и изцапана с кал и кръв, безцветните очи и следите от ужасяващо изгаряне, превърнало едната страна на лицето му в жива рана. Не помръдваше, впил очи в светлината, идваща откъм прозореца. От откряналата му уста излизаше онова стенание, което бях чул от коридора. Глухо и равно стенание, в което понякога се промъкваха неразбираеми думи на чужд език.

Приближих се бавно до него, без да пускам дагата, като дебнех внимателно ръцете му — да не би да стиска някакво оръжие. Ала онзи клетник не беше в състояние да стиска каквото и да било. Приличаше на пътник, седнал край брега на реката на мъртвите. Приличаше на човек, забравен от лодкаря Харон, на едно предпоследно пътуване. Останах няколко секунди приклепнал край него, наблюдавах го

любопитно, но той сякаш не забелязваше присъствието ми. Продължи да гледа през прозореца, неподвижен, накъсвайки неспирното си пъшкане с нечленоразделни, непознати думи, дори когато докоснах ръката му с върха на дагата си. Лицето му представляваше страховито подобие на двуликия Янус: едната страна непокътната, а другата — превърната в пихтия от изгорено и съсечено месо, сред което блестяха миниатюрни капчици кръв. Ръцете му също изглеждаха обгорени. Бях видял достатъчно мъртви холандци в пламналите конюшни зад къщата и си представих как този, ранен в престрелката, се е влачил сред горящите главни, за да се скрие тук.

— *Flamink?*

Не отговори, само продължи с безкрайния си стон. След като го наблюдавах известно време, заключих, че става дума за млад човек, не много по-възрастен от мен. А ако съдех по нагръдника и облеклото — той бе един от бронираните конници, които ни атакуваха сутринта, при мелницата на Руйтер. Навярно дори се бяхме сражавали близо един до друг, когато холандците и англичаните опитваха да разкъсат строя, а ние, испанците, бранехме отчаяно живота си. Пътят на войната, разсъждавах аз, има странни лъкатушения, крие любопитни обрати на съдбата. При все това, успокоен след ужаса на деня и настигането на бегълците, не чувствах нито враждебност, нито ожесточение. Много испанци бях видял да умират в този ден, ала още повече неприятели. За момента везните не клоняха на ничия страна. Това беше само един беззащитен човек и аз бях преситен от кръв. Тъй че прибрах дагата си и после излязох навън, при капитан Алатристе и другите.

— Вътре има човек — казах аз. — Войник.

Капитанът, който не беше помръднал от моето тръгване, едва повдигна очи.

— Испанец или холандец?

— Мисля, че е холандец. Или англичанин. Тежко ранен.

Алатристе кимна лениво с глава, сякаш на този етап от денонощието би било странно да се натъкнеш на жив еретик или на такъв в цветущо здраве. Сетне вдигна рамене, все едно питаше защо му казвам това.

— Помислих си — подхвърлих аз, — че можем да му помогнем.

Сега вече ме погледна. Направи го много бавно. Видях как обръща лицето си на фона на близкото зарево.

— Помислил си — измърмори той.

— Да.

Остана известно време неподвижен, загледан в мен. После се извърна леко към Себастиан Копонс, който стоеше все така до него, опрял се на стената, без да проронва дума, със смъкната назад превръзка. Стори ми се, че в дългото мълчание чух пращенето на пламъците.

— Сметнал си — повтори той, вгльбено.

Изправи се на крака с голяма мъка, сякаш му беше трудно да размърда костите си. Изглеждаше мрачен и много уморен. Видях, че Копонс става след него.

— Къде е?

— В къщата.

Поведох ги през помещенията и коридора към задната стая. Еретикът не беше мръднал от мястото си между шкафа и стената и стенеше едва чуто. Алатристе се спря на прага и му хвърли един поглед, преди да се приближи. После се наведе малко и го наблюдава няколко мига.

— Холандец е — заключи накрая той.

— Можем ли да му помогнем? — попитах аз.

Сянката на капитан Алатристе сега беше застинала на стената.

— Разбира се.

Усетих, че Себастиан Копонс минава покрай мен. Ботушите му изскърцаха по счупените плочи на пода, докато отиваше към ранения. Тогавя Алатристе дойде при мен, а Копонс посегна към хълбока си и извади бискайката.

— Да се махаме — каза ми капитанът.

Възпротивих се на натиска на ръката му върху моето рамо. Поразен наблюдавах как Копонс опира дагата във врата на холандеца и прерязва гърлото му от ухо до ухо. Вдигнах слисан очи към тъмното лице на Алатристе. Не виждах погледа му, макар да знаех, че е впит в мен.

— Беше... — заговорих аз, запъвайки се.

Внезапно млъкнах, понеже изведнъж думите ми се сториха излишни. Дръпнах се несъзнателно, за да освободя рамото си от ръката на капитана. Десницата му обаче ме държеше здраво. Копонс вече се надигаше бавно и след като избърса острието на дагата в дрехите на

другия, я прибра в калъфа. После мина покрай нас и пое по коридора, без дума да обели.

Обърнах се рязко, почувствал най-сетне, че рамото ми е свободно. Сетне направих две крачки към младежа, който сега вече беше мъртъв. Нищо в сцената не беше по-различно, освен че стенанието не се чуваше вече и че по яката на бронята се стичаше тъмно петно, гъсто и блестящо, чийто червен цвят се сливаше с отблясъците на пожара в прозореца. Изглеждаше по-самотен отпреди, с тъй разтърсваща самота, че аз изпитах силна и дълбока мъка, сякаш видях самия себе си, или може би част от мен, легнал там на пода, опрял гръб на стената, с неподвижни, отворени очи, загледан в нощта. Несъмнено, помислих си аз, съществува някой някъде на света, който очаква завръщането на този, който вече никога никъде няма да отиде. Навярно има майка, годеница, сестра или баща, които се молят за него, да е жив и здрав, да се върне. Навярно има легло, в което е спал като дете и местност, която го е видяла как расте. И никой там не знае, че той е мъртъв.

Не зная колко време съм останал така, загледан в мъртвия. Накрая чух стъпки и без да има нужда да се обръщам, разбрах, че капитан Алатристе е бил постоянно до мен. Усетих познатия, остър мирис на пот, кожа и метал на дрехите и военното му снаряжение. А после чух гласа му.

— Един мъж знае кога е дошъл краят... Този го знаеше.

Не отговорих. Продължавах да гледам трупа на холандеца. Сега кръвта образуваше огромно тъмно петно под изпънатите крака. Невероятно, рекох си аз, колко много кръв имаме в тялото си: поне две или три асумбре^[2]. А колко лесно изтича...

— Единствено това можехме да направим за него — додаде Алатристе.

Пак не отговорих, от доста време не бях казвал нищо. Най-сетне го чух да се раздвижва. Остана още миг до мен, като че ли се двоумеше дали да ме заговори отново или не, сякаш между нас бяха останали безброй неизказани думи и ако той излезеше от това място, без да ги е произнесъл, никога вече нямаше да бъдат изречени. Ала остана безмълвен. После чух как стъпките му се отдалечиха към коридора.

Едва тогава се размърдах. У мен се надигаше сляп гняв, който не познавах, който не бях усетил до онази нощ. Отчаян гняв, горчив като мълчанията на самия Алатристе.

— Ваша милост иска да каже, че сме извършили едно добро дело?... Че сме постъпили добре?

Никога досега не му бях говорил с такъв тон. Стъпките спряха и гласът на Алатристе прозвуча странно глухо. Представих си светлите му очи в полумрака, зареяни унесено в пустотата.

— Когато дойде мигът — каза той, — моли се на Бога някой да постъпи така и с теб.

Така стояха нещата в нощта, в която Себастиан Копонс преряза гърлото на ранения холандец, а аз дръпнах рамото си изпод ръката на капитан Алатристе. Така и аз пристъпих, почти без да си давам сметка, онази странна тъмна граница, която всеки здравомислещ човек рано или късно прекосява. Там, застанал сам до нозете на трупа, започнах да гледам света с други очи. Намерих се във владение на ужасна истина, която до този миг само бях предугаждал в зеленикавия поглед на капитан Алатристе: който убива отдалеч, не знае нищо за самото убиване. Който убива от разстояние, не извлича никакъв урок нито за живота, нито за смъртта, нито рискува, нито цапа ръцете си с кръв, нито чува дишането на противника, нито чете страха, смелостта или безразличието в очите му. Който убива от разстояние, не изпробва нито ръката, нито сърцето си, нито съвестта си, нито създава призраци, които през остатъка от живота му да го навестяват нощем, точни като за уговорена среща. Който убива от разстояние, е подлец, той прехвърля на други мръсната и тежка задача, която се пада нему. Който убива от разстояние, е по-лош от другите, защото не познава гнева, омразата, отмъщението и ужасното страдание на плътта и кръвта при съприкосновението със стоманата, ала също така не познава и милостта, и угризението. Затова този, който убива от разстояние, не знае какво губи.

---

[1] Драгун — в много европейски войски — конници, обучени да действат и като пешаци. — Б.р. ↑

[2] Мярка за течност, приблизително 2 л. — Б.пр. ↑

VII ОБСАДАТА

*От Иниго Балбоа
за дон Франсиско де Кеведо,
кръчмата „Дел Турко“, улица „Толедо“,
до Пуерта Серада, Мадрид
Скъпи дон Франсиско,*

Пиша на Ваша милост по настояване на капитан Алатристе, за да се уверите, както казва той, в моя напредък в писането. Затова простете грешките ми. Ще Ви съобщя, че напредвам с четенето, доколкото е възможно, и използвам всеки случай, за да се упражнявам в краснопис. В свободните мигове, които в живота на носача и на войника са колкото в живота на другите или дори повече, уча от отец Салануева склоненията и глаголите на латинския. Отец Салануева е капелан на нашия легион и, казано съвсем по войнишки, е на левги разстояние от същинския свят човек. Но има неуредени сметки с моя господар и му дължи услуги. Истината е, че се грижи много за мен и ми посвещава цялото си време, когато е трезвен (той е от тези свещеници, които употребяват виното по-скоро за пиене, отколкото за причестяване), за да подобри възпитанието ми с помощта на едни „Коментари“ на Цезар, а също и с книгите на Стария и Новия Завет. Споменавайки за книги, трябва да благодаря на Ваша милост, задето ми изпратихте „Знаменитият идалго дон Кихот де ла Манча“, втората част на „Знаменитият идалго“, която чета с такова удоволствие и наслада, с каквито и първата.

Що се отнася до живота ни във Фландрия, Ваша милост сигурно вече знае, че в последно време настъпиха някои промени. Със зимата приключи и престоят ни като гарнизон по продължението на река Остер. Старият легион

на Картахена е под самите стени на Бреда, участваме в обсадата. Тежко е, защото холандците са се укрепили доволно добре. Правим все едно и също: ров и контраров, мина и контрамина, окоп и контраокоп, тъй че грохваме и приличаме по-скоро на къртици, отколкото на войници. Това води до такива неудобства, мръсотия, пръст и бълхи, че повече няма накъде. Освен това е работа, която ни излага на набезите и атаките, които извършват ония от града и на нестихващия огън на стрелковата част. Стените на града не са от пръст, а от тухли. Това намалява ефекта от атаките на артилерията ни. Градът се защитава от петнадесет добре защитени укрепления и ровове с четиринадесет равелини^[1]. Фортификационната система е организирана така добре, че стени, укрепления, равелини, трапове и ровове се пазят едни други, така че всяко приближаване на нашите се оказва много трудно осъществимо и струва усилия и жертви. Защитата се води от холандеца Юстин фон Насау, роднина на другия Насау, Мориц. Разправят, че вътре има французи и валонци при Гинекенската порта, англичани при Болдукската, фламандци и шотландци при Антверпенската. И всичките — все опитни бойци. Тъй че е невъзможно да се превземе града с щурм. Оттук и необходимостта от търпеливата обсада, която с цената на много труд и жертви нашият генерал дон Амбросио Спинола поддържа с петнадесет легиона от народи, изповядващи католическата вяра. Измежду тях испанците, както обикновено, са най-малобройни, но пък винаги се използват в най-рисковите задачи, изискващи опитни и дисциплинирани бойци.

Ваша милост би бил очарован да види със собствените си очи обсадните съоръжения и изобретателността, с която са измайсторени. Със сигурност са изумителни за цяла Европа, защото всяко село и всяко укрепление около града са свързани с окопи и крепост, за да възпрепятстват излизанията на обсадените и за да се предотврати идването на помощ отвън. В нашия лагер

понякога с цели седмици не спираме да работим с кирката и лопата, вместо с пиките и аркебузите.

Страната е равна, с ливади и дървета, с малко вино, с лоша, болна вода, опустошена и ограбена от войната. Тъй че провизиите са оскъдни. Крина жито струва осем флорина, когато го има. Дори цената на ряпата е хвъркнала до небесата. Жителите и продавачите от съседните селца се осмеляват да носят храна в нашия лагер само крадешком. Някои испански войници, за които гладът стои над репутацията им, ядат месото на умрелите коне, отвратителна храна. Ние, носачите излизаме да набавяме фураж понякога много далеч, дори в неприятелска територия, излагайки се на обстрела на артилерията на еретиците, която сегиз-тогиз уцелва някого от пръснатите насам-натам хора. Собственият ми живот немалко пъти е зависел от това колко здрави са краката ми. Мизерията е голяма, както казах, и в нашите окопи, и в града. Това се оказва в наша полза и в полза на истинската вяра, понеже французите, англичаните, шотландците и фламандците, тия, които пазят града, са свикнали на по-охолен живот, та гладът и лишенията ги изтерзават повече, отколкото нас в лагера, по-специално испанците. Тук повечето хора отдавна са свикнали да страдат в името на Испания и да се бият извън нея, като не очакват друго, освен къшей сух хляб и малко вода или вино, за да могат да го преглътнат.

Колкото до здравословното състояние, аз съм добре. Утре ставам на петнадесет години и съм пораснал с още няколко инча. Капитан Алатристе, както винаги, не може да се похвали с много плът по тялото и много думи в устата. Ала недоимъкът не изглежда да го е засегнал особено. Навярно защото, както той самият казва (засуквайки мустак в една от своите гримаси, която би могла да мине за усмивка), е живял в оскъдица през по-голямата част от живота си, а и войникът привиква към всичко, към беднотията — също. Вече Ви е известно, че той е от хората, неизкушени от перото и писането на писма. Но ми поръчва да Ви предам, че благодари за

вашия писма. Настойчиво ме моли още да Ви поздравя и да Ви предам цялото му уважение и обич. Да предадете същото на всички приятели в кръчмата на Лебрихана „Дел Турко“.

И едно последно нещо. Зная от капитана, че Ваша милост напоследък посещавате Двореца. В такъв случай е възможно при някакви обстоятелства да срещнете едно момиче, по-скоро девойка, на име Анхелика де Алкесар, която несъмнено познавате. Тя беше и по всяка вероятност продължава да е придворна дама на нейно величество кралицата. В такъв случай бих желал да Ви помоля за една много лична услуга. Ако прецените, че се предоставя сгоден случай, да ѝ кажете, че Иниго Балбоа е във Фландрия, служи на нашия господар, краля и на светата католическа вяра, и се сражава достойно като испанец и войник.

Ако го сторите за мен, скъпи дон Франсиско, преклонението и приятелството ми, които винаги съм хранил към Вас, ще бъдат още по-големи.

Господ да пази Вас, както и всички нас.

Иниго Балбоа Агире

(под стените на Бреда, първи април на хиляда шестстотин двадесет и пето лето)

От окопа можеше да се чуе как копаят холандците. Диего Алатристе залепи ухо на една от гредите, забити в земята, за да поддържа прътите и кошовите за укрепване на рова. Още веднъж чу глухото храс-храс, идващо от недрата на земята. От една седмица в Бреда работеха денонощно, за да отрежат пътя за окопа и подземната галерия, която атакуващите насочваха към равелина, наричан от тях Гробището. По този начин, педя по педя, едните напредваха с мината, а другите с контрамината, първите решени да взривят няколко бурета с барут под холандските укрепления, вторите заинатени да отвърнат любезно със същото под самите нозе на воините на католическия крал. Всичко беше въпрос на усърдие и бързина — кой ще копае по-пъргаво и ще запали първи фитилите.

— Гадно добиче — рече Гароте.

Стоеше, разчорлен, и се прицелваше, разположил се зад кошовите, с мускет, насочен между дъските, служещи му за бойница, с готов, димящ фитил. Бърчеше нос с погнуса. Въпросното гадно добиче беше едно муле, което от три дни лежеше мъртво на слънцето, на няколко хвърлея от окопа, на ничия земя. То избяга от испанския лагер и едва-що появило се между двата противника, един мускетен изстрел от крепостната стена, го просна с краката нагоре. Сега смърдеше, цялото покрито с мухи.

— Откога се мотаеш, а нямаш холандец — подхвърли Мендиета.

— Почти съм готов.

Мендиета беше седнал в дъното на рова, в нозете на Гароте и се пощеше с тържествено баско старание. В окопите, когато им дотегнеше да живеят по главите и в дрипите ни, въшките излизаха на ленива разходка. Бискаецът беше проговорил без особен интерес, погълнат от заниманието си. Брадата му беше пораснала, дрехите му се бяха превърнали в кални парцали, както впрочем и на всички останали, включително на самия Алатристе.

— Виждаш ли го въобще?

Гароте поклати глава. Беше свалил шапката си, за да представлява по-ниска мишена за тия отсреща. Къдравата му, мазна коса беше прибрана на тила в мръсна опашка.

— Сега не, но от време на време се показва... Следващия път ще го отнеса, кучия му син.

Алатристе хвърли бегъл поглед над ограждението, като се прикриваше между дъските и вършините. Холандецът вероятно беше един от сапъорите, работещи на входа на тунела, на двайсетина метра пред нас. Каквото и да правеше, движенията му откриваха леко, не прекалено, главата му. Но и това беше достатъчно за Гароте, считан за добър стрелец, да го държи на мушката, без да бърза, докато му падне в ръцете. Малагенецът, спазвайки принципа „око за око“, искаше да отвърне на жеста с мулето.

В окопа имаше дузина и половина испанци. Беше един от най-предните, който се виеше досами холандските позиции. Отделението на Диего Алатристе прекарваше тук две от всеки три седмици, заедно с останалата част от взвода на капитан Брагадо, разпределен по близките окопи и ровове, всички разположени между укреплението при

гробницето и река Мерк, на два пушечни изстрела от главната стена и цитаделата на Бреда.

— Ето го еретикът — измърмори Гароте.

Мендиета, който току-що беше намерил една бълха и я разглеждаше с приятелско любопитство, преди да я смаже между пръстите си, вдигна за секунда глава, заинтригуван:

— Засече ли холандец?

— Да, засякох го.

— Прати го в пъкъла тогава.

— Това се каня да сторя.

След като прокара език по устните си, Гароте духна фитила и започна внимателно да наглася мускета, притваряйки лявото си око. Показалецът му докосваше леко спусъка, сякаш бе зърно на женска гърд, на някоя от жените, струващи половин дукат. Алатристе се наведе още малко и мярна една открита глава, надигнала се неблагоприятно над холандския окоп.

— Още един, който умира в смъртен грях — чу той провлечения глас на Гароте.

После проехтя изстрелът и с избухването на барута Алатристе видя главата отсреща внезапно да изчезва. После се чуха гневни викове и три-четири пушечни гърмежа вдигнаха пръст в испанското ограждение. Гароте, който отново беше легнал в окопа, се смееше тихичко, с димящ мускет между краката. Отвън прозвучаха още изстрели и ругатни, изречени на фламандски.

— Така им се пада — отбеляза Мендиета, откривайки нова бълха.

Себастиан Копонс отвори едно око, после пак го затвори. Изстрелът на Гароте беше прекъснал сиестата му край ограждението, където придремаваше, отпуснал глава на едно мухлясало одеяло. Любопитни, братята Оливарес също показаха рошавите си като на турци глави от един край на окопа. Алатристе се отпусна и седна, облегал гръб в насипа. После пъкна ръка във вътрешния си джоб и потърси парче черен, твърд хляб от дажбата, което пазеше от предишния ден. Поднесе го към устата си и го навлажни със слюнка, преди да започне да го дъвче, без да бърза. Примесено с миризмата на мъртвото муле и задушливия въздух в рова, то не беше особен деликатес. Ала нямаше голям избор и дори това парче хляб

представляваше истинско пиршество. Никой нямаше да донесе нови провизии до вечерта, когато можеше да се използва прикритието на тъмнината. Прекалено рисковано беше по светло.

Мендиета беше оставил една бълха да лази по горната част на дланта си. Накрая, отегчен от играта, той я размаза с един удар. Гароте чистеше с шомпола все още горещото дуло на аркебуза и си тананикаше някаква италианска мелодийка.

— Някои са били в Неапол — рече след малко и усмивката му се бялна на мургавото му, мавърско лице.

На всички им беше известно, че Курро Гароте беше служил две години в легиона на Сицилия и четири в Неаполския, а после бил принуден да смени климата след няколко неизяснени премеждия, включващи жени, ножове, нощни грабежи, съпроводени с прескачане на зидове и убийства, един принудителен престой в затвора „Викария“ и друг, доброволен, в убежището на църквата „Де ла Капела“. Затова можеше спокойно да каже следното:

*Когато плаща си оставих,
спасявайки глава и кожа,
съдът какво ще ми направи,
щом съм захвърлил вече ножа
и в папските земи защита
потърсих, докато се скитах?*

Работата е там, че покрай тия си занимания Гароте беше имал време да пропътува с галерите на нашия господар, краля, брега на Берберия и островите на Ориента, опустошавайки земите на неверниците и ограбвайки турски платноходи. В онези години, твърдеше той, бил събрал достатъчно плячка, за да се оттегли и да заживее без финансови затруднения. И така би постъпил, ако пътя му не били пресекли твърде много създания от женски пол и ако не бил прекомерно пристрастен към хазарта. При вида на зарове или на тесте карти, малагенецът пристъпваше решително към дело и беше в състояние да проиграе и слънцето, преди да е изгряло.

— Италия — повтори той тихо, със зареян поглед и все още със замечтана усмивка на устните.

Беше го казал тъй, сякаш произнасяше име на жена. Капитан Алатристе го разбираше добре. Макар да не го разгласяваше така разпалено като Гароте, той също имаше своите италиански спомени, които в един окоп във Фландрия изглеждат още по-сладки, ако това е възможно. Подобно на всички ветерани, сражавали се там, той също тъгуваше за онази земя. Или може би това, за което наистина тъгуваше, беше младостта под синьото и безбрежно небе на Средиземноморието. На двадесет и седем години, получил отпускно свидетелство от легиона си, след озаптяването на разбунтувалите се покръстени мюсюлмани във Валенсия, той се беше записал в легиона на Неапол и се бе сражавал срещу турци, бербери и венецианци. Бе кръстосвал островите в Адриатическо море с капитан Контрерас, очите му бяха видели как гори ескадрата на неверниците при Ла Голета на галерите на Санта Крус, а също и как се къпят в испанска кръв зловещите плитчини при Лас Керкенес. От последното място си беше тръгнал, влачейки със сетни сили младия и тежко ранен Алваро де ла Марка, бъдещия граф Де Гуадалмедина. В онези млади години ударите на съдбата и прелестите на Италия се бяха редували с немалко опасности и премеждия. В крайна сметка обаче нищо не бе успяло да вгорчи сладкия спомен за лозята по полегатите склонове на Везувий, за другарите, музиката, виното в кръчмата на Чорильо и красивите жени. За зло или добро, през тринадесета година неговата галера бе пленена в устието на Босфора, провлака при Константинопол, и половината от хората бяха съсечени и повалени от турските стрели под самите корабни платна. Той самият, ранен в крака, се видя свободен, едва когато корабът, в който го караха като пленник, бе превзет на свой ред. Две години по-късно, през петнадесетото лето на този век и токущо навършил Христова възраст, Алатристе беше един от хиляда и седемстотинте испанци и италианци, които с флота от пет плавателни съда опустошаваха в продължение на четири месеца бреговете на Леванта^[2], а после се прибраха в Неапол с богата плячка. Там за пореден път колелото на съдбата се завъртя надолу. Една жена със смугла кожа, наполовина италианка, наполовина испанка, с черни коси и големи очи, от тия, които казват, че умират от страх при вида на мишка, но се радват да срещнат половин взвод стрелци, беше започнала с молба да ѝ купи сливи от Генуа, после златна верижка и за десерт — копринени дрехи. Накрая, както обикновено става, измъкна и

последния му грош. Сетне приключението придоби привкус на комедия от Лопе, включително с посещение в неподходящ час и натъкване на непознат по риза там, където не би трябвало да го има. Неубедително звучаха оправданията на хубавелката, която безсрамно наричаше непознатия свой братовчед, макар по-скоро да ставаше дума не за от братовчед, а просто за побратим в леглото. Освен това Диего Алатристе не беше на такива години, че да се остави да го баламосват. Тъй че след като беляза мимоходом с една резка бузата на жената, принуди предполагаемия братовчед да се бие без долни гащи, което урони мъжествеността му при заемане на позиция и всичко завърши с две педи желязо между гърдите и гърба на натрапника. А Диего Алатристе трябваше да си плюе на петите, преди да са го тикнали в затвора. Предпазната мярка се състоеше в това да отплава скоропостижно за Испания с помощта на един стар познат, вече споменавания от мен Алонсо де Контрерас. Когато бяха още хлапаци на една и съща възраст, тринадесет години, Алатристе беше поел с Контрерас за Фландрия под знамената на принц Алберто.

— Ето го Брагадо — каза Гароте.

Капитан Кармело Брагадо вървеше покрай окопа с приведена глава и шапка в ръка, за да не предизвиква внимание, стремейки се да бъде извън обстрела на противниковите стрелци, разположени в равелина. Ала дори и така, понеже си беше снажен, като повечето мъже от Леон, му беше трудно да се промъкне в целия си шестфутов ръст под носа на холандците. Няколко мускетни изстрели профучаха над ограждението в чест на пристигането му.

— Господ да ги убие — изръмжа Брагадо, залягайки между Копонс и Алатристе.

С шапка в дясната си ръка той си вееше към лицето, лявата ръка бе отпуснал на дръжката на шпагата — от битката при мелницата на Руйтер тя беше осакатена, липсваха безименият пръст и кутрето. След малко, точно както беше постъпил Диего Алатристе, и той прилепи ухо към една от дъските, забити в земята, и свъси вежди.

— Тия къртици, еретиците, са се разбързали — каза той.

После се дръпна назад и почеса мустака си там, където се стичаше потта от носа му.

— Нося две лоши новини — добави той след малко.

Огледа плачевното състояние на землянките, натрупалата се отвред мръсотия, окаения вид на войниците и сбърчи нос от зловонието на умрялото муле.

— Въпреки че за испанците — подметна той, — да има само две лоши новини си е направо добра новина.

След това отново замълча, докато накрая направи кисела гримаса и се почеса по носа.

— Снощи убиха Ульоа.

Някой изруга, останалите мълчаха. Ульоа беше ефрейтор на отделение, стар войник. Преди да получи нашивките си, беше служил с тях и винаги се беше проявявал като добър другар. Според краткото обяснение на Брагадо, бил излязъл да се запознае по-отблизо с холандските окопи, заедно с един италиански сержант. Само италианецът се върнал.

— В чия полза е завещанието му? — поинтересува се Гароте.

— В моя — отвърна Брагадо. — И една трета за църковни литургии.

Известно време останаха смълчани и това беше всичко, с което почетоха паметта на Ульоа. Копонс продължаваше със сиестата, Мендиета — с лова на бълхи. Гароте, който беше привършил с почистването на мускета, скъсяваше ноктите си, като ги гризеше със зъби и плюеше парченцата, черни като душата му.

— Как върви нашето миниране? — попита Алатристе.

Брагадо направи обезсърчена гримаса.

— Върви бавно. Сапъорите се натъкнаха на прекалено мека почва, при това се просмуква вода от реката. Трябва много да укрепват и им отнема доста време... Опасяваме се, че еретиците ще стигнат първи и ще ни вдигнат във въздуха.

В края на окопа, извън обсега на погледите им, се чуха изстрели. Залпът беше кратък, но силен. Сетне всичко отново потъна в тишина. Алатристе гледаше капитана, в очакване да оповести най-последно и втората новина. Брагадо никога не ги посещаваше само за удоволствието да поседи с тях.

— На ваши милости — рече той накрая, — се пада да отидете в галериите.

— Мамка му — изруга Гароте.

Галериите представляваха тесни тунели под окопите, изкопани от сапъорите. Бяха покрити отгоре с одеяла, дъски и кошове. Използваха се, за да се проваля работата на противника, но и за да се проникне в предните му позиции, чрез навлизане в ровове, ями и ремонтни съоръжения, където се взривяваха фишеци и врага се опушваше със сѳра и мокра слама. Беше гаден начин да се биеш — под земята, на тъмно, в толкова тесни пространства, че често мъжете трудно се движеха един по един, пълзешком, задушавани от топлината, облака барут и серните пари, сражавайки се като слепи къртици с ками и пистолети. Тунелите в съседство с укреплението при гробищата описваха дъги и завои около главния тунел на испанците и близко разположения тунел на холандците, докато враждуващите страни се стремяха да си пречат едни други. Обичайна практика беше да събориш някоя стена с кирки или взрив и да връхлетиш на вражите сапъори. Тогава наставаше истинска бъркотия от удари с ками и гърмежи, удряше се дори с късите лопати, които специално за целта се точеха с брус, докато ръбовете им заприличваха на острие на нож.

— Време е — каза Диего Алатристе.

Беше се притаил на входа на главния тунел с групата си. Капитан Брагадо ги наблюдаваше малко по-отдалеч, клекнал в един ров с останалата част от отделението и още дузина войници от неговия взвод, готов да се притече на помощ, ако се наложи. Колкото до Алатристе, придружаваха го Мендиета, Копонс, Гароте, галисиецът Ривас и двамата братя Оливарес. Мануел Ривас беше добро, русокосо и синеоко момче, много надеждно и смело, испанският му обаче беше отворителен, със силния акцент на жител на Финистере^[3]. Що се отнася до братята Оливарес, те си приличаха като близнаци, без да са такива. Чертите им бяха много сходни, бяха с черни коси и тъмни гъсти бради под изящните семитски носове, които от цял километър издаваха произхода им. Дватамата твърдо отказваха да вкусят сланина. Последното въобще не тревожеше другарите им, понеже проблемите за чистата кръв така и не проникнаха в легионите. Приемаше се, че ако някой пролива кръвта си на бойното поле, то кръвта му е благородна и чиста. Дватамата братя ходеха навсякъде заедно, спяха опрени гръб в гръб, поделяха дори последния къшей хляб и се пазеха един друг в битка.

— Кой ще тръгне първи? — попита Алатристе.

Гароте изоставаше назад, привидно твърде зает да проверява острието на дагата си. Пребледнял, Ривас понечи да излезе напред. Но Копонс, както обикновено пестелив на жестове и думи, грабна шепа клечки от земята и предложи на другарите си да теглят жребий. Мендиета изтегли най-късата. Погледа я известно време и после, без да казва нищо, нагласи дагата си, остави шапката и шпагата на земята, взе малкия, добре смазан пистолет, който му подаде Алатристе, и навлезе в тунела, стиснал в другата ръка наточената къса лопата. След него тръгнаха Алатристе и Копонс, след като също се освободиха от шпагите и шапките и затегнаха здраво връзките на късите кожени елечи. Последваха ги останалите, във върволица по един. Брагадо и останалите отвън ги следяха безмълвно.

Началото на главната галерия беше осветено от насмолена факла, чиято белезникава светлина проблясваше по голите, запотени торсове на немските сапъори. Те бяха спрели работата си, за да ги пуснат да минат, и седяха приклекли, подпрени на кирките и лопатите. Немците бяха толкова добри в копаенето, колкото и в боя, най-вече когато им бе добре платено и когато бяха трезви. Дори жените им, които сновяха с мулетата си, натоварени с провизии от лагера, носеха на рамо кошове и инструменти. Ефрейторът им, мъж с рижава брада и ръце, подобни на пушени бутове от Алпухара, поведе групата през плетеницата от галерии, укрепени с дъски, одеяла, вършини и кошове. Колкото повече напредваха към холандските позиции, толкова пониски и по-тесни ставаха те. Най-сетне сапъорът се спря при отвора на един проход, който нямаше и три стъпки височина. Висящ светилник осветяваше един фитил, който се губеше в тъмнината, зловец като черна змия.

— *Eine*, една вара^[4] — каза немецът, показвайки с ръце дебелината на стената от пръст, отделяща края на укреплението от холандския тунел.

Алатристе кимна и всички се дръпнаха от тесния проход, залепяйки се за стената, притискайки кърпи към носовете и устите си. Тогава немецът им отпрати една усмивка и каза:

— *Zum Teufel!*^[5]

После взе светилника и го поднесе към фитила.

Кости. Тунелът минаваше под гробището и сега отвред се сипеха кости, разбъркани с пръст. Дълги и къси кости, голи черепи, пищяли, гръбначни прешлени. Цели скелети, увити в разкъсани и мръсни покрови, в дрехи, станали на дрипи, прокъсани от времето. Всичко това — примесено с барутния прах и отломките, с проядените дъски от ковчези и парчетата от надгробни камъни. И една противна смрад, която нахлу в укреплението след взрива. Диего Алатристе тръгна пълзешком с останалите към отвора, блъскайки се в цвъртящите от ужас пльхове. Имаше една дупка, през която се виждаше небе и от нея се процеждаха малко светлина и въздух. Минаха под тази мъждива светлина, помътена от дима на изгорелия барут, после навлязоха в мрака от другата страна, където се носеха стонове и викове на различни езици. Алатристе усещаше тялото си, плувнало в пот под елека, устата — суха, с пръст под кърпата, предпазваща я от барутния облак. Напредваше, влачейки се на лакти. Нещо кръгло се дотърколи до него, избутано от краката на мъжете пред него. Беше човешки череп. Ръцете му се опираха в остатъка — скелетът в ковчеза, разпаднал се при експлозията и срутването — докато минаваше отгоре му, като дереше бедрата си в натрошените кости.

Не мислеше. Напредваше пълзешком, педя по педя, стиснал челюсти и затворил очи, за да не се пълнят с пръст, задъхващ се от усилието под парчето плат, покриващо главата му. Не чувстваше. Вдървените му от напрежение мускули не се интересуваха от друго, освен да го изведат жив от това пътуване през царството на мъртвите и да му позволят да види отново светлината на деня. В този критичен момент съзнанието му не отчиташе друго усещане, освен това упорито, механично повтаряне на професионални движения, присъщи за войнишкия занаят. Тласкаше го примирението пред неизбежното и фактът, че един негов другар се движи отпред, а друг го следва отзад. Това беше мястото, което Съдбата му отреждаше на земята — или за да сме по-точни, под нея, — и нищо от мислите или чувствата му не беше в състояние да го промени. Затова бе нелепо да прахосва време и концентрация в нещо друго, освен в пълзенето с малкия пистолет в едната ръка и с дагата в другата, без друга причина, освен зловещия ритуал, който други мъже са повтаряли в продължение на векове: да убива, за да остане жив. Всичко друго извън тази проста истина

нямаше смисъл. Кралят и родината му — която и да бе истинската родина на капитан Алатристе, — се намираха прекалено далеч от това място под земята, от тази тъмнина, от която долитаха, все по-отблизо, стенанията на холандските сапъори, изненадани от експлозията. Несъмнено Мендиета беше стигнал до тях, защото сега Алатристе чуваше глухи удари, хрущене на плът и кости при досега с късата лопата, с която бискаецът действаше без притеснения.

След отломките, костите и барутния облак, укритието се разширяваше в по-голямо помещение — холандският тунел, превърнал се в мрачно преддверие на ада. В един ъгъл още догаряше фитилът на лоен светилник: колеблива, червеникава светлинка, която едва стигаше, за да придаде очертания на стенещите в близост сенки. Алатристе се претърколи навън, изправи се на колене, затыкна пистолета в пояса и опипа терена със свободната си ръка. Лопатата на Мендиета чаткаше безпощадно, внезапно се разнесе тревожен вик — някой крещеше на холандски. Нечие тяло падна през входа на укритието, удари капитана по гърба и той долови как другарите му се скупчват по-близо един до друг. Внезапен изстрел освети с мимолетен блясък помещението и огря влачещите се по земята или проснатите неподвижно тела, и с краткотрайна искра очерта горе лопатата на Мендиета, почервенияла от кръв.

Отнякъде духаше вятър, и носеше прах и дим от вътрешността на холандския тунел към окопите. Алатристе се упъти крайно предпазливо натам. Сблъска се с някакво същество, достатъчно живо да избълва една фламандска ругатня, преди да даде изстрел, който почти опърли лицето на капитана и го заслепи. Хвърли се напред, срещна противника си, замахна с дагата на кръст, но тя мина през празно пространство, после удари още два пъти по-навътре и последния път попадна в плът. Чу се крясък, сетне шумолене — някой бягаше на четири крака. Алатристе се втурна след него, раздавайки удари с ножа, като се водеше от мъчителните викове на беглеца. Накрая го стигна пипнешком и го хвана за крака. Започна да забива дагата от горе надолу, и продължи да удря, докато другият спря да вика и да се движи.

— Ik geef mij over!^[6] — чу се нечий вой в мрака.

Последното беше безсмислено, защото повече от очевидно беше, че никой не взема пленници в тунелите. Когато не извадеха късмет,

испанците също не чакаха пощада. Тъй че гласът премина в предсмъртно хриптене, когато един от атакуващите, воден от вопъла, стигна до еретика и го намушка. Алатристе чу шум от борба и наостри уши, неподвижен и съсредоточен. Разнесоха се още два изстрела и на светлината им той видя Копонс — много близо, здраво вкопчен в един холандец; и двамата се въргаляха по земята. После чу братята Оливарес да се викат тихо един друг. Копонс и холандецът вече не вдигаха шум и той се запита кой ли е останал жив.

— Себастиан! — прошепна той.

Копонс отвърна с изръмжаване и така го изтръгна от съмненията му. Сега цареше почти пълна тишина, нарушавана от глухи ридания, близко дихание и шума от влаченето на мъжете по земята. Алатристе отново се придвижи на колене, като с едната ръка опипваше в тъмнината пред себе си, а с другата — стегната и готова до хълбока, стискаше дагата, насочена напред. Последното изпращяване на фенера освети слабо входа на тунела, водещ към вражеските окопи, пълен с отломки и счупени греди. Едно неподвижно тяло го препречваше и след като го наръга за всеки случай два пъти с дагата, капитанът пролази върху му, приближи се до тунела, където изчака няколко секунди, послушвайки се. От другата страна беше тихо, но усети миризма.

— Сяра! — извика той.

Изпарението идваше бавно по тунела, тласкано несъмнено от духала, които холандците задействаха от другия край, за да изпълнят галерията с дим от слама, смола и серни пари. Очевидно не ги беше грижа за съотечествениците им, които бяха останали живи там, или пък вече бяха сигурни, че никой не е оцелял. Въздушният поток облагодетелстваше операцията им. Докато кажеш едно „Отче наш“ и задушливите изпарения щяха да са отровили въздуха. Обзет от мрачна тревога, Алатристе отстъпи лазешком между отломките и труповете и се блъсна в другарите си, които се струпваха на входа на тунелите. Накрая, след няколко мига, които му се сториха години, запълзя отново през тях с най-голямата бързина, на която бе способен, оттласквайки се с лакти и колене от срутената пръст и гробищните останки. Чуваше зад себе си звуците и ругатните на някой, който му заприлича на Гароте и който го буташе, докосвайки ботушите му. Мина под дупката на тавана на прохода, вдиша жадно въздуха отвън и после продължи по тясната

галерия, със здраво стиснати зъби, задържайки дъха си, докато не видя да се светлее отворът на прохода над раменете и тавата на другаря му отпред. Най-сетне излезе от големия тунел, който беше изоставен от немските сапъори, после се хвърли в испанския окоп, раздирайки платното пред лицето си, дишайки с пълни гърди и разтърквайки покритото си с пот и пръст лице. Наоколо му, подобно на смъртници, възкръснали за нов живот, мръсните белезникави лица на другарите му прииждаха, изнемощели и ослепели от светлината. Накрая, когато очите им привикнаха с нея, той видя капитан Брагадо, който чакаше с немските сапъори и останалата войска.

— Всички ли сте тук? — попита Брагадо.

Липсваха Ривас и единият от братята Оливарес. Пабло, по-малкият, чиито коси и брада вече не бяха черни, а сиви от прахта и пръстта, понечи да се втурне пак навътре, за да търси брат си. Но Гароте и Мендиета го спряха. Сега холандците стреляха мощно с аркебузите от другия край, освирепели от случилото се. Куршумите им свистяха и чаткаха, когато рикошираха в кошовете на окопа.

— Добре ги подредихме — рече Мендиета.

Нямаше триумф в гласа му, само дълбока умора. Още държеше лопатата, оцапана с пръст и полепнала кръв. Потта образуваше блестяща маска на калното лице на Копонс, който едва дишаше, проснат до Алатристе.

— Кучи синове! — крещеше отчаяно по-малкият от братята Оливарес. — ... Мръсни еретици, дано се пържите в ада!

Проклятията му секнаха, когато Ривас подаде глава от входа на тунела, влачейки със себе си другия Оливарес, полузадушен, полужив. Сините очи на галисиеца бяха червени, кървясали.

— Мамка му.

Русата му коса миришеше на сяр. С рязко движение Ривас отмахна кърпата от лицето си и изкашля пръст.

— Благодаря ти, Господи — каза той, след като изпълни дробовете си с чист въздух.

Един от немците донесе мях с вода и мъжете пиха жадно един след друг.

— Дайте това, дори да е магарешка пикня — измърмори Гароте и започна да пие, като разливаше течността по брадата и гърдите си.

Облегнал лакти на окопа и усещащ погледа на Брагадо, Алатристе чистеше камата си от пръстта и кръвта.

— Как е сега тунелът? — попита най-последно офицерът.

— Чист като тази дага.

Без да допълва друго, Алатристе прибра желязото. После избърса малкия пистолет, който не се беше наложило да ползва.

— Благодаря ти, Господи — не спираше да повтаря Ривас, докато се кръстеше. От сините му очи се ронеха кални сълзи.

Алатристе мълчеше. Казваше си, че Господ понякога изглежда преситен. Тогава, отегчен от мъки и кръв, поглежда на другата страна и си почива.

---

[1] Външна крепостна постройка, издигната пред основната крепостна стена. — Б.р. ↑

[2] Левант — общо название на страните от източното крайбрежие на Средиземно море. — Б.р. ↑

[3] Нос Финистере — полуостров в крайния запад на Галисия. — Б.р. ↑

[4] вара — мярка за дължина, съответстваща на 0,835 м. — Б.пр. ↑

[5] По дяволите! — Б.р. ↑

[6] (хол.) Предавам се. — Б.р. ↑

VIII. ЩУРМ „ПО РИЗИ“

Така изтече месец април. Дъждовете се редуваха с ясните дни. Тревата стана още по-зелена — по полето, окопите и гробовете на загиналите. Оръдията ни биеха по стените на Бреда, копаеха се мини и контрамини. Всички живо се занимаваше с престрелки и схватки от окоп в окоп. Някое наше нападение или холандски излаз от време на време разнообразяваха монотонността на обсадата. Точно в ония дни започнаха да пристигат новини за големия недоимък, който измъчваше обсадените, макар този, който изстрадвахме ние, обсаждащите, да не бе по-малък. Разликата бе там, че те бяха отрасли в плодородни земи, с реки и ливади, в градове-галеници на съдбата. А ние, испанците, от векове поливахме с пот и кръв пръстта, за да изтръгнем от нея къшей хляб. Тъй че противниците бяха по-привикнали да си угаждат, отколкото да се лишават. Затова някои англичани и французи от Бреда, едните поради природата си, другите поради навика, започнаха да прибират знамената и да идват в нашия лагер, като разправяха, че зад стените мъртвите, общо от простолюдие, буржоа и военни, наброявали пет хиляди души. Понякога пред стените осъмваха обесени холандски шпиони, опитващи се да шетат насам-натам с все по-отчаяни писма, писани от командващия гарнизона Юстин фон Насау до сродника му Мориц, който продължаваше да се намира на няколко левги от нас, все така непоколебим в намерението си да помогне на града, като разкъса проточващата се около година обсада.

В ония дни пристигнаха новини от дигата, че въпросният Мориц фон Насау се вдига към Севенберг, намиращ се на два дни път пешком от Бреда, с цел да отклони към нашия лагер водите на Мерк, с помощта на морето да наводни испанските казарми и окопи, и с лодки да вкара войска и провизии в града. Това беше голямо начинание, амбициозно и уместно. За целта се използваша много черноработници и моряци, които косяха трева, режаха клони, влачеха камъни, дървета и трупи. Вече бяха потопили три влекача, натоварени с баласт и напредваха от двата бряга, като притискаха пръстта с големи дървени

траверси и укрепваха шлюза с дъсчени понтони. Това смущаваше нашия генерал Спинола, който търсеше безуспешно ефикасен начин да им попречи, та в един прекрасен ден да не осъмнем във вода до шията. По този въпрос се говореше на шега, че трябва да се изпратят хора от немските легиони да осуетят плана на Насау, понеже това щяло да им се удаде по-леко:

*На немците ако се каже:
„Срутете дигата, това остава,
че ден да мине само даже,
водата всички ще издави“,
то вярвайте ми, господо,
за мигове ще го направят —
нали не пият те вода.*

Пак по това време капитан Алатристе получи заповед да се яви в палатката на полковник дон Педро де ла Дага. Отзова се на повикването привечер, когато слънцето захождаше към равния хоризонт и обагреше в червено краищата на дигите, където се очертаваха далечните силуети на мелниците и горичките, простиращи се край блатата на североизток. За случая Алатристе приведе в приличен вид дрехите си, доколкото му беше възможно: елекът от биволска кожа прикриваше кръпките по ризата, оръжията блестяха повече от всякога, ремъците бяха прясно смазани с животинска лой. Влезе в палатката гологлав, с омачканата си шапка в едната ръка, а другата — отпусната на кръглата ръкохватка на шпагата. Изпъна се и застана мирно, без да отваря уста, докато дон Педро де ла Дага, който беседваше с други офицери, сред тях и капитан Брагадо, не реши да му обърне внимание:

— Значи е този — рече полковникът.

Алатристе не показва нито безпокойство, нито любопитство от странното посрещане, въпреки че бдителните му очи не подминаха леката успокоителна усмивка, която Брагадо му отправяше иззад гърба на военачалника. В палатката имаше още четирима военни. Алатристе познаваше всички по физиономия: дон Ернан Торалба, капитан на един от взводовете, главен сержант Идиакес и двама млади господо от

така наречените „гусмановци“, зачислени към свитата на полковника. Последните бяха аристократи, идалгоси от добро потекло, които служеха без плата в легионите от любов към славата или — и това беше по-често срещано, — за да си изградят репутация, преди да се завърнат в Испания и да се насладят на синекурните длъжности, които щяха да получат благодарение на влиятелни застъпничества, приятелства или произход. Всички пиеха в кристални чаши вино, което се наливаше от бутилки, наредени на масата до книжата и картите. Алатристе не беше виждал кристална чаша от грабежа на Оудкерк насам. Щом овчари на вино са се сбрали, значи на овцата ще ѝ пада главата.

— Желаете ли вино, господин войнико?

С престорено любезен жест Хиняласога замахна широко с ръка към бутилките и чашите.

— Истински „Педро Хименес“ — додаде той. — Току-що пристигна от Малага.

Алатристе преглътна на сухо, опитвайки се да го прикрие. По пладне единственото блюдо, с което той и другарите му разполагаха в окопите, бе хляб с рапично олио и малко мръсна вода. Точно затова, каза си той с въздишка, всеки трябва да знае мястото си. За него беше също толкова важно да стои настрана от началниците си, колкото и за тях — да се държат на дистанция от нисшестоящите.

— С ваше позволение — каза Алатристе, след като размисли малко, — ще пийна друг път.

Докато говореше, се беше изпънал леко, като се опитваше да покаже подобаващо уважение. Но дори при това положение полковникът вдигна едната си вежда и след миг му обърна гръб, забравяйки за него, привидно много зает с картите на масата. „Гусмановците“ измериха от горе до долу Алатристе с любопитни погледи. Колкото до Кармело Брагадо, намиращ се на задна линия до капитан Торалба, неговата усмивка стана по-подчертана, ала се стопи, когато главен сержант Идиакес взе думата. Рамиро Идиакес беше ветеран със сиви мустаци и много ниско подстригана бяла коса. На носа си имаше белег, който сякаш го разделяше на две на върха — спомен от завземането и грабежа на Кале в края на стария век, по времето на нашия добър крал Фелипе Втори.

— Има обявен двубой — каза той със строгия тон, който използваше за издаване на заповеди, както и за всичко останало. — Утре сутрин. Петима срещу петима, при Болдукските порти.

В ония години подобни предизвикателства бяха присъщи за професията. Неудовлетворени от обикновените приливи и отливи на войната, съперниците понякога я пренасяха на лична основа, със самохвалства и простовати перчения, в които се съсредоточаваше честта на нациите и войсковите части. Дори в епохата на великия император Карлос, и за голяма радост на цяла Европа, последният беше предизвикал врага си Франсоа I на двубой, но французинът, след дълъг размисъл, бе отклонил предложението. Тъй или иначе, Историята щедро натри носа на французина, когато войските му се оказаха разбити при Павия, каймакът на аристокрацията му — унищожен, а той самият — повален на земята, с шпагата на Хуан де Урбиета от Ернани, опряна в кралското му гърло.

Настъпи кратко мълчание. Алатристе стоеше невъзмутим, в очакване да се каже още нещо. Най-сетне го стори единият от „гусмановците“.

— Вчера двамина много надути господа, холандци от Бреда, излязоха да го разгласят. Очевидно някой от нашите стрелци е ударил известна личност из окопите на обсадения град. Искат среща за един час на открито, петима на петима, с по два пистолета и шпага. Разбира се, хвърлената ръкавица беше приета.

— Разбира се — повтори другият благородник.

— Хората от италианския легион на Латаро молят да бъдат включени, но се взе решение всички от наша страна да са испанци.

— Обичайното за случая — вметна вторият.

Алатристе ги изгледа, много бавно. Първият, който беше проговорил, трябва да беше към тридесетгодишен. Облеклото издаваше произхода му, презрамникът на шпагата му беше от хубав, позлатен марокен. По някакъв начин, въпреки войната, явно успяваше да поддържа добре мустаците си. Беше неприветлив и надменен. Другият, по-набит и по-нисък, също беше млад, облечен по-скоро като италианец, с къса кадифена дреха с атлазени илици и пелерина, богато украсена с брюкселска дантела. И двамата носеха златисти пискюли на червените ленти и ботуши от хубава кожа с шпори, доста различни от тия, които носеше Алатристе, чиито нозе бяха обвити в парцали, за да

не се показват пръстите му. Представи си как двамината си прекарват добре в компанията на полковника, който от своя страна чрез тях подсилваше влиянието си в Брюксел и Мадрид. Сигурно се смееха на собствените си шеги и си разменяха разните техни любезности, като кучета от един впряг. Колкото до останалото, от слухове знаеше само за първия, че е от Бургос, казваше се дон Карлос дел Арко, син на маркиз или нещо подобно. Беше го виждал да се сбива няколко пъти, явно се имаше за смелчага.

— Дон Луис де Бобадия и аз сме двама — продължи той. — Трябват ни още трима храбреци, за да бъдем колкото тях.

— В действителност липсва само един — поправи го главен сержант Идиакес. — Мисля двамата ни другари да бъдат придружени от Педро Мартин, смелчага от взвода на капитан Гомес Колона. Четвъртият вероятно ще бъде Егилус, от хората на дон Ернан Торалба.

— Добра компания, за да дадем добър урок на Насау — заключи напереният благородник.

Алатристе приемаше всичко това мълчаливо. Познаваше Мартин и Егилус, и двамата бяха стари войници, заслужаваха доверие за премерване на силите с холандците или с когото се наложи. Нито единият, нито другият би бил излишен при предстоящия дуел.

— Вие ще сте петият — каза дон Карлос дел Арко.

Както си стоеше неподвижен, стиснал в една ръка шапката, а в другата — дръжката на шпагата, Алатристе сбърчи вежди. Не му допадаше тонът, с който въпросният господинчо приемаше неговото участие за решено, още повече, че ставаше дума за човек, дошъл тук за развлечение, а не за офицер. Не му допадаха нито златните пискюли на червената лента, нито наглият му вид на човек, в чиято кесия подрънкава добро количество кралски жълтици и баща му е маркиз в Бургос. Не му харесваше още, че прекият му началник, капитан Брагадо, стоеше там и дума не обелваше. Брагадо беше добър военен и умееше да съчетава това си качество с тънка дипломация, което беше безкрайно благотворно за кариерата му. Но на Диего Алатристе-и-Тенорио не му прилягаше да получава нареждания от арогантни фукльовци, колкото и безстрашни да се показваха на думи и дела, колкото и да пиеха от кристални чаши виното на главнокомандващия. Поради тази причина утвърдителният отговор, който беше на път да

даде, спря на устните му. Колебанието му беше зле изтълкувано от Дел Арко.

— Не ще и дума — каза той с известно пренебрежение, — ако вие намирате начинанието за прекалено опасно...

Той не довърши, а само се огледа наоколо, докато другарят му тънко се усмихваше. Без да обръща внимание на предупредителните погледи, които му отправяше капитан Брагадо, Алатристе вдигна ръка от ръкохватката на шпагата към мустака си и лениво го приглади. Това беше просто начин, подобен на много други, да съдържи гнева, който се надигаше от стомаха към гърдите му, и да накара кръвта в главата му да пулсира бавно и съвсем равномерно. Впи ледените си очи в наглеца, сетне в другия и остана дълго така. Толкова дълго, че полковникът, останал през цялото време с гръб, сякаш нищо от ставащото не го засягаше, се обърна, за да го погледне. Но Алатристе вече се беше извърнал към Кармело Брагадо.

— Разбирам, че става дума за ваша заповед, капитане.

Брагадо вдигна бавно ръка към тила си и се почеса, без да отговаря. Сетне погледна главен сержант Идиакес, който хвърляше изпепеляващи погледи към двамата безделници. Но тогава взе думата самият дон Педро де ла Дага:

— По въпросите на честта няма заповеди — рече той грубо и ядно. — При тях всеки действа сам според репутацията и чувството си за срам.

При тия думи Алатристе побледня и дясната му ръка отново се спусна бавно към ръкохватката на шпагата. Погледът, отправян му от Брагадо, стана почти умолителен: дори само един инч от острието да се подаде, би било равносилно на бесило. Но той мислеше за нещо повече от инч. Фактически в този момент пресмяташе хладнокръвно с колко време би разполагал, ако намушка полковника и после се обърне бързо срещу фукльовците. Може би щеше да има възможност да види сметката на единия, за предпочитане на въпросния Карлос дел Арко, преди Идиакес и Брагадо да го убият като куче.

Главният сержант се прокашля видимо обезпокоен. Беше единственият, който поради ранга си и привилегиите в легиона можеше да се противопостави на Хиняласога. Познаваше и Диего Алатристе отпреди двадесет и една години. Тогава, в Амиен, единият още момче, а другият младеж с едва покарали мустаки, излязоха

заедно от укреплението Монтрекур с ротата на капитан дон Диего де Вилялобос и се сражаваха в продължение на четири часа, плениха вражеската артилерия и осемстотинте французи, пазещи окопите, до един минаха под ножа им. В замяна заплатиха с живота на седемдесет свои другари. Кое то не е лоша равностметка. Единадесет живота срещу един и тридесет наум за разкош, ако аритметиката не греши.

— При цялото ми уважение към ваша милост — подхвана Идиакес, — трябва да кажа, че Диего Алатристе е стар войник. Всички знаят, че репутацията му е безупречна. Сигурен съм, че...

Полковникът го прекъсна с груб жест.

— Безупречните репутации не са пожизнени.

— Диего Алатристе е добър войник — рискува да вметне капитан Брагадо отзад, срамуващ се от собственото си безмълвие.

Дон Педро де ла Дага го накара да млъкне с друг рязък жест.

— Всеки добър войник, а в моя легион с кош да ги ринеш, би дал едната си ръка, за да е утре сутринта при Болдукските порти.

Диего Алатристе погледна главнокомандващия право в очите. Малко след това гласът му прозвуча бавно, студено, много ниско, и дръзко като удара с нож, който пръстите го сърбяха да нанесе.

— С двете си ръце изпълнявам своя дълг към краля, който ми плаща..., когато ми плаща — той замълча безкрайно дълго. — ... Колкото до честта и репутацията ми, ваша милост може да не се притеснява. За тях се грижа сам, без да има нужда никой да ми предлага предизвикателства или да ми дава уроци.

Полковникът го гледаше така, все едно се мъчеше да го запомни за остатъка от живота си. Очевидно прехвърляше през ума си това, което току-що беше чул, буква по буква, търсейки дума, нотка на гласа, отсянка, които да му позволят да го обеси на най-близкото дърво. Това беше толкова очебийно, че сякаш случайно Алатристе насочи ръката си, прикривайки я с шапката си, към левия си хълбок, близо до ръкохватката на дагата. При първия знак, разсъждаваше той, примирен и равнодушен, му забивам дагата под яката, вадя шпагата и каквото Господ покаже, или пък Дяволът.

— Този мъж да се върне в окопите — рече накрая Хиняласога.

Без съмнение споменът за скорошния бунт охлаждаше природната склонност на пълководеца да прибегва до въжетото. Брагадо и Идиакес, на които не бе убягнало движението на Диего Алатристе,

сякаш си отдъхнаха с облекчение. Като се опитваше с нищо да не издаде облекчението, което и сам изпитваше, Алатристе поздрави с почиттелно кимване, обърна се и излезе от палатката, на чист въздух, поспирайки се при алебардите на немските часови, които в този момент преспокойно можеха да го водят към бесилото. Остана неподвижен за миг, наблюдавайки с благодарност слънцето, което вече докосваше хоризонта зад дигите и което сега вече беше сигурен, че на другия ден ще види да изгрява отново. После нахлупи шапката си и тръгна към огражденията, които водеха към укреплението при гробището.

Онази нощ, легнал под наметалото си и загледан в звездите, капитан Алатристе не склопи очи до зори. Не бяха нито неблагоприятното положение на полковника, нито страхът от позора, които го държаха буден, докато другарите му хъркаха наоколо. Пет пари не даваше за версията, защото Идиакес и Брагадо го познаваха добре и щяха да предадат случката подобаващо. Освен това, както беше казал на дон Педро де ла Дага, той разполагаше със собствени средства, за да накара да го уважават, както равните нему, така и тези, които не му бяха равни. Друго пропъждаше съня от очите му. Това друго беше желанието му поне единият от „гусмановците“ да оцелее на следващия ден при Болдукските порти. За предпочитане въпросният Карлос дел Арко. Защото после, казваше си той, без да отделя очи от небосвода, времето тече, животът се завърта и човек никога не се знае с кои стари познати може да се срещне в някой сгоден, тих и тъмен сокак, чиито обитатели не биха се показали при звъна на шпагите.

На следващия ден, под погледите на войниците от нашите окопи и на неприятеля от противниковите окопи и от височината на стените, петима мъже се отделиха от нашата фронтова линия, насочвайки се срещу други петима, които излизаха от Болдукската порта. Последните, според слуха, плъзнал из лагера, бяха трима холандци, шотландец и французин. Що се отнася до нашите, капитан Брагадо беше избрал за пети в компанията подпоручик Миная, по произход от Сория, на тридесет и няколко години, верен и храбър, с яки крака и

здрава ръка. Едните и другите вървяха с по два пистолета и шпага на кръста, без ками. Можеше да се предположи, че тези отсреща бяха предпочели да не включват в двубоя дага, защото всеизвестно беше колко опасни бяхме ние, испанците, отблизо с това хладно оръжие.

Аз се бях върнал предишния ден от тридневна обиколка за снабдяване с провизии — с една група носачи стигнах чак до бреговете на река Маас, — и сега бях сред тълпата с приятеля ми Хайме Кореас, прав, над чувалите на окопите, без риск да ме порази изневиделица мускетен удар. Стотици войници зяпаха отвсякъде и се говореше, че самият маркиз Де Балбасес, нашият генерал Спинола, също наблюдава двубоя заедно с дон Педро де ла Дага, другите офицери и командирите на останалите легиони. Колкото до Диего Алатристе, той стоеше в един от предните окопи с Копонс, Гароте и останалите от отделението, много смълчан и много спокоен, без да откъсва очи от опасния сблъсък. Подпоручик Миная, несъмнено в течение на събитията благодарение на нашия капитан Брагадо, направи жест на добро другарство: пристигна рано-рано и поиска от Алатристе да му заеме единия от пистолетите му, под предлог, че имал проблеми със своите, и сега вървеше към врага с това оръжие, затъкнато на кръста му. Последното говореше много в полза на доблестта на Миная и за това, че в рамките на взвода въпросът беше разрешен. По повод на това ще кажа, че много години по-късно, след битката при Рокроа, когато криволиците на съдбата ме превърнаха в офицер от гвардията на нашия крал, имах възможността да помогна на един млад редник с фамилията Миная. Направих го, без да се замисля, в памет на деня, в който баща му прояви благородството да излезе да се бие на открито под стените на Бреда, носейки затъкнат в колана си пистолета на капитан Алатристе.

Та значи стояха те там в онази априлска утрин, мекото слънце грееше отгоре и хиляди очи бяха впити в тях — петима срещу петима. Срецнаха се на ничия земя — малка поляна, която преминаваше във възвишение към Болдукските порти. Нямаше предварителни договори, нито размахване на шапки, нито любезности — както се приближаваха едни към други, започнаха да стрелят и посегнаха към шпагите. Междувременно и двата лагера, които до момента бяха пазили гробна тишина, избухнаха в неистови викове в подкрепа на другарите си. Зная, че открай време хората на добрата воля

проповядват мир, решаване на спорове с помощта на словото, и осъждат насилието. Ала въпреки това, въпреки склонността ми към размисъл, въпреки здравия разум и просветлението, което дават годините и природата, не мога да не потръпвам от възхита пред храбростта на истински смелите. Кълна се, че тези бяха именно такива. При първите изстрели падна дон Луис де Бобадиля, вторият от младите благородници. Останалите се хвърлиха в боя с много мъжество и много стръв. Единият от холандците отнесе куршум, който счупи врата му, а шпагата на войника Педро Мартин прониза корема на друг от другарите му, шотландец. Но Педро не успя да измъкне шпагата си и като се оказа с два изпразнени пистолета, беше пронизан с нож в гърлото и гърдите и се свлече на земята върху трупа на токущо убития от него шотландец. Колкото до дон Карлос дел Арко, той така добре се справи с французина, който му се падна, че за кратко време, след няколко рязвания с шпага, успя да го застреля в главата. Макар че самият Дел Арко се оттегли от полесражението залитайки, с голяма рана в бедрото. Миная довърши французина с пистолета на капитан Алатристе и рани лошо другия холандец със собствения си пистолет, отървавайки се без драскотина. А Егилус, с куршум в лявата ръка и шпага в дясната, нанесе два много чисти удара на последния неприятел, един в ръката и друг в хълбока, когато еретикът, виждайки се сам и ранен, реши, да не бяга подобно на Антигон^[1], а да се възползва докрай от това, което има на разположение. После тримата, които бяха на крака, отнеха на противниците оръжията и оранжевите ленти, носени от тях според обичая във войските на Генералните Щати. Щяха дори да довлекат до нашите позиции телата на Бобадиля и Мартин, ако холандците, разлютени от изхода, не бяха изсипали за утеха порой от куршуми. Нашите тръгнаха да се оттеглят предпазливо, но без да губят достойнство. За нещастие един мускетен изстрел прониза Егилус в слабините и макар че той достигна окопите, подпомаган от другарите си, след три дни умря от раната. Колкото до седемте тела на полесражението, те останаха там през целия ден, докато на свечеряване бе уговорено кратко примирие и всяка страна прибра своите.

Никой в легиона не подложи на съмнение честта на капитан Алатристе. Доказателство за това бе, че една седмица по-късно, когато бе взето решение да се щурмува дигата на Севенберг, той и отделението му бяха сред четиридесет и четиримата мъже, избрани за тази цел. Тръгнаха от нашите позиции при залез-слънце и се възползваха от първите часове на непрогледен мрак, за да прикрият придвижването си. Бяха под командването на капитан Брагадо и капитан Торалба и всички носеха ризите си отвън, над горните дрехи и кожените елечи, за да се разпознават едни други в тъмнината. Това беше обичайна практика в испанската войска и оттам за подобни нощни действия се казваше, че се извършват „по ризи“. Целта бе да се използва природната нападателност и ловкост на нашите хора в ръкопашен бой: да се вмъкнат в лагера на еретиците, да връхлетят изневиделица върху неприятеля, да убият колкото е възможно повече, да подпалят бараките им и после мълниеносно да се изнесат. Тъй като за подобен щурм винаги се подбираха елитни войски, да участваш в него се смяташе за голяма чест, и испанските войници често се биеха помежду си, за да бъдат включени в отряда и приемаха за голяма обίδα да останат извън него. Правилата бяха строги и обикновено се спазваха стриктно, за да се избегне смърт на свои в нощната бъркотия. От всички атаки „по ризи“, които често се провеждаха във Фландрия, най-известна беше тази при Монс: петстотин немци на плата при оранжистите^[2] бяха избити, а лагерът им — изравнен със земята. Или пък друга, при която бяха избрани само петдесетина човека, за да ударят през нощта, а в часа на тръгването от всички страни придойдоха ненадейно войници, които настояваха да се включат в нападението, отделно от избраните. Накрая, когато потеглиха, вместо обичайната тишина, в нощта се вдигаше врява, носеха се свади и всичко напомняше повече на арабски набег, отколкото на испански щурм „по ризи“, с триста души, блъскащи се по пътя, всеки стремящ се да изпревари останалите. Вражеските части се събудиха изумени, за да видят изсипващите се върху им талази от побеснели чудовища, крещящи и по ризи, които едновременно размахваха безпощадно ножове и се караха помежду си, в трескаво състезание кой ще сече повече и по-умело главите им.

Що се отнася до Севенберг, планът на нашия генерал Спинола беше да прекараме в глухо мълчание и крайна бдителност двата дълги

часа път до дигата, после да нападнем стремглаво тези, които я пазят и да разрушим построеното, като потрошим със секири шлюзовете и подпалим всичко. Взех решение половин дузина носачи, сред които бях и аз, да тръгнем с групата, за да пренесем необходимите пособия за палежа и разкопаването. Тъй че през онази нощ и аз крачех сред върволицата испанци покрай десния бряг на Мерк, където изпаренията бяха по-плътни. В мъгливата тъмнина се чуваше единствено приглушеният шум на стъпките ни — бяхме обути в платнени обувки или ботуши, увити с парцали и тежко ми на този, който проговореше високо, запалеше фитил или носеше пистолет или аркебуз, лъснати до блясък. А белите ризи се веяха подобно на призрачни савани. Много време беше изтекло, откакто бях принуден да продам красивата си шпага от Солинген, понеже ние, носачите, не можехме да носим шпага, та вървах само с дагата си, здраво затъкната в пояса. Но не бях съвсем без товар: на плещите си носех мешка с муниции; барут и сяр, завити във фишеци, гирлянди от катран за палежите и две добре наточени секири, с които да се секат въжетата и трупите на шлюзовете.

Треперех от студ, въпреки дрехата от дебело сукно, намъкната под ризата, която изглеждаше бяла само нощем и беше по-надупчена от флейта. Мъглата създаваше атмосфера на нереалност, мокреше косата ми и се стичаше по лицето ми подобно на ситен дъжд или „пръскало“, както казваха в моя край. От нея всичко ставаше хлъзгаво, та бях принуден да вървя много предпазливо, защото едно плъзване по влажната трева би означавало да се озова право долу в студените води на Мерк, с баласт от седемдесет фунта на гърба. Колкото до останалото, при този мрак и изпаренията можех да виждам колкото някой пържен калкан: две-три белезникави петна пред мен и две-три зад мен. Най-близката фигура, която следвах усърдно, беше капитан Алатристе. Отделението му вървеше в авангарда, пред тях бяха единствено капитан Брагадо и двама френски водачи от легиона на Соест или по-скоро от това, което беше останало от него. Тяхната мисия, освен да ни водят като хора, познаващи местността, се състоеше в това да измамат холандските стражи, да се приближат достатъчно близо, за да ги изколят, без да им дадат време да посегнат към оръжията. За тази цел беше избран път, който навлизаше във вражеска територия след преминаване през големи блата и торфища,

минаваше и по диги, където ставаше толкова тесен, че хората можеха да се движат само в колона по един.

Преминахме на другия бряг, като прекосихме дъсчени понтони и те ни отведоха до дигата, дяляща левия бряг от блатата. Бялото петно пред мен, което бе капитан Алатристе, се движеше безмълвно както обикновено. Бях го видял как се подготвяше бавно на свечеряване: елекът от биволска кожа под ризата, а над нея — колана с шпагата, дагата и пистолета, който подпоручик Миная му беше върнал и чийто магазин беше смазал с лой, за да го предпази от водата. На колана затъкна още барутник и торбичка с десет куршума, резервен кремък, прахан и огниво, които можеха да му потрябват. Преди да прибере барута, провери цвета му, нито много черен, нито много кафяв, убеди се, че зрънцата са много ситни и твърди, и го опита с език, за да установи качеството на селитрата. После помоли Копонс да му даде бруса и посвети доста време на привеждане в готовност на острието на дагата. Предната група, сиреч неговата, тръгваше без аркебузи и мускети, понеже те първи трябваше да нападнат с хладно оръжие и да подсигурят другарите си. А за подобна задача беше удобно да са лековъоръжени и да движат свободно ръцете си. Артелчикът на нашия взвод беше помолил за млади и готови на всичко носачи. Приятелят ми Хайме Кореас и аз се явихме като доброволци, напомняйки им как добре сме се представили при удара срещу шлюза на Оудкерк. Когато ме видя наблизко с ризата отвън, запасал вярната дага и готов за тръгване, капитан Алатристе не ме похвали, но не ме и упрекна.

Задоволи се да кимне с глава и посочи с жест една от раниците. Сетне, при мъглявата светлина на факлите, всички коленичихме на земята. Казахме „Отче наш“ в шепот, който премина през редиците, прекръстихме се и се отправихме на северозапад.

Върволицата спря изведнъж и мъжете се снишиха. От човек на човек, много тихо, се предаде една дума, обозначаваща нещо, което в онзи момент беше ясно единствено в главата на капитан Брагадо: Антверпен. Преди тръгването всичко беше много добре обяснено, тъй че без нужда от заповеди и коментари, колона от бели ризи мина покрай мен. Напредваха надясно и наляво. Мъжете сега се движеха във вода до кръста, отдалечавайки се от двете страни на дигата, чувах

газенето им. Войникът, вървящ най-отзад, ме докосна по рамото и взе торбата. Лицето му представляваше тъмно петно, но можах да чуя учестеното му дишане, докато затягаше ремъците и поемаше отново. Когато погледнах пак напред, ризата на капитан Алатристе беше потънала в мъглата и мрака. Сега последните сенки минаваха покрай мен и се стапяха с глъхнещ шум на стомана, идващ от ножниците, и с едва доловимото подрънкване на аркебузите и мускетите, които се зареждаха и нарамваха в последния момент. Направих още няколко крачки напред с тях, докато накрая изостанах. Тогава легнах по корем на ръба на склона, върху влажната трева, която стъпките им бяха разкаляли. Някой приближи пълзешком и се настани до мен. Беше Хайме Кореас. Двамата останахме там, шепнейки тихо, вгледани жадно напред, в тъмнината, погълнала четиридесет и четирима испанци, които щяха да се опитат да превърнат в кошмар нощта на еретиците.

Изтече време, колкото да прехвърлиш две броеници. Двамата с другаря ми стояхме вкочанени от студа. Притискахме се един в друг, за да се топлим. Не се чуваше нищо, освен стичането на потока вода отстрани на дигата към реката.

— Доста се бавят — прошепна Хайме.

Не отвърнах. В този момент си представях капитан Алатристе, до гърди в студената вода, вдигнал високо пистолета, за да запази барута сух, и с дагата или шпагата в другата ръка. Виждах го как се приближава към холандските стражи, пазещи шлюзовете. После си помислих за Каридад ла Лебрихана, а накрая се сетих и за Анхелика де Алкесар. Често, казах си аз, жените не знаят колко доблест и колко ужас има в сърцата на някои мъже.

Прозвуча аркебузен изстрел: самотен, далечен и откъснат сред нощта и мъглата. Пресметнах, че е на повече от триста стъпки пред нас. Уплашени, ние се спотаихме още повече. Сетне тишината се възвърна за малко, за да избухне всичко след миг в бясна канонада от гърмежи на пистолети и мускети. Възбудени и въодушевени от стрелбата, Хайме и аз се опитахме да различим нещо в мрака, но без резултат. Сега пукотевицата се разнасяше и от двете страни, засилваше се и огласяше небето и земята, сякаш стихия изсипваше гръмотевиците

си отвъд тъмната пелена. Чу се отсечен и силен изстрел, последван от още два. Тогава вече успяхме да различим нещо в мъглявината: бледо сияние, отначало млечнобяло, после — червеникаво, което се разпръсна в множество влажни капчици, изпълващи въздуха и отразяващи се в черната вода под ръба на склона, където ние продължавахме да лежим. Дигата на Севенберг беше в пламъци.

Така и не разбрах колко трая всичко това. Ала знаей, че в далечината нощта ехтеше така оглушително, както навярно трещи самият пъкъл. Замайни, ние се надигнахме леко и в този момент чухме шум от стъпки, които идваха бежешком по дигата. После низ от бели петна, от тичащи в тъмнината ризи, започна да се откроява през мъглата — преминаваха край нас в посока към испанската линия. Свистенето на куршуми и аркебузните гърмежи отсреща продължаваха, докато светлите фигури, задаващи се оттам, профучаваха светкавично. Стъпки в калта, подхлъзвания, дишане, накъсано от усилието, стон на някой ранен, когото другарите му крепяха. Сега трясъкът на мускетите ги достигаше все повече и белите ризи, които отначало прииждаха накуп, започнаха да се разреждат.

— Да се махаме! — каза ми Хайме и хукна да бяга.

Скочих на свой ред, тласкан от пристъп на паника. Не исках да остана там сам. Все още минаваха изостанали мъже и във всяко бяло петно се опитвах да открия фигурата на капитан Алатристе. Един силует идваше откъм дигата, олюляващ се, тичащ трудно, с дишане, задавено от болезнени стенания, които се изплъзваха от устата му на всяка крачка. Преди да стигне до мен, падна и се търкули по насипа. Чух цопването му във водата. Без да мисля, се втурнах надолу, нагазих до колене във водата и в черната мъгла се помъчих да достигна неподвижното тяло. Напипах лека броня под ризата и ледено като самата смърт брадата лице: не беше капитанът.

Стрелбата отекваше все по-близо и се сипеше отвред. Изкатерих се по насипа до ръба на дигата и в този миг, загубил ориентация, не знаех вече коя е добрата и коя е лошата страна. Заревото в далечината не се виждаше, никой не тичаше, аз не си спомнях на коя страна беше паднал онзи мъж, не се сещах в коя посока да побягна. Умът ми отказа да ми служи и аз нададох тих стон. Обземаше ме паника. Мисли, казах си аз. Мисли спокойно, Иниго Балбоа, или никога няма да видиш как слънцето изгрява. Паднах на колене на земята и направих усилие

разумът ми да надмогне неравномерното туптене на кръвта в мозъка ми. Войникът беше паднал в спокойни води, спомних си. И тогава си дадох сметка, че чувах как Мерк тече с тих ромон под насипа вдясно от мен. Реката слиза към Севенберг, разсъдих аз. А ние дойдохме по десния бряг, като после преминахме вляво на дигата по дървените понтони. Следователно бях се обърнал в грешната посока. Тъй че се завъртях отново и хукнах да бягам през черната мъгла, сякаш зад гърба ми идеха не холандците, а самият дявол.

Броени пъти в живота си съм тичал така. Нека ваши милости пробват да го сторят в нощен мрак, подгизнали от вода и кал. Движех се с приведена глава, слепешком, рискувайки да падна по насипа и да се озова право в реката. Давеше ме влажният и студен въздух — щом влезеше в дробовете ми, той ставаше горещ и сякаш нажежени игли се забиваха в мен. Внезапно, точно когато започвах да се питам дали не съм ги подминал, се натъкнах на дървените понтони. Улових се за дървените греди и се заех да ги прекосявам, като се хлъзгах по мокрите дъски. Едва стигнах до другия край. Едва се озовах на твърда земя и един гърмеж раздра нощта. На педя от главата си усетих свистенето на аркебузен куршум.

— Антверпен! — изкрещях аз, хвърляйки се на земята.

— Мамка му — каза един глас.

Две светли фигури, приведени предпазливо, се очертаха в мъглявината.

— Втори живот живееш, друже — рече вторият глас.

Станах и се приближих към тях. Не различавах лицата им, но виждах белите петна на ризите им и зловещата сянка на аркебузите, които за малко не ме пратиха на другия свят.

— Вие какво, не виждате ли бялата ми риза? — попитах, все още объркан от бягането и уплахата.

— Каква риза? — попита единият.

Попипах се по гърдите учуден и не изругах само защото още не бях на възраст за подобен навик. Защото от толкова време стоене по корем върху дигата, по време на щурма, цялата ми риза се беше покрила с кал.

[1] Антигон — име на няколко македонски царе и пълководци от периода IV-III в. пр. Хр. Отстъплението като тактически ход било особено предпочитано от Антигон Едноокия (380–301 пр. Хр.), според Плутарх. — Б.р. ↑

[2] Оранжист — привърженик на династията на Оранж, към която спада и родът Насау. — Б.пр. ↑

IX. ПОЛКОВНИКЪТ И ЗНАМЕТО

В онези дни умря Мориц фон Насау, което потопа в дълбока скръб Генералните щати, но донесе удовлетворение на изповядващите истинната вяра. Преди това, на прощаване, не пропусна да ни отнеме града Гох, да подпали в Гинекен складирания ни продоволствия и да се опита да превземе Антверпен с изненадващ удар. Така еретикът, застъпник на омразната калвинистка секта, се отправи към ада, без да види изпълнена обсебилата го мечта да вдигне обсадата на Бреда. Та за да изкажат най-дълбоките си съболезнования на холандците, нашите оръдия оползотвориха деня, като любезно обсипваха с гюлета от по седемдесет фунта градските стени. А призори вдигнахме във въздуха с мина едно укрепление с тридесетина души вътре, събуждайки ги доста неучтиво и показвайки им, че не всяко рано пиле рано пее.

На този етап от развоя на събитията, за Испания обсадата на Бреда вече не беше въпрос на военен интерес, а въпрос на чест. Светът очакваше със затаен дъх триумфа или крушението на войските на католическия крал. Дори турският султан — дано в пъкъла да гори, — очакваше развръзката, за да види дали нашият господар кралят ще излезе могъщ или с отслабени сили от изпитанието. Вниманието на всички европейски крале и принцове беше приковано в една точка и най-вече вниманието на френския и английския крал. Те и двамата винаги дебнеха да извлекат полза от нашите беди или повод да се поболят от испанските завоевания, както между впрочем в Средиземно море се случваше с венецианците и дори със самия папа в Рим. Негово светейшество, макар да беше Божи наместник на земята и макар ние, испанците, да бяхме тези, които му вършехме мръсната работа в Европа, съсипвайки себе си в защита на Бога и Пресветата Дева, се опитваше да ни изиграва, когато му паднеше случай, нещо повече, показваше ревност към влиянието ни в Италия. Няма начин да си велик, да всяваш страх в продължение на няколко века и да няма врагове с подли намерения, било то увенчани с папска тиара или не, които да избуяват отвсякъде. Неминуемо бе те, под прикритието на

благовидни думи, усмивки и дипломация, да се стараят с всички сили да те извозят. Въпреки че в случая с върховния първосвещеник, злостта беше разбираема. В края на краищата, точно век преди Бреда, на Климент VII, предшественика на сегашния папа, му се беше наложило да си плюе на петите и да запретне расото, та да може да тича по-бързо и да се укрие в замъка Сант' Анджело, когато испанците и ландскнехтите на нашия император Карлос V — не виждали плата, откакто Сид Кампеадор^[1] е бил знаменосец, — щурмуваха стените и оплячкосаха Рим, без да пощадят нито кардиналските дворци, нито жените, нито манастирите. Предвид всичко това, редно е да приемем, че и папите имат добра памет и честолубие.

— Пристигна писмо за теб, Иниго.

Вдигнах учуден очи към капитан Алатристе. Той стоеше прав пред колибата от одеяла, вършини и пръст, която бяхме измайсторили с неколцина другари. Шапката беше на главата му, на раменете си бе наметнал прокъсания сукнен плащ, чиито поли ножницата на шпагата повдигаше леко отзад. Широкополата шапка, гъстите мустаци и орловият нос правеха още по-слабо лицето му, което изглеждаше бледо, макар и обветрено от живота на открито. Истината е, че беше по-слаб от обичайното. Доброто здраве му беше изневерило за няколко дни, след като беше пил лоша вода — хлябът също беше мухлясал, а месото, когато го имаше, беше червясало. Лошата вода беше подпалила огън в тялото му и бе инфектирала кръвта му, карайки го да гори в страховита треска. При все това, капитанът не се показва привърженик на кръвопусканията, нито на очистителните. Те повече убиват, отколкото лекуват, казваше той. И сега идваше от лагера на лавкаджиите, където един познат, едновременно бръснар и аптекар, му беше приготвил някаква билкова отвара за сваляне на температурата.

— Писмо за мен?

— Така изглежда.

Оставих Хайме Кореас и другите, и излязох навън, като изтупвах пръстта от панталоните си. Намирахме се далеч от стените, в близост до дървената ограда, където се пазеха обозните коли и товарните добичета, и до някакви бараки, които се превръщаха в пивници, когато имаше вино, и във войнишки бардаци, с немкини, италианки,

фламандки и испанки. Ние, носачите, имахме навика да мародерстваме тук наоколо с цялата вещина и хитрина, които бяха резултат на занаята и невръстните ни години. Гледахме да се изхраним що-годе добре. Рядко се случваше да се приберем от набезите си без две-три яйца, няколко ябълки, лоени свещи или каквато и да е полезна вещ, която можеше да се продаде или размени. С това си занимание подпомагах капитан Алатристе и другарите му. А когато ме споходеше късметът, се грижех и за собствените си нужди, което включваше и някое посещение заедно с Хайме Кореас в бараката на Мендоса. Там никой не беше оспорвал правото ми на влизане, от онзи разговор, който капитан Алатристе и валенсианецът Кандау проведоха преди време на брега на дигата. Капитанът, който беше наясно с нещата, ме беше сгълчал дискретно за това. Защото жените, съпровождащи войниците, казваше той, могат само да станат причина за гнойни мехури, зарази и кръстосване на шпаги. Истината е, че не зная какви са били отношенията му с тези създания в други времена, но мога да заявя, че във Фландрия никога не го видях да влиза в къща или палатка с окачен на входа лебед. Зная обаче, че няколко пъти, с разрешението на капитан Брагадо, беше отскачал до Оудкерк, където сега се развяваше бургундското знаме, за да посети онази фламандка, която споменах при друг случай. Говореше се, че последния път Алатристе разменил тежки думи със съпруга и се наложило да го изхвърли с ритници по задника в канала. Дори се наложило да прибягне до шпагата, когато неколцина бургундци понечили да му светят маслото. Оттогава не се беше връщал там.

Колкото до мен, естеството на чувствата ми спрямо капитана беше раздвоено, макар сам едва да осъзнавах това. От една страна му се подчинявах дисциплинирано, изповядвайки най-дълбоко преклонение, с което ваши милости са пределно добре запознати. От друга страна, като на всеки възмъжаващ юноша, сянката му започваше да ми тежи. Фландрия ме беше променила, превръщайки ме от обикновен помощник в момче, което живее между войници и има възможността да се сражава за живота си, за своята чест и за своя крал. А и в последно време ме връхлитаха много въпроси без отговори, въпроси, които мълчанието на господаря ми вече не успяваше да запълни. Всичко това ме караше да се замислям за войнишко поприще. Вярно е, че нямах още нужната възраст — рядкост беше някой да

служи, преди да е навършил семнадесет-осемнадесет години, и затова щеше да ми се наложи да лъжа, — но ако съдбата ми се усмихнеше, това може би щеше да се уреди. В края на краищата самият капитан Алатристе беше започнал служба едва петнадесетгодишен при обсадата на Хулст. Това станало през един небезизвестен ден, когато, за да заблудят врага и с намерение да завземат укреплението Естреля, носачи, пажове и всякакви хлапетии излезли въоръжени с пики, знамена и барабани и били изпратени да заобиколят една дига, с цел да бъдат взети от врага за подкрепление. Последвалата атака била кръвопролитна. Толкова кръвопролитна, че повечето момчета, вече въоръжени и разпалени от боя, се втурнали да помагат на господарите, хвърляйки се безстрашно в боя. Диего Алатристе, по онова време носач във взвода на капитан Перес де Еспила, бил начело на всички. Толкова добре се сражавали някои, сред които и Алатристе, че принцът-кардинал Алберто, вече губернатор на Фландрия и ръководещ лично обсадата, благоволил да ги произведе войници.

— Пристигна тази сутрин, с пощата от Испания.

Взех писмото, което капитанът ми подаде. Свитъкът беше от хубава хартия, восъкът стоеше непокътнат, а името ми се четеше на адреса:

Сеньор дон Диего Алатристе
за Иниго Балбоа,
взводът на капитан Кармело Брагадо,
легионът на Картагена,
военна поща на Фландрия

Ръцете ми се разтрепериха, когато обърнах плика и видях инициалите *A. de A.* Без да пророня дума, чувствайки очите на Алатристе приковани в мен, се отправих бавно към едно по-закътано местенце при един завой на реката, където жените на немците перяха дрехите. Немците, също както и някои испанци, имаха обичая да си вземат за жени оттеглили се от занаята проститутки. Те облекчаваха страстите им, както и мизерния им живот, като перяха войнишките им дрехи или продаваха ракия, дърва, тютюн и лули на тези, които се нуждаеха. Вече съм споменавал, че в Бреда видях немкини дори да

работят в окопите, за да помагат на съпрузите си. Близо до мястото за пране имаше дърво с окастрени за съчки клони, с голям камък под него. Там седнах, без да откъсвам очи от инициалите, държащ невярващ писмото в ръцете си. Знаех, че капитанът ме наблюдава през цялото време, тъй че изчаках да се успокои биенето на сърцето ми. После, като се опитвах жестовете да не издадат припряността ми, разкъсах восъчния печат и разгънах писмото.

Уважаеми дон Иниго,

Научих за Вашите премеждия и се радвам да узная, че служите във Фландрия. За което, вярвайте ми, Ви завиждам.

Надявам се да не сте ми много сърдит за неприятностите, които е трябвало да изстрадате след последната ни среща. В крайна сметка, веднъж Ви чух да казвате, че бихте дали живота си за мен. Приемете го тогава като изпитание на съдбата, която ведно с лошите моменти, Ви дава и радости — като например възможността да служите на нашия господар, краля или, навярно, да получите това писмо.

Трябва да призная, че не мога да не си спомням за Вас всеки път, когато се разхождам край извора „Ел Асеро“. Между другото, разбрах, че сте изгубили красивия амулет, който Ви подарих — нещо неппростимо за безукорен благородник като Вас.

Надявам се да Ви видя някой ден в кралския двор, вече с шпага и шпори. А дотогава, имате спомена за мен и моята усмивка.

Анхелика де Алкесар

P. S. Искрено се радвам, че сте жив. Кроя планове за Вас.

Приключих с четенето на писмото. Сторих го три пъти, като преминавах последователно от вцепенение към възторг, а сетне се

изпълних с тъга. Дълго време останах загледан в хартията, разгъната върху кръпките, които се мъдреха на коленете на панталоните ми. Бях във Фландрия, на война, а тя мислеше за мен. Ако ми е писано да имам дни и желание да продължа да разказвам на ваши милости за приключенията на капитан Алатристе и за моите собствени, ще се предостави случай да се върна на тия планове, които Анхелика де Алкесар хранеше за моята особа в онова двадесет и пето лето на века, когато тя беше на дванадесет-тринадесет години, а аз бях на път да навърша петнадесет. Планове, от които, ако ги бях отгатнал тогава, щях да се разтреперя едновременно от ужас и от щастие. Ще избързам само да кажа, че тази прекрасна и лукава главица с руси къдри и сини очи, по някаква неясна причина, обясняваща се единствено с тайната, която някои необикновени жени носят дълбоко скрита в душата си още от деца, щеше да поставя в опасност живота и вечното ми спасение много пъти напред. И винаги щеше да го прави по един и същи, едновременно противоречив и хладнокръвен, премислен начин, също така, както мисля, че едновременно ме обичаше, и се опитваше да ми навреди през целия си живот. Беше така, докато ранната ѝ и трагична смърт ми я отне — или ме освободи от нея, един Господ знае, и в това не съм сигурен.

— Може би имаш нещо да ми казваш — рече капитан Алатристе.

Беше проговорил тихо, с безизразен глас. Извърнах се и го погледнах. Беше седнал до мен, на камъка, под окастреното дърво. Там беше стоял през цялото време, без да прекъсва четенето ми. Шапката беше в ръката му, той гледаше в далечината, с отсъстващ вид, по посока на стените на Бреда.

— Няма много за казване — отвърнах аз.

Кимна бавно, като да приемаше думите ми, и приглади мустаците си с два пръста. Мълчеше. Неподвижният му профил напомняше на черен орел, който си почива спокойно на върха на някоя скала. Разгледах двата белега на лицето му — на веждата и на челото — и този на опакото на лявата му длан, спомен от срещата с Гуалтерио Малатеста при Портата на Духовете. Под дрехите си имаше още белези, общо осем. После погледнах лъснатата ръкохватка на шпагата, съшиваните тук-там чизми, захванати с фитил за аркебуз, дрипавите

парчета плат, показващи се от дупките на подметките, кръпките на излинелия му плащ от кафяво сукно. Може би, помислих си аз, и той някога е обичал. Навярно, по свой начин, още обича и това се отнася до Каридад ла Лебрихана и русата, мълчалива фламандка от Оудкерк.

Чух го да въздиша много тихо — едва доловимо дихание, а после понечи да стане. Тогава му подадох писмото. Взе го, без да каже нищо и задържа погледа си върху мен, преди да го прочете. Ала сега аз бях този, който гледаше далечните стени на Бреда, тъй безучастен както него преди малко. С крайчеца на окоото забелязах, че ръката с белега отново се вдига да погали с два пръста мустаците. Сетне зачете безмълвно. Накрая чух шумоленето на хартията при сгъването ѝ и писмото отново се озова в ръцете ми.

— Има неща... — каза той след миг.

После спря и си помислих, че това е всичко. Кое то нямаше да е учудващо за човек, по-склонен да мълчи, отколкото да говори, какъвто беше той.

— Неща — продължи накрая, — които те знаят от момента на раждането си... Макар дори да не знаят, че ги знаят.

Пак замълча. Усетих, че се размърдва неловко, търсец начин да приключи разговора.

— Неща, които на нас, мъжете, ни трябва цял живот, за да научим.

После отново замълча и повече нищо не каза. Нищо от рода на „внимавай, пази се, тя е племенница на нашия враг“, нито други коментари, които можеха да се очакват при подобни обстоятелства. И които аз от своя страна — той несъмнено го знаеше — щях да подмина тозчас с надменността на самонадеяното си юношество. Още известно време остана загледан в далечината, после нахлупи шапката си и се изправи, като нагласи плаща на раменете си. Аз не помръднах. Наблюдавах го как се връща към окопите и се питах колко жени, колко удари от шпаги, колко друмища и колко смърт, чужди и свои, трябва да е познал този мъж, за да се отронят от устата му ония думи.

Беше в средата на май, когато Хайнрих фон Насау, наследник на Мориц, пожела да изпробва късмета си за последен път, като се притече на помощ на Бреда. За зла участ по това време, точно в

навечерието на предвиденото от холандците нападение, нашият полковник и неколцина офицери от генералния му щаб, правеха инспекционна обиколка на североизточните диги. За целта отделението на капитан Алатристе, според вмененото си задължение за седмицата, ги ескортираше. Дон Педро де ла Дага пристъпваше с обичайната си надменност, придружаван от половин дузина конници, знамето на пълководец на легиона, шестима немци с алебарди и дузина войници, в това число Алатристе, Копонс и останалите другари, които пешком, с аркебузи и мускети на рамо, проправяха и охраняваха пътя на свитата. Аз вървах с последните, нарамил торбата, пълна с провизии и запаси от барут и куршуми. Гледах отражението на върволицата мъже и коне в тихите води на каналите, които захождащото към хоризонта слънце обагряше в червено. Беше спокойна привечер, небето беше ясно, времето — приятно прохладно. Нищо не предвещаваеше събитията, които щяха скоро да се разразят.

Имаше раздвижване на холандската войска в околността и дон Педро де ла Дага беше получил заповед от нашия генерал Спинола да хвърли един поглед на италианските позиции край река Мерк, при тесния път, който водеше към Севенберг и Струденберг, за да провери дали е необходимо да бъдат подсилени от един взвод испанци. Намерението на Хиняласога беше да пренощува в Терхейден, при дон Карлос Рома, началник-щаб на легиона на Кампо Латаро, а на следващия ден да направи нужните разпореждания. Стигнахме дигите и укреплението Терхейден преди залез-слънце. Всичко стана, както беше указано. Нашият военачалник и офицерите се подслониха в предвидените за тази цел палатки. На нас ни отредиха малко укрепление от плет и кошове, под открито небе. Настанихме се, загърнати в плащовете си, след като вечеряхме със сух хляб, който италианците, веселяци и добри другари, ни предложиха при пристигането ни. Капитан Алатристе отиде до палатката на полковника, за да го попита дали имат нужда от него. А дон Педро де ла Дага, с присъщите си грубост и високомерие, отвърнал, че не му е притрябвал за нищо и да се разполага където му скимне. След завръщането си, понеже се намирахме на непознато място и сред хората на Латаро, между които имаше достойни мъже, но и други, невдъхващи доверие, капитанът реши, че с или без италианци, ние трябва да сложим свой страж.

Тъй че посочи Мендиета за първи наряд, един от братята Оливарес за втори, третия запази за себе си. Затова Мендиета остана при огъня, със зареден аркебуз и запален фитил, а останалите легнахме да спим, кой където свари.

Съмваше се, когато ме разбудиха странни шумове и викове, призоваващи на оръжие. Отворих очи и видях мрачна и сива утрин, на чиято светлина Алатристе и другите сновяха около мен, всички въоръжени до зъби, със запалени фитили на аркебузите, лъскащи магазините и натъпкващи припряно куршуми в цевите. В близост ехтеше оглушителна стрелба и се чуваха разбъркани гласове на езиците на всички народности. После разбрахме, че Хайнрих фон Насау беше изпратил по тясната дига английските си мускетари, все подобрани хора, и двеста бойци с леки брони и тежко въоръжение, предвождани от английския генерал Вер. Като подкрепление ги следваха французи и немци, общо шест хиляди души, предшестваци от своя страна холандски ариергард от тежка артилерия, каруци и кавалерия. С пукването на зората англичаните бяха връхлетели въодушевено върху първия италиански редут, пазен от един поручик и шепа войници. Прогонили с гранати някои от тях, останалите изклали. Сетне разположили стрелковата част на редута и със същата дързост и лекота завзели полукръга, покриващ портата на укреплението, катерейки се по стените. Стана така, че италианците, бранеци окопите, щом видели, че неприятелят е толкова напреднал, а самите те нямат никакво прикритие откъм него, захвърлили всичко и побягнали накъдето им видят очите, изоставяйки позициите си. Англичаните се сражаваха всеотдайно, достойно и с такава самоотвержена храброст, че италианската рота на капитан Камило Фениче, идваща да удържи укреплението, се видя принудена посрамена да търти на бяг, навярно за да потвърди онова, което Тирсо де Молина е казал за някои войници:

*Във ругатните нямам равен
и картите без страх премятам,
избяга ли ти пък жената,*

*при мен търси я — с туй се славя.
Но видя ли врага, веднага
от бой и схватки се отказвам
и вместо блясъка на шпага
гърба си бързо му показвам.*

Работата е там, че не със стихове, а с най-груба проза англичаните бяха стигнали до палатките, където нощуваха нашият военачалник и офицерите му. Всички те бяха наизскочили по ризи, въоръжени, с каквото им падне, и размахваха шпаги и пистолети сред бягащите италианци и нападащите англичани. От мястото, където се намирахме, на около стотина крачки от палатките, ние видяхме търчащите италианци и прииждащите англичани, осветявани от заревото на изстрелите, които присветваха от всички страни в сивкавата светлина на утрото. Първият порив на Диего Алатристе беше да се впусне с отделението към палатките. Но едва стъпил на бруствера, той си даде сметка, че всичко е напразно. Бягащите преминаваха тичешком дигата и никой не идваше към нас, защото тук нямаше изход: брустверът представляваше леко възвишение от пръст, зад него се ширеше блато. Само дон Педро де ла Дага, офицерите и немският ескорт отстъпваха към редута, като се биеха, без да извърщат лице от противника. А противникът отрязваше отстъплението им към мястото, накъдето бягаха другите. Междувременно поручик Мигел Чакон се опитваше да спаси знамето. Щом видя, че малката групичка иска да стигне до нашия редут, Алатристе строи мъжете зад кошовете и заповяда постоянен огън, за да прикрива отстъплението, като сам пълнеше аркебуза си и даваше изстрел след изстрел. Аз бях приклеknал зад барикадата и притичвах да давам барут и куршуми, когато ме повикаха. Всички вече връхлитаха към нас и когато знаменосецът Чакон изкачваше малкия хребет, един изстрел го прониза в гърба и го повали на земята. Видяхме брадясалото му лице, с прошарените бакенбарди на стар войник, сгърчено от болка при опита да се вдигне отново, видяхме как търсеше с изтръпващи пръсти дръжката на знамето, което се беше изплъзнало от ръцете му. Той успя все пак да го хване и да се изправи леко, но друг изстрел го просна по гръб. Знамето остана да лежи на насипа, до трупа на поручика, който

тъй достойно беше изпълнил дълга си. Тогава Ривас изскочи между кошовете, за да го прибере. Вече съм казвал на ваши милости, че Ривас беше от Финистере, далечно място, през девет планини в десета. Беше последният, за когото можехме да си представим, че ще излезе от прикритието, за да спасява знамето, което нямаше нищо общо с него. Но при галисийците никога не се знае, срещат се и такива, които поднасят подобни изненади. Та тръгна добрият Ривас, както ви разправях, и се спусна тичешком шест-седем стъпки по нанадолнището, преди да падне пронизан от няколко куршума и да се прекатури по насипа, почти в нозете на дон Педро де ла Дага и офицерите. А те, връхлетени от нападателите, бяха попаднали под безмилостните им остриета. Шестимата немци, хора, изпълняващи служебните си обязанности без въображение и без да усложняват живота си, стига да им е добре платено, въртяха оръжията както подобава, наобиколили полковника, и скъпо продаваха кожата си. Полковникът беше имал време да си вземе бронята и затова все още се държеше, въпреки че беше получил две-три рани. Прииждаха още англичани. Бяха сигурни в успеха си и крещяха поощрително на ония, които събираха кураж и дръзваха да тръгнат към проснатото на средата на насипа знаме. Понеже едно пленено знаме носи слава за този, който го плени и позор за този, който го загуби. Това знаме, бяло и синьо с червена лента, символизираше — така се смяташе тогава — честта на Испания и на нашия господар краля.

— *No quarter!... No quarter!*^[2] — така викаха кучите му синове.

Нашата стрелба просна неколцина от тях на земята, но на този етап нищо повече не можеше да се направи за дон Педро де ла Дага и офицерите. Един от тях, неразпознаваем, защото цялото му лице беше в рани, опита да отвлече вниманието на англичаните, за да може полковникът да избяга. Ала справедливостта изисква да кажем, че Хиняласога остана верен на себе си до края. С един удар се освободи от офицера, който го дърпаше за лакътя и го караше да се покатери по нанагорнището, и шпагата му тутакси потъна в плътта на един англичанин, а пистолетът му опърли лицето на друг. Сетне, без да се снишава или прикрива тялото си, все тъй високомерен по пътя към ада, какъвто беше и в живота, той се изложи на ножовете на връхлитащите го англичани, които бяха отгатнали ранга му и си оспорваха плячката.

— *No quarter!... No quarter!*

Бяха останали живи само двама от офицерите, които се втурнаха да бягат нагоре по насипа, възползвайки се от това, че нападателите се бяха струпали настървено върху полковника. Единият умря след няколко крачки, нанизан на една пика. Другият, с израненото лице, стигна, препъвайки се, до знамето, наведе се да го вземе, изправи се отново и дори успя да направи три-четири стъпки, преди да падне, надупчен като решето от пистолетни и мускетни изстрели. Пряпорецът пак лежеше на земята, но никой отгоре не тръгна към него. Всички бяха твърде заети да обсипват с дъжд от куршуми англичаните, които се впускаха да се катерят нагоре, готови да прибавят към тялото на полковника още един трофей — знамето. Аз самият, без да преставам да разпределям барута и куршумите, чиято наличност застрашително намаляваше, се възползвах от промеждутъците, за да зареждам и стрелям понякога иззад кошовите, с аркебуза, оставен от Ривас. Зареждах го неумело, изглеждаше огромен в ръцете ми и риташе като муле, та едва не откачаше рамото ми. При все това произведох не помалко от пет-шест изстрела. Мятах унцията олово в дулото, натъпквах усърдно барута и после промушвах шнура в спираловидната тръба, като се мъчех да захлупя легенчето при раздухването на фитила, както толкова пъти бях виждал да го правят другите. Изцяло бях погълнат от грохота на битката, зашеметен от барутния дим, който ме обгръщаше като черен и лютив облак, и дразнеше очите, носа и устата ми. Писмото на Анхелика де Алкесар беше под дрехата, до гърдите ми.

— Ако се измъкна оттук — изсумтя Гароте, пълнейки забързано аркебуза, — не се връщам във Фландрия, та ако ще на ръжен да ме въртят.

Междувременно сражението при укреплението и на дигата продължаваше. Когато видя как бягат хората на капитан Фениче, който загина при портата, изпълнил с чест дълга си, началник-щабът Карлос Рома, мъж на място, сам грабна щит и шпага и застана на пътя на бегълците в опит да ги върне в битката. Осъзнаваше, че ако успее да спре нападателите, имайки предвид, че дигата, по която те идваха, беше тясна, щеше да стане възможно те да бъдат изблъскани назад по нея. При едно струпване там, всъщност щяха да се бият само намиращите се най-отпред. Така постепенно силите в тази част се изравниха. А италианците, свързали се и с възроден боен дух, се сражаваха като лъвове около началник-щаба — трябва да отбележа, че

хората от тази народност се сражават не по-зле от всички останали, стига да имат желание и мотив — като запращаха англичаните от стената надолу, пресичайки цялата им атака.

При нас нещата вървяха по-зле. Стотина англичани, много настървени, заплашваха да достигнат насипа, падналото знаме и кошовете на редута, възпрепятствани единствено от огъня на нашите аркебузи, които бълваха куршуми на по-малко от двадесет стъпки и го правеха безспир.

— Барутът свършва! — извиках аз предупредително.

Вярно беше. Едва имаше за още две-три зареждания на всеки. Курро Гароте, ругаейки като каторжник на галера, приклепна зад укритието. Едната му ръка беше лошо ударена от мускетен изстрел. Пабло Оливарес взе припасите, оставащи за двете зареждания на Гароте и продължи да стреля, докато изчерпа тези и собствените си муниции. Що се отнася до другите, Хуан Куеста от Хихон от известно време лежеше мъртъв сред кошовете, скоро към него се присъедини и Антонио Санчес, стар войник от Тордесиляс. По-късно Фулген시오 Пуче от Мурсия се сгромоляса на земята, притиснал длани към лицето си. Кървеше като заклан. Останалите изстреляха последните си куршуми.

— Това е — каза Пабло Оливарес.

Спогледахме се едни други, без да знаем какво да правим. Виковете на англичаните звучаха все по-близо, на склона. Врявата будеше у мен ужас и безкрайно отчаяние. Нямахме време дори за една молитва. Нямахме друг изход — или англичаните, или блатото. Някои извадиха шпагите.

— Знамето — каза Алатристе.

Двама-трима го изгледаха, сякаш не разбраха думите му. Други, първи между тях Копонс, се надигнаха и наобиколиха капитана.

— Има право — рече Мендиета. — Все пак е по-добре със знаме.

Разбрах го. По-добре да измрем под знамето, воювайки за него, отколкото да ни избият горе зад кошовете, като зайци. Вече не чувствах страх, а дълбока, тежка умора, както и желание всичко това да свършва. Исках да затворя очи и да заспя завинаги. Усетих как кожата на ръцете ми настръхва, когато посегнах към хълбока си, за да изтегля дагата. И ръката, и дагата ми трепереха, тъй че я стиснах много силно. Алатристе забеляза движението и за частица от секундата светлите му

очи просветнаха в нещо средно между извинение и усмивка. После извади шпагата си, свали шапката и колана с дванадесетте барутници и без да отрони дума, тръгна да се катери по бруствера.

— Испания!... Да живее Испания! — извикаха всички и поеха след него.

— Каква ти Испания! — смотоледи Гароте, надигайки се куцукащ с шпага в здравата ръка. — Да живеят моите топки!

Не зная как стана, но оцеляхме. Спомените ми от хълма на редута Терхейден са объркани, също като онзи пристъп на безнадеждност. Зная, че се появихме горе на бруствера, че някои се прекръстиха в блъсканицата, и после, подобно на глутница диви кучета, вкупом хукнахме надолу, крещейки като умопобъркани, размахвайки ками и шпаги. И това точно когато първите англичани щяха да докопат знамето на земята. Те се спряха изумени, слисани от тази неочаквана поява в момент, когато вече смятаха съпротивата ни за сломена. Стояха си така, загледани нагоре, с ръце, протегнати към флага, когато ние връхлетяхме и започнахме да сечем наред. Паднах върху знамето, стиснах го между ръцете си и решен, че никой няма да ми отнеме и парченце плат, преди да вземе живота ми, се превъртах с него надолу по насипа. Стигнах до телата на мъртвия офицер, поручик Чакон, добрия Ривас и тези на англичаните, които Алатристе и другите колежа, спускайки се по хълма, с такъв устрем и такава свирепост — силата на отчаянието не познава милост за никого, — че англичаните, уплашени от настъплението, започнаха да губят мощ. Все повече ранени падаха и се блъскаха един в друг. Сетне един обърна гръб и други го последваха. А капитан Алатристе, Копонс, двамата Оливарес, Гароте и останалите, целите оплескани в кръвта на неприятеля, заслепени от ярост, не спираха да убиват. Неочаквано англичаните го обърнаха на бяг, честна дума, бягаха на дузини. Втурнаха се назад, а нашите ги следваха и удряха в гръб. Така стигнаха до трупа на дон Педро де ла Дага и продължиха нататък. Оставяха след себе кървава диря от мъртви и ранени англичани. Аз се препъвах и падах, стиснал здраво в ръцете си знамето, и ги следвах, викайки с всички сили, давайки воля на отчаянието, яростта и ожесточението на мъжете и жените, които бяха мои предци. Слава Богу, щях да позная още много

премеждия и битки, някои от които не по-малко тежки от тази. Ала още се насълзявам като хлапака, който бях тогава, когато си спомня онзи ден. Виждам себе си, едва петнадесетгодишен, вкопчен в абсурдното парче плат на сини и бели квадрати, крещящ и бягащ по окървавения склон на редута Терхейден, в деня, в който капитан Алатристе потърси достойно място да умре и аз го последвах срещу англичаните, защото така или иначе всички щяхме да умрем, а ни досрамя да го оставим сам.

---

[1] Прозвище на Родриго Диас де Вивар — (1044-1099?) военачалник на крал Алфонсо VI, сражавал се срещу маврите, но и за маврите срещу Алфонсо. Отвоювал за себе си кралство Валенсия, чийто владетел остава до смъртта си. Герой на прочутия средновековен епос „Песен за моя Сид“. — Б.р. ↑

[2] (англ.) Без пощада. — Б.р. ↑

ЕПИЛОГ

Останалото е история — и една картина. Девет години по-късно, една сутрин аз влязох в ателието на Диего Веласкес, почетен помощник при гардероба на нашия господар, краля, в Мадрид. Беше сив зимен ден, по-неприветлив и от онези във Фландрия. Ледът, покрил локвите, проскърцваше под ботушите ми, окичени с шпори, и въпреки загърнатия догоре плащ и ниско нахлупената шапка, мразовитият въздух режеше лицето ми. Затова почувствах благодарност, когато се озовах в затопления, тъмен коридор, а после в просторното ателие, където огънят бумтеше весело в камината. Стоях до големите прозорци, през които нахлуваше светлина и осветяваше платната — окачени на стената, разположени на стативи или струпани на покрития с дъски под. В стаята миришеше на боя, на различни смески, лакове и терпентин. Разнасяше се още и един доста апетитен мирис — от едно гърне върху желязна скара до камината, в което се топлеше пилешки бульон с подправки и вино.

— Заповядайте, ваша милост, сеньор Балбоа — каза Диего Веласкес.

Пребиваването в Италия, животът в двора и благоразположението на нашия крал дон Фелипе Четвърти бяха изличили до голяма степен севилския му акцент — в сравнение с деня, когато го бях видял за първи път, преди около единадесет-дванадесет години, на стълбите пред „Сан Фелипе“. Сега той чистеше много старателно някакви четки с чисто парче плат, а после ги подреждаше на масата. Носеше широка черна дреха, изпоцапана с петна от боя, косата му беше рошава, мустаците — непригладени, както и козята брадичка. Любимият художник на нашия монарх никога не привеждаше облеклото си в ред, преди да е превалила сутринта. Тогава прекъсваше работата, за да си почине малко и да стопли стомаха си, след като се бе трудил няколко часа, започвайки с първата ясна дневна светлина. Никой от близките му не се осмеляваше да го притеснява преди тази почивка в средата на сутринта. После продължаваше още

малко, до следобед, когато хапваше нещо леко. Сетне, ако не го чакаха задачи, свързани с длъжността му в двореца или други важни ангажименти, той се разхождаше край „Сан Фелипе“, по Пласа Майор или по Прадо, често в компанията на дон Франсиско де Кеведо, Алонсо Кано и други приятели, ученици и познати.

Оставих плаща, ръкавиците и шапката си на малко столче и отидох при гърнето с бульона. Сипах си един черпак в гледжосана пръстена купа и сгряхах с нея ръцете си, докато отпихах на малки глътки.

— Как върви работата с двореца? — попитах аз.

— Бавно.

Двамата се разсмяхме на старата шега. По онова време на Веласкес бе възложена тежката задача да осигури живописната украса на залите в новия кралски дворец „Буен Ретиро“. Това и други благоволения му бяха оказани лично от краля и той беше извънредно щастлив от тях. Но е вярно и че се оплакваше, че те му отнемат пространство и спокойствие, за да работи, както желае. Затова наскоро беше отстъпил длъжността на придворен камерхер на Хуан Баутиста дел Масо и се беше задоволил с честта да бъде почетен помощник към кралския гардероб, което не налагаше особени ангажименти.

— Как е капитан Алатристе? — поинтересува се художникът.

— Добре е. Изпраца ви поздрави... Отиде на улица „Франкос“ с дон Франсиско де Кеведо и капитан Контрерас, да посети Лопе.

— А как се чувства нашият Феникс^[1]?

— Зле. Бягството на дъщеря му Антонита с Кристобал Тенорио е много тежък удар... Още не го е превъзмогнал.

— Трябва да намеря свободно време и да отида да го видя... Много ли е зле?

— Всички се страхуват, че няма да изкара зимата.

— Жалко.

Отпих още няколко глътки. Бульонът пареше, но възвръщаше към живот.

— Изглежда, че ще има война с Ришельо — вметна Веласкес.

— Така разправят и при „Сан Фелипе“.

Отидох да оставяаницата на масата и пътъом се спрях пред една завършена картина, поставена на статив, на която липсваше единствено лаковото покритие. Анхелика де Алкесар изглеждаше

прекрасна на платното. Беше облечена в бяла атлазена рокля с позлатени илици, украсена с дребни перли, мантиля от брюкселска дантела падаше върху раменете ѝ. Знаех, че е дантелата е брюкселска, защото аз ѝ я бях подарил. Сините ѝ очи гледаха внимателно и иронично, изглеждаха така, сякаш следяха всяко мое движение, както всъщност правиха невъзмутимо в продължение на целия ми живот. Фактът, че я виждах там, ме накара да се усмихна. Само преди няколко часа се бях разделил с нея, излизайки на улицата, загърнат в плаща си, за да се защитя от мразовития утринен студ, с ръка на ръкохватката на шпагата, в случай, че ме причакваха наемните убийци на чичо ѝ. Още пазех сладкото ѝ ухание по пръстите, устата и кожата си. Тялото ми носеше вече зарасналия белег от нейната кама, паметта ми — спомена за нейните думи на любов и на омраза, искрени и смъртоносни, както едните, така и другите.

— Намерих ви — казах на Веласкес — скица на шпагата на маркиз Де лос Балбасес... Един стар приятел я е виждал много пъти и си я спомня доста добре.

Обърнах гръб на портрета на Анхелика. После извадих листа, който носех сгънат под дрехата и я подадох на художника.

— Ръкохватката беше от бронз и злато. Ето, тук ваша милост ще види как са разположени и защитните зъбци.

Веласкес, който беше оставил парчето плат и четките, огледа скицата с доволен вид.

— Колкото до перата на шапката му — додадох — няма съмнение, че бяха бели.

— Отлично — рече той.

Остави листа на масата и погледна картината. Тя беше предназначена да краси една от залите в двореца — беше огромна, сложена на специална поставка до стената, а до нея имаше стълбичка, за да може художникът да работи в горната ѝ част.

— Накрая реших да се вслушам в съвета ви — добави замислено той. — Копия вместо знамена.

Аз самият му бях разказал подробностите в дълги разговори, проведени през последните месеци, след като дон Франсиско де Кеведо го беше посъветвал да документира с моя помощ детайлите от картината. За да я осъществи, Диего Веласкес беше решил да подмине яростта на битките, сблъсъка на стоманата и другите обичайни неща за

общите батални сцени, и да се опита да предаде тържествеността и величието на мига. Искаше, казвал ми го беше нееднократно, да пресъздаде едновременно и великодушието, и високомерието на победителите, при това по свой начин: действителността не такава, каквато е, а каквато той си я представя. Искаше да изрази нещата едновременно и истинно, но и да ги остави малко недовършени, така че да остави простор на въображението на зрителя, който да почувства контекста и духа на сцената.

— Как ви се струва?

Пределно добре знаех, че художествената ми преценка на двадесет и четиригодишен войник въобще не го интересуваше. Но той искаше нещо друго. Отгатвах го по начина, по който ме наблюдаваше, някак боязливо, почти крадешком, докато погледът ми се плъзгаше по картината.

— Така беше и не беше така — казах аз.

Едва-що тия думи се изплъзнаха от устата ми, и вече се разкаях за тях, боях се, че съм го подразнил. Но дон Диего само се усмихна леко.

— Добре — рече той. — Зная, че няма хълм с подобна височина близо до Бреда и че перспективата на фона е малко пресилена — направи няколко крачки и се вгледа в картината с ръце на хълбоците. — Но сцената се получава и това е важното.

— Нямах предвид това — отбелязах.

— Зная какво имахте предвид.

Отиде до ръката, с която холандецът Юстин фон Насау поднася ключа на нашия генерал Спинола — ключът все още беше скициран бегло и представляваше цветно петно — и я разтърка с палец. После отстъпи назад, без да откъсва очи от платното. Взираше се в пространството под хоризонталното дуло на аркебуза, който голобрадият войник държеше на рамо, там, където едва се забелязваше орловият профил на капитан Алатристе, полускрит между главите на двама от офицерите.

— В края на краищата — каза той най-сетне, — така ще го запомнят... Имам предвид по-нататък, когато вие, аз и всички те няма да бъдем между живите.

Гледах лицата на полковника и капитаните на първа линия, на някои от които липсваха последните щрихи. Най-малкият проблем

беше, че с изключение на Юстин фон Насау, принц Нойбургски, дон Карлос Колома и маркизите Де Еспинар и Де Леганес, и разбира се, самия Спинола, останалите лица, изобразени на платното, не отговаряха на действителни персонажи и че Веласкес рисуваше приятеля си Алонсо Кано като холандския стрелец отляво и че беше използвал някои черти, силно напомнящи неговите собствени, за офицера с високите ботуши, който гледаше зрителя отдясно. Или пък че рицарският жест на горкия дон Амбросио Спинола — умрял от мъка и срам четири години по-рано, в Италия — беше идентичен с този от онази далечна сутрин, но при представянето на движението на холандския генерал, художникът беше придал повече смирение и покорство, отколкото беше показал Насау, когато предаде града. Това, което аз имах предвид, беше, че в тази спокойна, тържествена композиция — „не, не, дон Юстин, не се покланяйте пред мен“ и в съдържаното поведение на едните и другите офицери се криеше нещо, което аз бях видял добре отблизо, макар и отзад, застанал сред копиеносците. Имам предвид високомерието и гордостта на победителите и горчивината и омразата в очите на победените; ожесточението, с което се бяхме секли едни други и още щяхме да продължаваме да го правим, макар да не бяха никак малко гробовете, с които беше изпълнена местността, виждаща се в дъното на картината, сред сивата мъглявина на пожарищата. Що се отнася до тези, които фигурираха на преден план в картината и онези, които не фигурираха там, истината е, че ние, вярната пехота, понесла и приела какво ли не, старите легиони, които бяха свършили черната работа в галерите и тунелите под окопите, щурмувайки „по ризи“ в нощта, ние, които събаряхме с огън и брадви дигата на Севенберг, сражавахме се при мелницата на Руйтер и край укреплението Терхейден, дрипави, с вехти оръжия, с гнойни рани, жертви на болести и мизерия, бяхме само прицел за дулата на противника. Бяхме неизменният декор, на фона на който другата Испания, официалната, потънала във фини дантели и достолепие, приемаше в свое владение ключовете на Бреда — накрая, както и се опасявахме, дори не ни позволиха да разграбим града, — другата Испания, която позираше за бъдещите поколения и си позволяваше цялата тази празна суета: лукса да демонстрира великодушие, „но, моля ви, не се покланяйте, дон Юстин“. Ние сме благородници и слънцето над Фландрия още не е залязло.

— Ще стане велика картина — казах аз.

Бях искрен. Щеше да стане велика картина и светът може би щеше да си спомня за нашата злочеста Испания, разкрасена чрез това платно, излязло изпод четката на най-големия художник на това време, от което не бе трудно да се почувства полъха на безсмъртието. Но действителността, моите истински спомени, заемаха втория план в картината. Там, накъдето непреодолимо се отклоняваше погледът ми, отвъд централната композиция, за която пет пари не давах.

Гледах към стария пряпорец на сини и бели квадрати, на рамото на знаменосец с разчорлени коси и засукани мустаци, който спокойно можеше да бъде поручик Чакон, когото видях да умира в опит да спаси същото това парче плат при редута Терхейден. Гледах към стрелците — Ривас, Лоп и останалите, които не се завърнаха нито в Испания, нито където и да било другаде, — обърнати с гръб към основната сцена, или онези сред гората от стройни копия, безименни в картината, но които аз можех, един по един, да нарека с имената на живи и паднали другари, пренесли с пот и кръв същите тези копия из Европа, за да превърнат в истина тези слова:

*Докрай, на смърт под знамената
сражаваха се с чест и слава.
Пред тях французи се предават,
пребродиха навред земята —
безименни и без отплата.
Фламандците се покоряват,
позна и Англия страха,
и чак до края на света,
отдето слънцето изгрява,
те все Испания прославят.*

На тях, испанци по език и земя, различни помежду си, но единни в честолюбието, гордостта и страданието, а не на портретираните фигуранти от предния план на картината, холандецът предаваше проклетите ключове. На тази безименна и безлика войска, която художникът едва загатваше в подножието на хълма, който никога не бе съществувал; където в десет часа сутринта на 5 юни в лето двайсет и

пето на века, по време на властването на нашия крал дон Фелипе Четвърти, аз присъствах на капитулацията на Бреда, наред с капитан Алатристе, Себастиан Копонс, Курро Гароте и останалите оцелели от почти унищоженото отделение. Девет години по-късно, в Мадрид, изправен пред картината, нарисувана от Диего Веласкес, ми се струваше, че отново чувам барабана, че виждам как бавно се придвижват, сред димящите в далечината укрепления и окопи, копията и знамената на последната и най-добра пехота на света: пехотата на испанците, омразни, жестоки, надменни, дисциплинирани само под огън, които бяха готови да изстрадат всичко при всяко завоевание, но не понасяха да им се повишава тон.

Мадрид, август, 1998 г.

---

[1] Алюзия с прозвището на Лопе де Вега — „Испанският Феникс“. — Б.р. ↑

БЕЛЕЖКА НА ИСПАНСКИЯ ИЗДАТЕЛ ОТНОСНО ПРИСЪСТВИЕТО НА КАПИТАН АЛАТРИСТЕ В „ПРЕДАВАНЕТО НА БРЕДА“ ОТ ДИЕГО ВЕЛАСКЕС

Дълго време се водеха спорове относно предполагаемото присъствие на капитан Диего Алатристе-и-Тенорио на картината „Предаването на Бреда“. От една страна имаме показанията на Иниго Балбоа, който е свидетел на създаването на картината и твърди без колебание в два случая (страница 12 на „Капитан Алатристе“ и страница 230 в „Слънцето на Бреда“), че капитанът е изобразен на платното на Веласкес. От друга страна, изследванията в научните среди, които дадоха възможност да се идентифицира със сигурност изображението на Спинола и с по-ниска степен на вероятност — тези на Карлос Колома, маркизите Де Леганес и Де Еспинар и на принц Нойбургски, според анализите на професорите Хусти, Алиенде, Санчес Кантон и Тембури Алварес — отхвърлят възможността някое от неизвестните лица да отговаря на физическите черти, приписвани на капитана от Иниго Балбоа.

Знаменосецът, който крепи на рамо знамето, не може да е Диего Алатристе, нито пък голобрадият мускетар от задния план. Като се отхвърлят още бледият господин без шапка, намиращ се под знамето, до коня, както и едрият офицер с разрошена коса и снажно телосложение, който се намира под хоризонталното дуло на аркебуза — в който професор Серхио Саморано от университета в Севиля смята, че открива чертите на капитан Кармело Брагадо, — то някои учени защитиха възможността Алатристе да е изобразен в офицера зад коня, гледащ зрителя от десния ъгъл на картината. Други специалисти, като например Тембури, считат това лице за автопортрет на самия Веласкес. По този начин той би балансира предпологаемото

изписване на приятеля си Алонсо Кано в левия край в ролята на холандски стрелец.

Професор Саморано отбелязва още в студията си „Бреда: реалност и легенда“, че физически Диего Алатристе би могъл да прилича донякъде на офицера, изобразен вдясно на платното, въпреки че чертите на рисувания испанец, посочва той, са по-меки от описваните от Иниго Балбоа, когато говори за капитан Алатристе. При всички случаи, както изтъква барселонският преводач и изследовател Мигел Антон в своето есе „Капитан Алатристе и предаването на Бреда“, възрастта на господина, ненадхвърляща тридесет години, не съвпада с действителната възраст на Алатристе през 1625, още по-малко пък с петдесетте и една или две години, които трябва да е навършил около 1634 — 1635, по времето, когато е създадена картината. Да не говорим и за това, че дрехите на офицера не съответстват на облеклото, което Алатристе, по онова време обикновен войник с низшето звание ефрейтор на отделение, би могъл да си позволи да носи във Фландрия. Съществува друга възможност — Алатристе да не е изобразен в групата отдясно, а сред испанците на долния склон, в средата на платното и зад протегнатата ръка на генерал Спинола. Но старателното проучване на чертите и облеклото, осъществено от специалиста на „Фигаро Магазен“ Етиен дьо Монтети, сякаш я изключва.

При все това твърдението на Иниго Балбоа на страница 12 от първия том от поредицата, звучи недвусмислено: „... баща ми бил смъртно ранен с изстрел от аркебуз на едно укрепление при Юлих... затова и Диего Веласкес не го изрисува по-късно в картината си за предаването на Бреда, както стори със своя приятел и съименник Алатристе, който си е там, зад коня.“ Тези категорични думи дълго време бяха смятани от по-голямата част от експертите за неоснователно твърдение на Иниго Балбоа. Те ги тълкуваха като измислица с цел отдаване на почит към паметта на обичания капитан Алатристе, но лишена от реално основание. Артуро Перес-Реверте ползва като документален източник за „Приключенията на капитан Алатристе“ спомените на Иниго Балбоа, войник във Фландрия и Италия, поручик-знаменосец при Рокроа, лейтенант на кралските пощи и капитан от испанската гвардия на крал Фелипе IV, който се оттегля от активна служба поради лични проблеми около 1660 г., на

около петдесет години, след женитбата си с доня Инес Алварес де Толедо, вдовстваща маркиза Де Алгуасас, а по-късно изчезва изцяло от обществения живот (ръкописът, съдържащ спомените на Иниго Балбоа се появява едва през 1951 г. на търг на книги и ръкописи в къщата „Клеймор“ в Лондон). Но и самият Перес-Реверте признава, че дълго време е считал твърдението на Иниго относно присъствието на Диего Алатристе в платното на Веласкес за измислица.

В крайна сметка обаче случайността разреши загадката, като привнесе факт, подминат от няколко изследователи, включително от самия автор на тази поредица от романи, основаващи се почти изцяло на оригиналния ръкопис^[1].

През август 1998 г., когато отидох да посетя Перес-Реверте в дома му близо до Ел Ескориал по издателски въпроси, той сподели с мен едно откритие, което току-що беше направил съвсем случайно. Предишния ден, докато работел върху епилога на третия том от поредицата, той се консултирал с произведението на Хосе Камон Аснар „Веласкес“ — един от най-изтъкнатите авторитети относно автора на „Предаването на Бреда“. В процеса на работата Перес-Реверте се натъкнал на нещо, от което бе още смаян. На страниците 508 и 509 от първия том (Мадрид, „Еспаса Калпе“, 1964) професор Камон Аснар потвърждава чрез резултатите от рентгеново изследване на платното някои мнения на Иниго Балбоа относно картината на Веласкес, които изглеждаха абсурдни, като например факта, доказан от рентгеновата снимка, че художникът първоначално е нарисувал знамена вместо копия. Всъщност в това няма нищо странно, когато става дума за живописец, известен с „разкаанията си“: променял в последния момент нанесени вече на картината образи и фигури, както и ситуациите, и изменял чертите на персонажите. Освен знамената, превърнати в копия — колко различно би било въздействието на картината в първоначалния ѝ вид, — конят несъмнено е бил разположен в процеса на работа по три различни начина. В дъното пък, напълно в съответствие с реалното географско положение и близостта на дигата при Севенберг и морето, сякаш се мярка водно пространство и кораб. Спинола е бил скициран по-изправен; а в групата на испанците е възможно да се отгатнат други лица с големи дантелени яки. По неизвестни причини в окончателната версия Веласкес е изтрил лицето на мъж с вид на благородник — и още някои

неща. Що се отнася до присъствието на Диего Алатристе, както е описано от Иниго Балбоа, който при това определя с точност местонахождението му — „... под хоризонталното дуло на аркебуза, което голобрадият войник държи на рамо...“ — то на това място зрителят може да види само празно пространство под главата на копиеносец в синя дреха, обърнат с гръб към наблюдателя.

Но същинската изненада — доказателство, че живописиста, както и литературата, не е нищо друго, освен поредица от загадки, от запечатани пликове, съдържащи други запечатани пликове — се таеше в непълния ред, скрит на страница 509 от книгата на Камон Аснар, отнасящ се до това същото подозрително, празно пространство, на което рентгеновият анализ открива, че „... зад тази глава се отгатва друга, с орлов профил“.

Става така, че действителността се забавлява, сама потвърждавайки това, което ни се струва измислица. Не знаем по какъв повод Веласкес е решил впоследствие да махне от картината тази вече нарисувана глава. Навярно по-нататък поредицата осветлява и тази мистерия^[2]. Но сега, почти четири века след всичко това, знаем, че Иниго Балбоа не е излъгал и че капитан Алатристе е присъствал на картината „Предаването на Бреда“ — и че още е там.

Издателят

---

[1] „Записки на поручик Балбоа“ — ръкопис от 478 страници, Мадрид, без дата. Продадени от аукционната къща „Клеймор“ в Лондон, на 25 ноември 1951 г. Понастоящем се намират в Националната Библиотека. — Б.исп.изд. ↑

[2] Странно е изчезването на двете най-добре познати документални свидетелства за живота на капитан Диего Алатристе-и-Тенорио. Докато свидетелството на Иниго Балбоа и изследването на платното „Предаването на Бреда“ на Веласкес доказват, че образът на капитана е бил изтрит от платното по неизвестни причини, по някое време след зимата на 1634 г. се появява една първа версия на комедията на Педро Калдерон де ла Барка „Обсадата на Бреда“, която също доказва наличието на по-сетнешни видоизменения. Тази първа пълна версия на комедията, написана в Мадрид през 1626 г. и поставена за първи път през същата година, съвпада в общи линии с ръкописното копие на оригинала, направено от Диего Лопес де Мора в

1633, но съдържа четиридесетина стиха, които били премахнати в окончателния вариант. В тях ясно се говори за смъртта на полковника дон Педро де ла Дага и за защитата на укреплението Терхейден от Диего Алатристе, чието име се цитира на два пъти в текста. Оригиналният откъс, открит от професор Клаус Олденбарневелт от Института за Испански Проучвания при университета в Утрехт, се съхранява в архива на библиотеката на херцозите Дел Нуево Естремо в Севиля, и ние го възпроизвеждаме в приложение в края на тази книга, благодарение на любезното разрешение на доня Макарена Брунер де Лебриха, херцогиня Дел Нуево Естремо. Странното е, че тези четиридесет стиха изчезват в класическата версия на произведението, публикувана през 1636 г. в Мадрид от Хосе (Хосеф) Калдерон, брат на автора, в „Първа част на Комедиите на дон Педро Калдерон де ла Барка“. Изчезването на Алатристе от комедията за обсадата на Бреда, както и това от картината на Веласкес, продължава да няма обяснение. Освен ако не предположим, че става дума за изрична заповед, която би могла да се припише на крал Фелипе IV или още по-вероятно на графа-херцог Де Оливарес, чиито интереси Диего Алатристе може да е засегнал по някакъв начин, по все още неосветлени причини, в периода между 1634 и 1636 г. — Б.исп.изд. ↑

ОТКЪСИ ОТ „ЦВЕТА НА ПОЕЗИЯТА“

ДЕЛО НА НЯКОИ ПРИДВОРНИ ДАРОВАНИЯ

ОТПЕЧАТАНИ ПРЕЗ XVII ВЕК БЕЗ ОБЩО ЗАГЛАВИЕ.

СЪХРАНЕНИ В ОТДЕЛ „ГРАФСТВО ГУАДАЛМЕДИНА“ ПРИ АРХИВА И БИБЛИОТЕКАТА НА ХЕРЦОЗИТЕ
ДЕЛ НУЕВО ЕСТРЕМО (СЕВИЛЯ)

ОТ ДОН ФРАНСИСКО ДЕ КЕВЕДО

ПОСВЕЩАВА СЕ НА МАРКИЗ АМБРОСИО СПИНОЛА, ВОЕНАЧАЛНИК НА
КАТОЛИЧЕСКИТЕ ВОЙСКИ ВЪВ ФЛАНДРИЯ

СОНЕТ

*Това, което гърците пред Троя
постигнаха с ума на Одисея,
не с дървен кон във нашта епопея
постигнахме — със смелостта ти в боя.*

*Пред стъпките на твоите ескадрони
изтръгнаха и Фризия, и Бреда.
Със твоето оръжие победа
дари ни и предателя прогони.*

*Бунтовните земи на колене постави,
пред краля ни положиха доспехи
смирено еретиците корави.*

*Войниците ти Фландрия превзеха,
в Италия смъртта ти ни остави
без тебе, Спинола, и без утеха.*

ОТ ДОН ФРАНСИСКО ДЕ КЕВЕДО

НА ИНИГО БАЛБОА, В СТАРОСТТА МУ

СОNET

*Ще кажа, нека Бог ми е свидетел,
че в моите очи докрай са равни
идалгото, що води битки славни
и баското момче до своя благодетел.*

*В сърцето спомен и тъга, поравно,
родиха разказ за войник достоен,
тъй верен, че навред полята бойни
оплакват тези битки стародавни.*

*Светът тъжи за него, но за теб нали
бе щастие, че редом с него се сражава
и всеки, тези страници разгърнал*

*ще помни смелостта му и дали
не мога и сега да се надявам,
че в тези редове Диего се е върнал?*

ЗАЩИТАТА НА УКРЕПЛЕНИЕТО ТЕРХЕЙДЕН

ОТ ДОН ПЕДРО КАЛДЕРОН ДЕ ЛА БАРКА

ФРАГМЕНТ ОТ ТРЕТО ДЕЙСТВИЕ НА ПРОЧУТАТА ПИЕСА „ОБСАДАТА НА БРЕДА“

ДОН ФАДРИКЕ БАСАН

*О, ако Хайнрих беше стигнал
в тоз устрем свой до нас сега така
щастлив би бил тогаз денят,
щом наште намерения постигнем!*

ДОН ВИСЕНТЕ ПИМЕНТЕЛ

Не сме такива късметлии
подобно щастие да ни споходи.

КАПИТАН АЛОНСО ЛАДРОН

А вместо туй ще срещне несъмнено
страхливците, с които се боя,
че без усилие голямо би се справил —
те все свети Сантяго призовават,
но чуят ли „Испания! На бой!“
макар да казват, че го уважават
като патрон и покровител наш
то тутакси започват да разправят,
че за победа ние сме готови
щом трябва, дявола дори да призовем,
че в битките, освен кама и дага
и Бог, и дяволът ще ни помагат.

ДОН ФРАНСИСКО ДЕ МЕДИНА

Ако по пътя за Антверпен пристига,
италианците ще трябва да го срещнат.

(Разнася се сигнал „Тревога“)

ДОН ФАДРИКЕ

Да, струва ми се,
пробив в лагера ни има.

АЛОНСО

За Бога, нека тез италианци
със пробива сами да се оправят,
а този път испанците
изглежда, настрани остават.

ДОН ФАДРИКЕ

Не казвайте това!

**Че току-виж, полковник Де ла Дага
избрал ви заедно със другите испанци
в разгара на най-тежката борба
и вие да въртите своята шпага.**

ДОН ГОНСАЛО ФЕРНАНДЕС ДЕ КОРДОВА
Неподчинение?

ДОН ФАДРИКЕ

Не точно!

**Но мъж ли е мъжът, когато той
стоманата във ножница прибира?
Какъв испанец си ако, щом бой започне
във задните редици се намиращ?**

ДОН ГОНСАЛО

**Но все пак, щом сме на война
на заповедите ще се покоряваш
Атаки има славни не една,
но колко по-голяма е честта,
ако до смърт редута отбраняваш!**

ДОН ФАДРИКЕ

**Ако покорството не беше по-достойно,
какви заплахи биха ни възпрели?**

АЛОНСО

**Да, господа, фламандците ще трябва да разбием
сражението пак е приемливо —
че Бог да пази, ако нос провесим
и днес все пак на бойното поле ще идем,
а оцелеем ли, нас утре ще избесят.**

(Чуват се удари на барабани)

ДОН ВИСЕНТЕ
Охо, добре се бият!

(отново бият барабани)

ДОН ФАДРИКЕ
Как добре се сливат
звънът стоманен и
на барабаните гласът!

ДОН ФЕДЕРИКО ДЕ МЕДИНА
На небесата да се молим
на напора дано да удържат!

(Бият барабани)

ДОН ФАДРИКЕ
Нима италианците отстъпват?

АЛОНСО
Страхливци са!
Щом яростен врагът е
назад без срам набързо се отдръпват!

ДОН ГОНСАЛО
Но ето Де ла Дага...

АЛОНСО (Настрани)
С противен прякор,
Бог да му помага.

ДОН ГОНСАЛО
Как смело води своите испанци —
не ще отстъпят, туй личи веднага!

(Бият барабани)

ДОН ФАДРИКЕ

А ето, аз, покорен на закона
стоя си тук и шпагата не вадя,
когато там се бият без пощада
и в люта битка защитават трона!
Нима е лесно настрани да страдам
по заповед врага да не нападам —
но туй покорство е пред кралската корона!

ДОН ВИСЕНТЕ

На укреплението май това е краят.
Врагът разкъса фронта ни, така е —
ако разбирам туй, което чувам,
в града тез нови сили ще ношуват.

АЛОНСО

В града ли? Как така?

ДОН ФАДРИКЕ

В града ли, казваш?
Каквато и да е заповедта,
врагът не бива там да се показва!

ДОН ВИСЕНТЕ

Е, господа, да видим
какво сега ще каже генералът.
Така ли ще оставяме града?

ДОН ГОНСАЛО

Да, няма спор, това ще е беда,
но подчинението не проваляй!

ДОН ФАДРИКЕ

Заповедта е важна без съмнение,
но може да не ѝ се подчиним,

изпаднем ли в подобно положение!

ДОН ВИСЕНТЕ

*Спокойно, дързостта да стихне
и вижте как във този миг
и вятърът дори утихна,
и слънцето приведе лик
да види този храбър мъж
как хората си призовава
как праща ги още веднъж
и те срещу врага застават.
Не виждате ли само как
отново преграден е пътят
и може да измрат до крак,
но вече няма да отстъпят?
Геройство туй е, Карлос Рома,
и то ти носи вечна слава,
дано испанската корона
дари те, както заслужаваш —
със санове и еполети,
със гербове и със награди,
защото твоят подвиг светъл
на всички ни дари отрада.
Италианците отново
на бойното поле се връщат
дано със тази смелост нова
успехът им се върне също!
На нас, на храбрите испанци
не се зловиди чужда слава —
да, виждам, днес италианци
венеца лавров заслужават!*

ДОН ФРАНСИСКО ДЕ МЕДИНА

*Но не по-малка чест се пада
на тез, що знамето спасяват,
и те без милост и пощада
до смърт под него се сражават.*

*Испанци шепя бяха само,
поведени от Де ла Дага,
но за стотина смели бяха
и само с голите си шпаги
те англичаните възпряха.*

ДОН ГОНСАЛО

*Кажете ми, кой там напред ги води —
по смелост той на Хектор не отстъпва!*

АЛОНСО

*Диего Алатристе-и-Тенорио,
пред него всеки враг от страх изтръпва,
тоз мъж израсъл е сред звън стоманен
и като Марс във битки е отхранен.*

ДОН ГОНСАЛО

*Дано в тоз ден на слава
и Алатристе с почести покриват
от Рома не по-малко заслужава —
той редом с тез, които там се бият
Испания с победата дарява —
дано Терхейден никой не забравя!*

ДОН ФАДРИКЕ

*Да, ето как позорно
фламандците си плюят на петите.
Ще трябва скоро кротко и покорно
да ни отворят на града вратите;
врагът обърнат в бягство и разбит е —
Испания, с победа увенчана,
отново гордо челото си вдига
светът разбра — владеем ний земите
оттук, та чак додето поглед стига!*

Трябва да се отбележи, че стиховете в курсив са взети от оригиналния ръкопис, тъй като не са намерени отпечатани в „Първата част на Комедиите на дон Педро Калдерон де ла Барка“, събрани от дон Хосеф, негов брат, видяла бял свят в Мадрид, през 1636 г., както не е открита и причината, поради която поетът ги е премахнал.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.